

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Διπλωματική Εργασία

**Το προφίλ του «ιδανικού» εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.
Απόψεις μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ.**

Αθανασία Τσαντήλα

Επιβλέπων καθηγητής: Μάριος Κουτσούκος

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2021

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**Το προφίλ του «ιδανικού» εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ
αποστάσεως εκπαίδευση. Απόψεις μεταπτυχιακών φοιτητών
του ΕΑΠ.**

Αθανασία Τσαντήλα

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Μάριος Κουτσούκος

Μέλος ΣΕΠ –ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ελισάβετ Λαζαράκου

Μέλος ΣΕΠ –ΕΑΠ

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2021

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την ολοκλήρωση αυτής της διπλωματικής εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Κουτσούκο Δημήτριο για τις πολύτιμες παρατηρήσεις και συμβουλές του. Επίσης ιδιαίτερη ευχαριστία οφείλω στον καθηγητή μου και επιβλέποντα της ΕΚΡ64-DE κ. Φραγκούλη Ιωσήφ και τους καθηγητές μου κ. Νικολάου Γεώργιο και κ. Ραβάνη Κωνσταντίνο, καθώς η προσωπικότητά τους μου ενέπνευσαν το θέμα της διπλωματικής έρευνας. Θα ήθελα ακόμα, να ευχαριστήσω τους συμμετέχοντες στην έρευνα για τον χρόνο που διέθεσαν για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, ώστε να είμαι σε θέση μέσα από τις εμπειρίες τους να εξαγάγω τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας. Καταληκτικά, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου και κυρίως στον σύζυγό μου, που με στήριξαν στην προσπάθεια αυτή.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σκοπός της παρούσας εμπειρικής έρευνας είναι να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των ενήλικων εκπαιδευόμενων σχετικά με το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενήλικων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκαν οι απόψεις μεταπτυχιακών φοιτητών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου καθώς και απόφοιτων μεταπτυχιακών σπουδών στο ΕΑΠ σχετικά με το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενήλικων. Το εργαλείο που επιλέχθηκε, για να διενεργηθεί η έρευνα ήταν το δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο μοιράστηκε ηλεκτρονικά. Συλλέχθηκαν 119 ερωτηματολόγια από φοιτητές και απόφοιτους μεταπτυχιακών προγραμμάτων του ΕΑΠ. Για την επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική στατιστική ανάλυση.

Η ανάλυση έδειξε ότι οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι θεωρούν ως πιο απαραίτητα τα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη συναισθηματική νοημοσύνη του εκπαιδευτή δηλαδή τη συνεργατικότητα, την ενθάρρυνση, την ειλικρίνεια, την κατανόηση δυσκολιών και την ενσυναίσθηση, ενώ στα προσόντα ξεχώρισαν τις γνώσεις στη χρήση νέων τεχνολογιών και την επιμόρφωση στην εκπαίδευση ενήλικων. Όσον αφορά στις τεχνικές του ιδανικού εκπαιδευτή ιδιαίτερη προτίμηση έδειξαν στις συνεργατικές και δη σε αυτή των ερωτήσεων-απαντήσεων καθώς και στην τεχνική των ομάδων εργασιών, η οποία όπως φάνηκε από την έρευνα δε χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τους εκπαιδευτές, ενώ η επικοινωνία με ανοικτότητα και σεβασμό θεωρήθηκε ως επιβεβλημένη. Καταληκτικά, διαπιστώθηκε ο καθοριστικός ρόλος του εκπαιδευτή σε όλες τις πτυχές σπουδών των ενήλικων εκπαιδευόμενων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συμπληρώνουν τη βιβλιογραφία που σκιαγραφεί το προφίλ του εκπαιδευτή ενήλικων. Τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν από τους εκπαιδευτές ενήλικων και να συντελέσουν στη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας τους. Επίσης, μπορούν να αξιοποιηθούν από φορείς που υλοποιούν προγράμματα εκπαίδευσης ενήλικων κατά τη διαδικασία επιλογής εκπαιδευτών.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαίδευση ενηλίκων, ψυχολογικά χαρακτηριστικά, συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές, ρόλος του εκπαιδευτή.

The profile of the "ideal" adult educator in distance education. Opinions of postgraduate students of EAP.

Athanasia Tsantila

Abstract

The purpose of this empirical research is to explore the perceptions of adult learners about the profile of the ideal adult educator in distance education.

More specifically, the views of postgraduate students of the Hellenic Open University as well as postgraduate graduates at EAP regarding the profile of the ideal adult educator were investigated. The tool chosen to conduct the survey was the structured questionnaire which was distributed electronically. 119 questionnaires were collected from students or graduates of postgraduate programs of EAP. Descriptive statistical analysis was used to process the research data.

The analysis showed that adult learners consider as the most necessary characteristics, those related to the emotional intelligence of the trainer, is cooperation, encouragement, honesty, understanding of difficulties and empathy, while in the qualifications they distinguished the knowledge in the use of new technologies and adult education. Regarding the techniques of the ideal trainer, they showed a special preference for the collaborative ones, especially that of the question-answer as well as the technique of the workgroups, which as it appeared from the research was not used much by the trainers, while the communication with openness and respect was considered imperative. Finally, the crucial role of the educator in all aspects of adult education in distance education was identified.

The findings of the present study complement the literature that outlines the profile of the adult educator. The results of the research can be utilized by adult educators and contribute to maximizing their effectiveness. They can also be utilized by organizations that implement adult education programs during the process of selecting trainers.

Keywords

Adult education, psychological characteristics, participatory educational techniques, role of the trainer.

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
Abstract	7
Κατάλογος Πινάκων	13
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια	19
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	20
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	22
1.1.Ορισμός της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.	22
1.2.Θεωρητικό πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.....	25
1.3.Βασικές αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.....	27
1.4.Η επικοινωνία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ.	32
2.1. Οι ενήλικες εξ αποστάσεως εκπαιδευόμενοι.....	32
2.1.1. Χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων ενηλίκων.	32
2.1.2. Κίνητρα συμμετοχής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση	35
2.1.3. Εμπόδια φοίτησης των εκπαιδευόμενων ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	39
2.2. Σχέσεις εκπαιδευτή- εκπαιδευόμενων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.	41
2.3. Εκπαιδευτικές τεχνικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.	43
2.4. Ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	48

2.4.1. Χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	50
2.4.2. Ικανότητες του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.	52
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ-ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	56
3.1. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα	56
3.2 Μέθοδος έρευνας της διπλωματικής εργασίας	57
3.3 Δείγμα έρευνας	58
3.4. Εργαλείο συλλογής δεδομένων	58
3.5.Ερευνητική Διαδικασία	60
3.6.Εγκυρότητα – Αξιοπιστία (validity-reliability)	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	63
Α΄ ΜΕΡΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	63
4.1.Φύλο των συμμετεχόντων στην έρευνα.	63
4.2.Ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα.	64
4.3.Σπουδές των συμμετεχόντων στην έρευνα.	65
4.4.Πρόγραμμα σπουδών στο ΕΑΠ των συμμετεχόντων στην έρευνα.....	66
Β΄ ΜΕΡΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	67
Γ΄ ΜΕΡΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	88
Δ΄ ΜΕΡΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	111
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	127
5.1. Συμπεράσματα ερευνητικών ερωτημάτων	127
5.2. Περιορισμοί της έρευνας	131
5.3. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	132

Βιβλιογραφικές Αναφορές	134
Παράρτημα.....	142
Το ερωτηματολόγιο της έρευνας	142

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1. Φύλο.....	63
Γράφημα 2. Ηλικία	64
Γράφημα 3. Σπουδές.....	65
Γράφημα 4. Πρόγραμμα σπουδών στο ΕΑΠ.....	67
Γράφημα 5. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω χαρακτηριστικά.	68
Γράφημα 6. Βαθμός στον οποίο τα παρακάτω αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων επηρεάζουν αρνητικά την πορεία σπουδών τους.	77
Γράφημα 7. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παραπάνω προσόντα.	83
Γράφημα 8. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί τις παραπάνω εκπαιδευτικές τεχνικές.	88
Γράφημα 9. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν τις παραπάνω συμμετοχικές τεχνικές κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.	97
Γράφημα 10. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τις παραπάνω στάσεις και συμπεριφορές.....	105
Γράφημα 11. Βαθμός στον οποίο οι παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.	112
Γράφημα 12. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτέλεσε για εσάς κίνητρο για την επιλογή θεματικής ενότητας στις μεταπτυχιακές σπουδές σας στο ΕΑΠ.	118
Γράφημα 13. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων αποτέλεσε εμπόδιο στη συνέχιση- ομαλή ολοκλήρωση των σπουδών σας στο ΕΑΠ.....	119
Γράφημα 14. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει τις παραπάνω πτυχές των σπουδών.....	120

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Φύλο	63
Πίνακας 2. Ηλικία	64
Πίνακας 3. Σπουδές.....	65
Πίνακας 4. Πρόγραμμα σπουδών στο ΕΑΠ	66
Πίνακας 5. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω χαρακτηριστικά.	68
Πίνακας 6. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ενσυναίσθησης.....	69
Πίνακας 7. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ειλικρίνειας.	69
Πίνακας 8. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό του χιούμορ.	70
Πίνακας 9. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της συνέπειας.....	70
Πίνακας 10. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ενθάρρυνσης	71
Πίνακας 11. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της γνωστικής επάρκειας.....	72
Πίνακας 12. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της κατανόησης των δυσκολιών.....	72
Πίνακας 13. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ευχέρειας λόγου και της γλώσσας του σώματος.....	73
Πίνακας 14. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της συνεργατικότητας.	73
Πίνακας 15. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ειλικρίνειας * Α3. Σπουδές Crosstabulation	75
Πίνακας 16. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ειλικρίνειας * Α3. Σπουδές Chi- Square Tests	75
Πίνακας 17. Βαθμός στον οποίο τα παρακάτω αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων επηρεάζουν αρνητικά την πορεία σπουδών τους.	76
Πίνακας 18. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «ψυχρότητα» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.....	77

Πίνακας 19. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «αδικαιολόγητη αυστηρότητα» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.....	78
Πίνακας 20. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «έλλειψη μεταδοτικότητας» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.....	79
Πίνακας 21. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «διδασκτική απειρία» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.....	79
Πίνακας 22. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.....	80
Πίνακας 23. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «επιβολή απόψεων» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.....	80
Πίνακας 24. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «ανταγωνιστική αντιμετώπιση» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.....	81
Πίνακας 25. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω προσόντα.	83
Πίνακας 26. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν της διδακτικής εμπειρίας.....	84
Πίνακας 27. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν της Επιμόρφωση στην εκπαίδευση ενηλίκων.	84
Πίνακας 28. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν των σπουδών στην παιδαγωγική.....	85
Πίνακας 29. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν των γνώσεων στη χρήση νέων τεχνολογιών.	85
Πίνακας 30. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν των σπουδές στην παιδαγωγική. * Πρόγραμμα σπουδών παρακολούθησης στο Ε.Α.Π. Crosstabulation.....	87
Πίνακας 31. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν των σπουδές στην παιδαγωγική. * Πρόγραμμα σπουδών παρακολούθησης στο Ε.Α.Π. Chi-Square Tests	87
Πίνακας 32. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί τις παρακάτω εκπαιδευτικές τεχνικές.....	89
Πίνακας 33. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης.	89

Πίνακας 34. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης.	90
Πίνακας 35. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της μελέτης περίπτωσης.	90
Πίνακας 36. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική των ομάδων εργασίας.	91
Πίνακας 37. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της πρακτικής άσκησης.	91
Πίνακας 38. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική του παιχνιδιού ρόλων.	92
Πίνακας 39. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης. Crosstabulation	93
Πίνακας 40. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης. Chi-Square Tests	94
Πίνακας 41. Ηλικία * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης. Crosstabulation	95
Πίνακας 42. Ηλικία * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης. Chi-Square Tests	95
Πίνακας 43. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης. Crosstabulation	96
Πίνακας 44. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης. Chi-Square Tests	96
Πίνακας 45. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν τις παρακάτω συμμετοχικές τεχνικές κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.	97
Πίνακας 46. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.	98
Πίνακας 47. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική της μελέτης περίπτωσης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.	99
Πίνακας 48. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική των ομάδων εργασίας κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.	99

Πίνακας 49. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική της πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.....	100
Πίνακας 50. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική του παιξίματος ρόλων κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.....	100
Πίνακας 51. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική του καταγισμού ιδεών κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.....	101
Πίνακας 52. Φύλο * Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική της πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ. Crosstabulation	102
Πίνακας 53. Φύλο * Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική της πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ. Chi-Square Tests.....	103
Πίνακας 54. Ηλικία * Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ. Crosstabulation	103
Πίνακας 55. Ηλικία * Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ. Chi-Square Tests	104
Πίνακας 56. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τις παρακάτω στάσεις και συμπεριφορές.....	105
Πίνακας 57. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί την συμπεριφορά ενθάρρυνσης της ελευθερίας έκφρασης των εκπαιδευόμενων μέσω διαλόγου.....	106
Πίνακας 58. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη συμπεριφορά της διευκόλυνσης της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευόμενων.....	106
Πίνακας 59. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση της αναπλήρωσης του αισθήματος της μοναξιάς που διακρίνει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	107
Πίνακας 60. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση της επικοινωνίας με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους.....	107
Πίνακας 61. Πρόγραμμα σπουδών παρακολούθησης στο Ε.Α.Π. * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη συμπεριφορά της διευκόλυνσης της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευόμενων. Crosstabulation	109
Πίνακας 62. Πρόγραμμα σπουδών παρακολούθησης στο Ε.Α.Π. * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη	

συμπεριφορά της διευκόλυνσης της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευόμενων. Chi-Square Tests	110
Πίνακας 63. Σπουδές * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση της επικοινωνίας με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους. Crosstabulation	110
Πίνακας 64. Σπουδές * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση της επικοινωνίας με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους. Chi-Square Tests	111
Πίνακας 65. Βαθμός στον οποίο οι παρακάτω παράγοντες επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.	112
Πίνακας 66. Βαθμός στον οποίο η προσωπικότητα του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.	113
Πίνακας 67. Βαθμός στον οποίο η εμπειρία του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.	113
Πίνακας 68. Βαθμός στον οποίο το εκπαιδευτικό υλικό του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.	114
Πίνακας 69. Βαθμός στον οποίο οι σχέσεις εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενων επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.	114
Πίνακας 70. Βαθμός στον οποίο οι σχέσεις μεταξύ εκπαιδευόμενων επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.	115
Πίνακας 71. Φύλο * Βαθμός στον οποίο το εκπαιδευτικό υλικό του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων. Crosstabulation	116
Πίνακας 72. Φύλο * Βαθμός στον οποίο το εκπαιδευτικό υλικό του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων. Chi-Square Tests	117
Πίνακας 73. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτέλεσε για εσάς κίνητρο για την επιλογή θεματικής ενότητας στις μεταπτυχιακές σπουδές σας στο ΕΑΠ.	118
Πίνακας 74. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων αποτέλεσε εμπόδιο στη συνέχιση- ομαλή ολοκλήρωση των σπουδών σας στο ΕΑΠ.	119
Πίνακας 75. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει τις παρακάτω πτυχές των σπουδών;	120
Πίνακας 76. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την εκπόνηση γραπτών εργασιών.	121
Πίνακας 77. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την πορεία στις τελικές εξετάσεις ανά θεματική ενότητα.	122
Πίνακας 78. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων.	122

Πίνακας 79. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την απόκτηση μαθησιακής αυτονομίας.....	123
Πίνακας 80. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει με την ενθάρρυνση για συνέχιση και ολοκλήρωση σπουδών.	123
Πίνακας 81. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την τόνωση του αισθήματος του «ανήκειν» σε ομάδα.....	124
Πίνακας 82. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων. Crosstabulation ...	125
Πίνακας 83. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων. Chi-Square Tests..	126

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΕΑΠ   Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΟΣΣ   Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαίδευση ενηλίκων στην σύγχρονη εποχή συνιστά μια αδήριτη ανάγκη. Οι τεχνολογικές εξελίξεις και οι διαρκείς αλλαγές που συντελούνται σε πολλούς εργασιακούς χώρους επιβάλλουν τη διαρκή επιμόρφωση/εξέλιξη των ενηλίκων. Μάλιστα οι τεχνολογικές εξελίξεις προσφέρουν τη δυνατότητα η εκπαίδευση ενηλίκων να γίνεται από απόσταση, αποδεσμεύοντάς τους από χωροχρονικούς περιορισμούς.

Καθοριστικό ρόλο στην ποιότητα των προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ενηλίκων διαδραματίζει ο εκπαιδευτής ενηλίκων (Βεργίδης & Καραλής, 2008). Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων είναι πολλαπλός και εξαιρετικά απαιτητικός, καθώς οφείλει να διαθέτει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, προσόντα και δεξιότητες προκειμένου να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στο έργο του και τις υψηλές προσδοκίες των ενηλίκων εκπαιδευόμενων.

Η σπουδαιότητα του ρόλου του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση καθιστά αναγκαία τη διερεύνηση των απόψεων των ενηλίκων εκπαιδευόμενων σχετικά με τα χαρακτηριστικά, τα προσόντα και τις τεχνικές που σκιαγραφούν το προφίλ του ιδανικού για αυτούς εκπαιδευτή καθώς και τον ρόλο του στην πορεία σπουδών τους.

Ο σκοπός της Διπλωματικής Εργασίας είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων μεταπτυχιακών φοιτητών και απόφοιτων μεταπτυχιακών σπουδών στο ΕΑΠ σχετικά με το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Προκειμένου να σκιαγραφηθεί το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ακολουθήθηκε διερευνητική μέθοδος με ποσοτική προσέγγιση, μέσω ερωτηματολογίου, που διανεμήθηκε ηλεκτρονικά. Το ερωτηματολόγιο δομήθηκε βάσει τριών ερευνητικών ερωτημάτων, όπου το πρώτο περιελάμβανε ερωτήσεις σχετικές με τα χαρακτηριστικά και τα προσόντα που πρέπει να διαθέτει ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, το δεύτερο περιέκλειε ερωτήσεις για τις εκπαιδευτικές τεχνικές που οφείλει να υιοθετεί ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αποτελούνταν από ερωτήσεις που αποκάλυπταν τη συμβολή του εκπαιδευτή ενηλίκων στην πορεία σπουδών των εξ αποστάσεως εκπαιδευόμενων.

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία αποτελείται από δυο μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται και αναλύεται η θεωρητική διερεύνηση που πραγματοποιήθηκε. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας που διενεργήθηκε και τα αποτελέσματά της. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος, όπου αναπτύσσεται το θεωρητικό πλαίσιο σε συνδυασμό με τη βιβλιογραφική επισκόπηση, αποτελείται από δυο κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και προσδιορίζονται τα χαρακτηριστικά της. Στο δεύτερο κεφάλαιο προσεγγίζεται η εκπαίδευση ενηλίκων και ειδικότερα η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Στο δεύτερο μέρος, στο τρίτο κεφάλαιο διατυπώνονται ο σκοπός της έρευνας και τα ερευνητικά ερωτήματα και παρουσιάζεται η Μεθοδολογία που ακολουθήθηκε. Στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφονται αναλυτικά τα αποτελέσματα ανά ερευνητικό ερώτημα και στο πέμπτο κεφάλαιο τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα καθώς και οι προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1.1.Ορισμός της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση εμφανίζεται στο προσκήνιο ενάμιση αιώνα πριν, ως απότοκο της βιομηχανικής επανάστασης και ως εκ τούτου της ραγδαίας εξέλιξης στον τεχνολογικό τομέα και κυρίως στη μεταφορά και την τηλεπικοινωνία (Keegan, 1986).

Ο όρος «εξ αποστάσεως εκπαίδευση» αντικαθιστά μια σειρά από άλλους όρους οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν κατά διαστήματα στην προσπάθεια να περιγραφεί το συγκεκριμένο πεδίο, χωρίς όμως να είναι ουσιαστικά συνώνυμοι όπως: εκπαίδευση δι' αλληλογραφίας, σπουδές κατ' οίκον, ανεξάρτητες σπουδές, εξωτερικές σπουδές, εξ αποστάσεως διδασκαλία, εξ αποστάσεως μάθηση .

Οι δυο τελευταίοι όροι (εξ αποστάσεως διδασκαλία, εξ αποστάσεως μάθηση) αποτελούν ουσιαστικά τις δυο διαστάσεις της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η εξ αποστάσεως διδασκαλία εκφράζει την πορεία ανάπτυξης του μαθησιακού υλικού του προγράμματος σπουδών, ενώ η εξ αποστάσεως μάθηση προσεγγίζει τη μαθησιακή διαδικασία από την οπτική του εκπαιδευόμενου. Ο όρος «εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθετήθηκε κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και είναι δηλωτικός του κύριου γνωρίσματος αυτού του τύπου εκπαίδευσης που είναι η απόσταση μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευομένου (Keegan, 1986).

Στη διεθνή βιβλιογραφία εντοπίζεται ποικιλία ορισμών για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, που διαφοροποιούνται μεταξύ τους ανάλογα με τα κριτήρια και τις παραμέτρους που λαμβάνει υπόψη κάθε ερευνητής. Συγχρόνως οι ορισμοί αυτοί καθρεπτίζουν την εποχή που εκφράστηκαν καθώς και τους εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς προβληματισμούς της.

Χαρακτηριστικός είναι ο πρώτος ορισμός που δόθηκε από τον Dohmen (1967) σύμφωνα με τον οποίο

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί μια συστηματικά οργανωμένη μορφή αυτομόρφωσης κατά την οποία μια ομάδα καθηγητών – ο καθένας με διαφορετικές αρμοδιότητες – αναλαμβάνει τη συμβουλευτική υποστήριξη των σπουδαστών, την παρουσίαση του διδακτικού υλικού, καθώς επίσης επιβλέπει την πρόοδό τους και εξασφαλίζει την επιτυχία τους. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση καθίσταται εφικτή χάρη στα μέσα επικοινωνίας τα οποία μπορούν να καλύψουν μεγάλες αποστάσεις. Στον αντίποδα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης βρίσκεται η «άμεση εκπαίδευση» ή «εκπαίδευση πρόσωπο με πρόσωπο», η μορφή δηλαδή εκπαίδευσης που πραγματοποιείται μέσω της άμεσης επαφής ανάμεσα στον διδάσκοντα και τους διδασκόμενους» (σελ. 9). Ο ορισμός αυτός εξαιρεί τα εξής χαρακτηριστικά αυτού του τύπου εκπαίδευσης: α) τον εκπαιδευτή που δρα υποστηρικτικά, συμβουλευτικά και ως επιβλέπων της πορείας του εκπαιδευόμενου, β) το εκπαιδευτικό υλικό και γ) την επικοινωνία εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου χάρη στην τεχνολογία.

Μετά από είκοσι τρία χρόνια διατυπώνεται από τον Moore (1990) ο εξής ορισμός: «*Εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνιστούν όλες εκείνες οι ενέργειες, προκειμένου να παρασχεθεί διδασκαλία μέσω έντυπου υλικού ή ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας σε ανθρώπους που μετέχουν σε οργανωμένη μάθηση σε τόπο ή χρόνο διαφορετικό από εκείνο των καθηγητών τους*» (σελ. 95). Ο συγκεκριμένος ορισμός ουσιαστικά προσθέτει στον προηγούμενο το χαρακτηριστικό της φυσικής χωροχρονικής απόστασης εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου.

Ο Keegan (1986) λαμβάνοντας υπόψη τους ορισμούς που διατυπώθηκαν για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και προσπαθώντας να καταλήξει σε έναν ορισμό που ισορροπεί ανάμεσα σε δυο άκρα (αφαιρετικός ορισμός- γενικόλογος ορισμός) πρότεινε τον εξής: Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί μορφή εκπαίδευσης που χαρακτηρίζεται από:

- την απόσταση που χωρίζει τον διδάσκοντα από τον διδασκόμενο σε σχεδόν μόνιμη βάση καθ' όλη τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας
- την επίδραση που έχει ο εκπαιδευτικός οργανισμός τόσο στον σχεδιασμό όσο και στην προετοιμασία του διδακτικού υλικού και στην παροχή υπηρεσιών στήριξης στους διδασκόμενους

- τη χρήση τεχνικών μέσων – έντυπου, ακουστικού, οπτικού υλικού ή ηλεκτρονικού υπολογιστή – που συνδέουν τον διδάσκοντα και τον διδασκόμενο και μεταφέρουν το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών
- τη δυνατότητα αμφίδρομης επικοινωνίας, ώστε οι διδασκόμενοι να μπορούν να επωφελούνται ακόμα και από τον άμεσο διάλογο (πράγμα που διαφοροποιεί την εξ αποστάσεως εκπαίδευση από άλλες χρήσεις της τεχνολογίας στην εκπαίδευση)
- την απουσία, σε σχεδόν μόνιμη βάση, της λειτουργίας της μαθησιακής ομάδας καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας κάτι που έχει ως αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται μέθοδοι εξατομικευμένης διδασκαλίας παρά ομαδικής. Δεν αποκλείεται όμως η δυνατότητα περιστασιακών συναντήσεων, είτε πρόσωπο με πρόσωπο είτε μέσω ηλεκτρονικών τεχνολογιών, τόσο για διδακτικούς όσο και για κοινωνικούς σκοπούς. Ο ορισμός του Keegan είναι πιο αναλυτικός από αυτούς που προαναφέρθηκαν. Διαφοροποιείται στο γεγονός ότι επισημαίνει εκτός των άλλων, τον ρόλο του εκπαιδευτικού οργανισμού και την απουσία της έννοιας της μαθησιακής ομάδας με κάποιες εξαιρέσεις.

Για τον Λιοναράκη (2006) το να ορίζεται η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως εκπαίδευση που χαρακτηρίζεται κυρίως από τη φυσική απόσταση μεταξύ πομπού και αποδεκτών είναι τουλάχιστον απλοϊκή. Το να τονίζεται διαρκώς η απόσταση, ως κύριο χαρακτηριστικό αυτού του είδους εκπαίδευσης λειτουργεί αποπροσανατολιστικά. Ο Lionarakis (1998) έχει προτείνει τον όρο της πολυμορφικότητας, ο οποίος προσδίδει μια ξεχωριστεί χροιά, καθώς συνεπάγεται την ποιοτική εκπαίδευση η οποία συντελείται σύμφωνα με τις αρχές μάθησης και διδασκαλίας, αλλά από απόσταση. Μάλιστα αναζητά τα πιο σημαντικά κριτήρια που βοηθούν να διαμορφώσουμε έναν πλήρη ορισμό και πρώτα επισημαίνει τα εξής: μαθητής, δάσκαλος, μάθηση, διδασκαλία, επικοινωνία. Η επιλογή αυτών των κριτηρίων καθιστά απόλυτα σαφές πόσο σημαντικός είναι ο εκπαιδευτής και η σχέση που θα διαμορφώσει με τους εκπαιδευόμενους.

Αντιμετωπίζοντας τους παραπάνω ορισμούς με μια κριτική προσέγγιση διαπιστώνεται ότι όλοι προβάλλουν έμμεσα ή άμεσα, τον πολλαπλό /απαιτητικό ρόλο του εκπαιδευτή-διδάσκοντα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Τόσο ο Dohmen (1967), όσο και ο Moore (1990) αναδεικνύουν στους ορισμούς τους το ρόλο των εκπαιδευτών κάτι που συμβαίνει και στον Keegan (1986), καθώς ο ρόλος του εκπαιδευτή επισημαίνεται στο σύνολο των

χαρακτηριστικών που της αποδίδει. Οι παλαιότεροι ορισμοί τονίζουν ως διακριτικό γνώρισμα αυτού του είδους εκπαίδευσης την απόσταση, κάτι που υποχωρεί σταδιακά λόγω της σύγχρονης αλματώδους τεχνολογικής προόδου, που εξαλείφει τρόπον τινά την απόσταση αυτή, αποκαθιστώντας την ουσιαστική επικοινωνία με τον εκπαιδευτή. Προοδευτικά, κύριο κριτήριο για τη διαμόρφωση του ορισμού της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνιστά ο εκπαιδευτής, κάτι που ωθεί στην αναζήτηση των χαρακτηριστικών εκείνων που προσιδιάζουν στο προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή.

1.2.Θεωρητικό πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Οι θεωρητικοί της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης έχουν καταθέσει τις απόψεις τους σε μια προσπάθεια να διαμορφωθεί ένα θεωρητικό πλαίσιο για αυτή. Οι πιο σημαντικές θέσεις που έχουν δει το φως της δημοσιότητας έως σήμερα, έχουν κατηγοριοποιηθεί από τον Keegan (1986) ως εξής:

Θεωρίες της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας: Οι θέσεις αυτές εκφράζονται στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές του 1970 από τους Dellinger, Wedemeyer και Moore. Πιο συγκεκριμένα ο Dellinger (1966) δε χαρακτηρίζει αυτή την εκπαίδευση ως διδακτική διαδικασία, περιορίζει τον ρόλο του διδάσκοντος και του εκπαιδευτικού φορέα, δίνοντας έμφαση στην αυτονομία και την ανεξαρτησία του εκπαιδευόμενου και στη μαθησιακή πορεία αυτού. Ο Wedemeyer (1973) χρησιμοποίησε τον όρο «ανεξάρτητες σπουδές» για να περιγράψει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε πανεπιστημιακό επίπεδο. Θεωρεί τον ανεξάρτητο διδασκόμενο ως κατεξοχήν διδασκόμενο, καθώς πίστευε ότι η μακρόχρονη σχολική εκπαίδευση απευθύνεται σε ελίτ και διαπλάθει εξαρτημένους μαθητές. Ο διδάσκων διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο, αφού η από μέρους του παρακίνηση και κινητοποίηση οδηγεί τον διδασκόμενο στην επιτυχία. Ο Moore (1977) μίλησε για την αυτονομία του διδασκόμενου που πηγάζει από την απόσταση που χωρίζει τον διδάσκοντα από τον διδασκόμενο, η οποία τον ωθεί στην ανάληψη υψηλού βαθμού ευθύνης και αυτονομίας.

Θεωρίες της βιομηχανοποίησης: Κύριος εκπρόσωπος αυτής της θεωρίας υπήρξε ο Peters (οπ. αναφ. Keegan, 1986). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία η παραγωγή διδακτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση που είναι και βαρύνουσας σημασίας, συνιστά από μόνη

της βιομηχανική διαδικασία. Για τον Peters η εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε αντίθεση με τη συμβατική είναι εξισωτική, λαϊκή, ερείδεται στην τεχνολογία και λειτουργεί ανεξάρτητη από χωροχρονικά όρια και πρόσωπα (Keegan, 1986).

Θεωρίες της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας: οι μελετητές αυτής της θεωρίας τόνισαν κυρίως τη μαθησιακή εμπειρία που οφείλει να προσφέρει το ίδρυμα στον διδασκόμενο. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι οι: Baath, Holmberg, Daniel, Sewart, και K.C. Smith (οπ. αναφ. Keegan, 1986). Ο Baath μίλησε κυρίως για την αμφίδρομη επικοινωνία. Υποστήριξε ότι ο ρόλος του καθηγητή συμβούλου είναι καταλυτικός και υπερβαίνει τον ρόλο του απλού βαθμολογητή, καθώς μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη διδακτικού υλικού στη μαθησιακή διαδικασία με διάφορους τρόπους όπως συνδέοντας το με πρότερες γνώσεις του διδασκόμενου ή δημιουργώντας μια καλή σχέση μαζί του. Και ο Holmberg (1960) έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην επικοινωνία. Νοούσε την εξ αποστάσεως εκπαίδευση (δι' αλληλογραφίας εκείνη την εποχή) ως έναν καθοδηγούμενο διάλογο που διακρίνεται από συμβουλές με άμεσο και οικείο τρόπο προς αντιμετώπιση οιασδήποτε προβλημάτων από μέρους του διδασκόμενου. Ο Daniel μίλησε για την αξία των αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων και την ανάγκη εξισορρόπησης αυτών και των ανεξάρτητων δραστηριοτήτων κατά τις οποίες ο διδασκόμενος εργάζεται μόνος. Ο Sewart υποστήριξε πως το εκπαιδευτικό έργο στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνίσταται στη συνεχή μέριμνα για διατήρηση του ενδιαφέροντος στους διδασκόμενους. Τέλος ο Smith υποστήριξε ότι παράλληλα με την παροχή διδακτικού υλικού στους σπουδαστές για κατ' ιδίαν μελέτη καλό είναι να υπάρχει επαφή με τους διδάσκοντες (οπ. αναφ. Keegan, 1986).

Σε μια προσπάθεια κριτικής προσέγγισης των παραπάνω θεωριών διαπιστώνεται ότι, με εξαίρεση τις θεωρίες της βιομηχανοποίησης, που προσεγγίζουν από μια άλλη οπτική την εξ αποστάσεως εκπαίδευση συγκρίνοντάς την με τη βιομηχανική παραγωγή προϊόντων και θεωρώντας τον καταμερισμό εργασίας ως βασική προϋπόθεση της αποτελεσματικότητάς της, κοινή συνισταμένη μεταξύ των θεωριών της αυτονομίας και των θεωριών της αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας είναι ο καθοριστικός ρόλος του εκπαιδευτή. Στις θεωρίες της αυτονομίας με εξαίρεση τον Delling, τον παλαιότερο υποστηρικτή της που εξαίρει μόνο την αυτονομία του διδασκόμενου, οι δυο άλλοι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι ουσιαστικά η αυτονομία και η ανάληψη ευθυνών από τον διδασκόμενο οφείλονται στον αποτελεσματικό διδάσκοντα. Παρομοίως οι θεωρητικοί της

αλληλεπίδρασης εστιάζουν στη σημασία της αμφίδρομης επικοινωνίας που εκκινεί από τον εκπαιδευτή. Πιο συγκεκριμένα, Ο Baath εξαιρεί την πολλαπλότητα του ρόλου του εκπαιδευτή, ο Daniel επισημαίνει την ανάγκη εξισορρόπησης ανάμεσα στην αυτονόμηση και την αλληλεπίδραση εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου, ο Sewart εμμέσως, αναφέρει τη σημαντικότητα του εκπαιδευτή στη διαρκή προσέλκυση του ενδιαφέροντος του εκπαιδευόμενου, ενώ για τον Smith το διδακτικό υλικό από μόνο του δεν αποδίδει. Επομένως, αναδεικνύεται και πάλι ο καθοριστικός ρόλος που διαδραματίζει ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

1.3.Βασικές αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Βασικές αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνιστούν ο εκπαιδευτικός, το εκπαιδευτικό υλικό σε συνδυασμό με την τεχνολογία, η επικοινωνία εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου καθώς και η αξιολόγηση.

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ο εκπαιδευτής συνιστά τον σύνδεσμο μάθησης και εκπαιδευόμενου αλλά και εκπαιδευτικού φορέα και εκπαιδευόμενου. Ως εκ τούτου, οφείλει να καταβάλλει διαρκώς τεράστια προσπάθεια και να αφιερώνει αυξημένο χρόνο για επικοινωνία (μέσω τηλεφώνου ή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) με τους εκπαιδευόμενους του για υποστήριξη και ενθάρρυνση, καθώς οι εκ του σύνεγγυς συναντήσεις είναι περιορισμένες (Κόκκος, 2001). Επομένως, ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό από τον παραδοσιακό/ τυπικό δάσκαλο που λειτουργούσε ως μεταδότης γνώσεων. Οφείλει να είναι άριστα καταρτισμένος και καλός γνώστης του αντικείμενου που αναλαμβάνει να διαχειριστεί, εξοικειωμένος με την τεχνολογία, άνθρωπος με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη και κοινωνικές δεξιότητες (Μιχαηλίδου, 2018). Ιδιαίτερη έμφαση σε αυτό το θέμα θα δοθεί στην ανάλυση των χαρακτηριστικών και των ικανοτήτων του εκπαιδευτή.

Κατά τον Λιοναράκη (2001)

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως επισφράγιση μιας πολύχρονης πορείας εκπαιδευτικής πρακτικής, καθιέρωσε και θεσμοθέτησε τη δυνατότητα φυσικής απουσίας του διδάσκοντα από τον εκπαιδευτικό οργανισμό και τη σταδιακή παραγωγή ειδικά σχεδιασμένων

διδασκικών εγχειριδίων. Με το χρόνο, το διδακτικό εγχειρίδιο εμπλουτίστηκε με βοηθήματα νέου τύπου και κυρίως με την ικανότητα δανεισμού χρηστικών εργαλείων και των νέων, σχετικά πλέον, τεχνολογικών ανακαλύψεων. Τελευταία δε, με την εκπληκτική ανάπτυξη των δυνατοτήτων του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του διαδικτύου (σελ.34-35).

Σύμφωνα με τις αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης υιοθετείται για την ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού μία καινούργια εφαρμογή διδακτικής και μάθησης, που συνδέεται με τις επιστήμες της αγωγής, παιδαγωγικές αρχές, εκπαιδευτικές μεθόδους και τεχνικές, επικοινωνιακές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων, τρόπους εφαρμογών αξιολόγησης των σπουδαστών, τρόπους αλληλεπίδρασης στη διαδικασία της διδακτικής και μάθησης, ευρετικές εμπλοκές των σπουδαστών στη διαδικασία της μάθησης (Λιοναράκης, 2001).

Τον παραδοσιακό ρόλο του Δασκάλου αναπληρώνει σε μεγάλο βαθμό το ποιοτικό εκπαιδευτικό υλικό που βοηθά τους εκπαιδευόμενους να μαθαίνουν «μόνοι» τους μέσα σε ένα πλαίσιο αυτονομίας (Λιοναράκης & Σπανακά, 2010). Εξάλλου, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποσκοπεί στην ενεργοποίηση του εκπαιδευόμενου, ο οποίος με την κατάλληλη καθοδήγηση ωθείται σε μια ευρετική πορεία προς τη γνώση. Επειδή ο ρόλος του εκπαιδευτικού υλικού είναι καταλυτικός, αφού ουσιαστικά διαμορφώνει την αλληλεπίδραση εκπαιδευόμενου - εκπαιδευτή, απαιτείται προσοχή στον σχεδιασμό του (Χουλιάρα, Λιοναράκης, & Σπανακά, 2011). Μάλιστα είναι σημαντικό να διατίθεται σε ποικίλες μορφές (έντυπη, ηλεκτρονική) (Williams, Kear, & Rosewell, 2012).

Η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι σε μεγάλο βαθμό ανάλογη της ποιότητας του υλικού, γι' αυτό απαιτείται η καταβολή διαρκούς προσπάθειας για τη βελτίωσή του, την επικαιροποίησή του, ή ακόμα και την αντικατάστασή του και κάποιες φορές την ενσωμάτωση νέων δυνατοτήτων που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες (Lionarakis, 2014). Η σημαντικότητα του εκπαιδευτικού υλικού έχει οδηγήσει το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, στο οποίο επικεντρώνεται το ενδιαφέρον της παρούσας έρευνας, να υιοθετήσει σύστημα αξιολόγησης του από τους σπουδαστές και από τους εκπαιδευτές.

Όπως προαναφέρθηκε, η ενσωμάτωση των δυνατοτήτων της τεχνολογίας συνιστά ουσιαστικά μια ακόμα αρχή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ωστόσο η χρήση των νέων τεχνολογιών ιδίως στις παιδαγωγικές επιστήμες πρέπει να υιοθετείται στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης εκπαιδευτικής φιλοσοφίας, που δε θα αποβλέπει μόνο στο να καταστήσει πιο θελκτικό το εκπαιδευτικό υλικό αλλά στο να επιτευχθεί η αποστολή του, που σύμφωνα με τον Holmberg είναι να βοηθά τον εκπαιδευόμενο στη μελέτη, την ανάπτυξη αλληλεπίδρασης με τον εκπαιδευτή, την ενθάρρυνση να συνεχίσει και την εκτίμηση της προόδου του (οπ. αναφ. Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2005)

Μια ακόμη αρχή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, λόγω των ιδιοτήτων της και του γεγονότος ότι αποτελεί σχετικώς πρόσφατη μορφή εκπαίδευσης, συνιστά η αξιολόγηση, προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητά της και η διαρκής βελτίωσή της. Η αξιολόγηση μπορεί να προσλάβει διάφορες μορφές: εσωτερική, εξωτερική ή μικτή. Η αξιολόγηση Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση η αξιολόγηση καθίσταται αδήριτη ανάγκη, καθώς στοχεύει στη βελτίωση της απόδοσης των εκπαιδευτικών, τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη νέων στρατηγικών, την εκτίμηση της προόδου. Γενικός σκοπός είναι η έγκαιρη διάγνωση πιθανών προβλημάτων και η επίλυσή τους (Λιοναράκης & Σπανακά, 2010).

Παρόλο που μιλάμε για εξ αποστάσεως εκπαίδευση μια βασική της αρχή είναι η επικοινωνία εκπαιδευτή - εκπαιδευόμενου με ποικίλους τρόπους. Η επικοινωνία καθίσταται δυνατή τόσο δια ζώσης με τις ομαδικές συμβουλευτικές συναντήσεις όσο και μέσω της τεχνολογίας και αποτελεί συστατικό στοιχείο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, εφόσον συντελεί στην καθοδήγηση και ενθάρρυνση των εκπαιδευόμενων (Κόκκος, 1998β). Πρόκειται λοιπόν για μια πολυμορφική εκπαίδευση, όπως προαναφέρθηκε, που λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές μάθησης και διδασκαλίας με τη χρήση μέσων και εργαλείων σε ένα μαθησιακό περιβάλλον από απόσταση. Η απόσταση αυτή όμως «συρρικνώνεται» μέσω του εκπαιδευτικού υλικού, της αλληλεπίδρασης εκπαιδευτή εκπαιδευόμενου και της τεχνολογίας (Λιοναράκης, 2001).

1.4.Η επικοινωνία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Στους περισσότερους ορισμούς που έχουν δοθεί για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση βασικό στοιχείο συνιστά η απόσταση που χωρίζει τον εκπαιδευτή από τον εκπαιδευόμενο. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχει επικοινωνία ανάμεσά τους, αντιθέτως η αμφίδρομη επικοινωνία είναι ουσιώδης σε αυτή τη μορφή εκπαίδευσης και αποτελεί και μια από τις βασικές αρχές της (Keegan, 1986).

Ο χαρακτηρισμός αμφίδρομη προσδιορίζει την επικοινωνία διδάσκοντα – διδασκόμενου, ενώ «μονόδρομη» είναι η επικοινωνία διδασκόμενου – εκπαιδευτικού υλικού (Holmberg, 2002). Μέσω της αμφίδρομης επικοινωνίας επιλύονται οι απορίες, επιτυγχάνεται η ενεργητική εμπλοκή του εκπαιδευόμενου με το εκπαιδευτικό υλικό και ενισχύεται η εμβάθυνση στη μελέτη. Η επικοινωνία εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου με στόχο την παροχή βοήθειας, καθοδήγησης και ενθάρρυνσης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, κάτι που αποκαλύπτει τον σημαντικό ρόλο του εκπαιδευτή σε αυτού του είδους την εκπαίδευση, καθώς οφείλει να διαθέτει ιδιαίτερες ικανότητες για την επίτευξη των παραπάνω.

Επιπλέον, όσον αφορά στο συναισθηματικό επίπεδο σφυρηλατείται το αίσθημα του «ανήκειν» σε μια ομάδα και μια υγιής σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στον εκπαιδευόμενο και τον εκπαιδευτή (Παπάζογλου, 2015). Μέσω της επικοινωνίας, που καθίσταται δυνατή με διάφορους τρόπους, περιστέλλονται τα αρνητικά συναισθήματα της μοναξιάς, του άγχους και της ανασφάλειας που βιώνουν οι εκπαιδευόμενοι στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τα οποία αποτελούν βασικά εμπόδια στη φοίτησή τους. Συγχρόνως, η αποτελεσματική επικοινωνία συντελεί στη διατήρηση του ενδιαφέροντος και στην ενίσχυση των κινήτρων και της δέσμευσης των συμμετεχόντων στην ενεργό μάθηση (Σαρακατσάνου & Βασάλα, 2011). Μάλιστα οι εκπαιδευόμενοι επιθυμούν ακόμα περισσότερη επικοινωνία με τον εκπαιδευτή και ανάληψη πρωτοβουλιών για επικοινωνία από τον ίδιο. Η απουσία υποστήριξης και εμπύχωσης συνιστά επαρκή λόγο διακοπής σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Από όλα τα παραπάνω καθίσταται φανερός ο ρόλος του εκπαιδευτή και στο κομμάτι της επικοινωνίας σε αυτή τη μορφή εκπαίδευσης. Για να είναι αποτελεσματικός

επικοινωνιακά, οφείλει να διαθέτει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ικανότητες που συνδιαμορφώνουν το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή.

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε ανάλυση της έννοιας: «εξ αποστάσεως εκπαίδευση» καθώς και του θεωρητικού της πλαισίου, των αρχών της και της επικοινωνίας σε αυτή, προκειμένου να γίνει αποσαφήνιση των όρων. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα προσεγγισθεί ο όρος εξ αποστάσεως «εκπαίδευση ενηλίκων» και πιο συγκεκριμένα στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Επίσης θα αναδυθούν τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων και του εκπαιδευτή ενηλίκων, που αποτελεί και το θέμα της παρούσας έρευνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ.

2.1. Οι ενήλικες εξ αποστάσεως εκπαιδευόμενοι

Οι εκπαιδευτές ενηλίκων, προκειμένου η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων εκπαιδευόμενων να είναι αποτελεσματική, οφείλουν να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη αρχικά τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, τα κίνητρα συμμετοχής τους καθώς και τα εμπόδια φοίτησης αυτών. Μπορεί οι γενικεύσεις περί χαρακτηριστικών των ενηλίκων εκπαιδευόμενων να εγκλωβίζουν κάποιες φορές τους εκπαιδευτές σε μια παραποιημένη εικόνα για τους εκάστοτε εκπαιδευόμενους και ίσως να τους προδιαθέτουν σχετικά με το προφίλ των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, αφού κάθε ομάδα είναι διαφορετική, ωστόσο οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι παρουσιάζουν όντως κάποια ιδιαίτερα γνωρίσματα που τους διαφοροποιούν από τους ανήλικους. Μάλιστα αν δεν νιώθουν ικανοποιημένοι από το πρόγραμμα, εγκαταλείπουν χωρίς δισταγμό, αφού το κόστος ενός εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού προγράμματος καθώς και ο χρόνος που αυτό απαιτεί αποτελούν ούτως ή άλλως εμπόδια στη φοίτηση πολλών ενηλίκων εκπαιδευόμενων.

2.1.1. Χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων ενηλίκων.

Πολλοί σημαντικοί μελετητές ασχολήθηκαν αποκλειστικά με την εκπαίδευση ενηλίκων μεταξύ των οποίων οι: P. Freire, J. Mezirow, P. Jarvis, St. Brookfield, P. Cross, M. Knowles, των οποίων οι θεωρητικές προσεγγίσεις παρουσιάζουν κάποια κοινά σημεία αλλά και αρκετές αποκλίσεις. Προκειμένου να δημιουργηθεί ένα πιο σταθερό θεωρητικό υπόβαθρο με στόχο την τελεσφόρα μάθηση των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, αρκετοί μελετητές επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους στη διερεύνηση των χαρακτηριστικών τους (οπ. αναφ. Κόκκος, 2008).

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων ενηλίκων, όσο και αν αυτά μεταβάλλονται ανάλογα με την προσωπική κατάσταση και το πολιτιστικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν, παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες λόγω ηλικίας, ενδιαφερόντων,

ρόλων, προσδοκιών. Οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι, καθώς βρίσκονται σε εξελισσόμενη ανάπτυξη, φέρουν ένα φάσμα διαμορφωμένων αξιών και εμπειριών, συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα έχοντας συγκεκριμένες προθέσεις και συγκεκριμένες προσδοκίες και προέρχονται από ένα σύνθετο περιβάλλον που συχνά αντιστρατεύεται τις μαθησιακές προσπάθειες τους, ενώ έχουν ήδη διαμορφώσει μοντέλα μάθησης (Rogers, 1999).

Καταρχάς, οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι λαμβάνουν μέρος σε εκπαιδευτικά προγράμματα εκουσίως, συνειδητά έχοντας - συνήθως - θέσει συγκεκριμένους στόχους. Ορισμένοι επιθυμούν να επιτύχουν έναν εξωτερικό στόχο, άλλοι ενδιαφέρονται κυρίως για την εκπαιδευτική δραστηριότητα, ενώ κάποιοι άλλοι έχουν θέσει ως αυτοσκοπό την ίδια τη γνώση (Houle, 1961). Η επίτευξη των στόχων αυτών είναι σημαντική για τους εκπαιδευόμενους. Γι' αυτό και το ΕΑΠ έχει υιοθετήσει το σύστημα της εσωτερικής αξιολόγησης από μέρους των εκπαιδευόμενων, η οποία αφορά στους εκπαιδευτές, τις θεματικές ενότητες, τη διοικητική υπηρεσία, την υλικοτεχνική υποδομή αλλά και το εκπαιδευτικό υλικό, με στόχο τη διαρκή βελτίωση και συνεπώς τη διευκόλυνση στην επίτευξη των στόχων τους.

Οι ενήλικες συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα έχοντας συγκεκριμένες προσδοκίες όσον αφορά στη μαθησιακή διεργασία, που σε μεγάλο βαθμό έχουν διαμορφωθεί από τη σχολική εμπειρία. Αν η σχολική εμπειρία ήταν ευχάριστη, πιστεύουν ότι και αυτή η μαθησιακή εμπειρία θα είναι αντίστοιχη, αν ήταν τραυματική, προσδοκούν ότι αυτή θα είναι διαφορετική και διαμορφώνουν ανάλογη στάση. Γι' αυτό και το έργο του εκπαιδευτή- και μάλιστα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση -είναι εξαιρετικά δύσκολο, καθώς καλείται να συντονίσει ενήλικους εκπαιδευόμενους με διαφορετικές προθέσεις και στάσεις απέναντι στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η εμπύχωση και η ώθηση που θα δεχθούν οι εκπαιδευόμενοι από τον εκπαιδευτή ιδίως, αν έχουν βιώσει τραυματικές εμπειρίες, διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην πορεία σπουδών τους (Βερβερίδου, 2020).

Μάλιστα οι εκπαιδευόμενοι στην ανοιχτή εκπαίδευση εκδηλώνουν ζωηρό ενδιαφέρον και την επιλέγουν συνειδητά, καθώς δεν επιθυμούν να αντιμετωπίζονται ως «μαθητούδια» αλλά ως ενήλικες. Ορισμένοι ίσως έχουν άσχημες αναμνήσεις από την παραδοσιακή εκπαίδευση και αρνητικά κατάλοιπα ή μπορεί να νιώθουν ακόμα και φόβο για την μελέτη. Παρόλο που επιθυμούν να αντιμετωπίζονται ως ενήλικες, έχουν ανάγκη τη στήριξη από

τον εκπαιδευτή, για να καταφέρουν να εργαστούν μόνοι τους (Race, 1999). Ο εκπαιδευτής λοιπόν καλείται να αντιμετωπίσει τους συμμετέχοντες με διαφορετικό τρόπο, εξισορροπώντας παράλληλα τις ανάγκες της εκάστοτε ομάδας.

Όσο πειθήνιοι κι αν είναι ορισμένοι εξ αυτών θα αντιδράσουν σε μια εκπαιδευτική διαδικασία που τους αντιμετωπίζει ως παθητικούς δέκτες και τοιουτοτρόπως προσβάλλει την ωριμότητά τους. Επιθυμούν την ενεργητική εμπλοκή στη μαθησιακή διαδικασία και την πρακτική εφαρμογή της νεοαποκτηθείσας γνώσης. Γι' αυτό καλό είναι το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων να διακρίνεται από ακρίβεια και να ωθεί τους ενήλικες εκπαιδευόμενους να μαθαίνουν πώς να δομούν τη γνώση και να αποκτούν την ικανότητα εφαρμογής της στην καθημερινότητά τους (Illeris, 2009).

Η υιοθέτηση εκ μέρους του εκπαιδευτή μιας τακτικής που τους αντιμετωπίζει ως παθητικούς δέκτες, εύκολα θα τον καταστήσει αντικείμενο αμφισβήτησης, αφού οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι δεν τον «αντικρίζουν» ως αυθεντία αλλά κυρίως ως εμπειρογνώμονα ή ακόμα και ως συνάδελφο, γι' αυτό ο μονόλογος του εκπαιδευτή είναι μη ελκυστικός γι' αυτούς (Κόκκος, 2008). Εξάλλου όλες οι θεωρίες μάθησης (Chomsky, Watson/Skinner, Bandura, Piaget, Vygotsky, Goleman) συγκλίνουν στο ότι η πορεία της μάθησης καθίσταται πιο αποτελεσματική, όταν οι διδασκόμενοι συμμετέχουν ενεργά σε αυτή (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998). Όλα αυτά καταδεικνύουν τη σπουδαιότητα και την αναγκαιότητα της παρούσας έρευνας που θα αποκαλύψει τον ιδανικό εκπαιδευτή μέσα από τα μάτια των εκπαιδευόμενων.

Επίσης, οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι διαθέτουν ένα ευρύ φάσμα εμπειριών και γνώσεων καθώς και ήδη διαμορφωμένων αξιών, που πρέπει να εκτιμώνται από τον εκπαιδευτή και να αντιμετωπίζονται με την ανάλογη ευαισθησία. Οι εμπειρίες που ήδη διαθέτει ο ενήλικος εκπαιδευόμενος μπορούν είτε να αξιοποιηθούν και να αποτελέσουν βάση για τη νέα γνώση/εμπειρία είτε, αν θεωρηθούν ακατάλληλες για τη νέα μάθηση, να αναθεωρηθούν μέσω της δύσκολης διεργασίας της απομάθησης (Rogers, 1999). Οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι διακρίνονται από έντονη επιθυμία να αξιοποιούνται οι γνώσεις τους και η ήδη υπάρχουσα εμπειρία τους κατά τη μαθησιακή διαδικασία και όπως αποκαλύπτεται στην έρευνα της Μαραγκάκη (2018) η συσχέτιση της μάθησης με προηγούμενες εμπειρίες διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Άλλο ένα χαρακτηριστικό που θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη από τον εκπαιδευτή είναι ότι οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι είναι άνθρωποι που βρίσκονται σε διαρκή εξέλιξη - και άρα υφίστανται αλλαγές - σε όλους τους τομείς (Cranton, 1989). Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση καθίσταται ακόμα πιο δύσκολο για τον εκπαιδευτή να γνωρίσει καλά τον εκπαιδευόμενο και να εκτιμήσει αυτόν το βαθμό αλλαγών στις οποίες υπόκειται, καθώς είναι περιορισμένες οι εκ του σύνεγγυς συναντήσεις. Γίνεται αντιληπτό πόσο απαιτητικός είναι ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο οποίο λαμβάνουν μέρος οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι σίγουρα δεν αποτελεί τη μοναδική ασχολία της ζωής τους, προφανώς εργάζονται, έχουν οικογένεια και άρα δεν διαθέτουν πολύ χρόνο για μελέτη (Race, 1999). Οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι λοιπόν έχουν «ανταγωνιστικά ενδιαφέροντα», ζουν δηλαδή σε ένα σύνθετο κοινωνικό περιβάλλον με πολλαπλούς ρόλους και υποχρεώσεις που λειτουργούν ανταγωνιστικά στη συμμετοχή τους σε διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα και αποτελούν ένα από τα κυριότερα εμπόδια που αντιμετωπίζουν (Καραλής, 2013). Ο εκπαιδευτής λοιπόν, οφείλει να είναι προετοιμασμένος να διαχειριστεί μια διάσπαση προσοχής κάποιου εκπαιδευόμενου που μπορεί να οφείλεται σε θέματα υγείας, εργασιακά ή οικογενειακά και να είναι υποστηρικτικός και ενθαρρυντικός.

Καταληκτικά, οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι έχουν διαμορφωμένα μοντέλα μάθησης. Κάθε εκπαιδευόμενος έχει αναπτύξει έναν δικό του τρόπο μάθησης που συνδέεται άμεσα με τις ικανότητες και τις εμπειρίες του, ενώ διαθέτει και τον δικό του, προσωπικό ρυθμό μάθησης ανάλογα με το αν η νέα γνώση ανταποκρίνεται στις ήδη κατακτημένες γνώσεις ή όχι. Ο καλός εκπαιδευτής θα διαμορφώσει το πλαίσιο που θα επιτρέψει σε κάθε συμμετέχοντα να αξιοποιήσει τις δικές του ιδιαίτερες μαθησιακές μεθόδους, χωρίς να επιβάλλει τη δική του ως μια και μοναδική μέθοδο (Rogers, 1999).

2.1.2. Κίνητρα συμμετοχής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η έννοια κίνητρο είναι άμεσα συνυφασμένη με την εκπαιδευτική διαδικασία. Κίνητρο θεωρείται οτιδήποτε θέτει σε κίνηση, ωθεί ένα άτομο να αναλάβει μια δράση και στην περίπτωση μας να λάβει μέρος σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Έχει υποστηριχθεί ότι οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι λαμβάνουν μέρος σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα

ωθούμενοι από κάποια αίσθηση ανάγκης, ωστόσο αυτό δεν υφίσταται πάντα. Βέβαιο είναι ότι οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι έρχονται στην εκπαίδευση με κάποιες προθέσεις που σε αρκετές περιπτώσεις συνείρονται και με ορισμένες ανάγκες. Ωστόσο κάποιες φορές ο λόγος που παρουσιάζουν στους γύρω τους ή ακόμα και στον ίδιο τους τον εαυτό, ως λόγο συμμετοχής σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν είναι πάντα ο πραγματικός (Rogers, 1999).

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι δε μπορούν να ιχνηλατηθούν με ακρίβεια τα κίνητρα ή οι προθέσεις συμμετοχής των ενήλικων στην εκπαίδευση καθώς από τη μια υπάρχουν οι ενήλικες που δεν διαθέτουν σαφή επίγνωση του κινήτρου ή της ανάγκης που τους ώθησε να λάβουν μέρος σε ένα πρόγραμμα, ενώ από την άλλη υπάρχουν αυτοί οι ενήλικες που συμμετέχουν για να επιλύσουν συνειδητά κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα ή να αποκτήσουν μια συγκεκριμένη γνώση. Ωστόσο, ακόμα και αυτοί που λαμβάνουν μέρος σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για έναν συγκεκριμένο σκοπό π.χ. απόκτηση κάποιου προσόντος, μπορεί να έχουν παρακινηθεί από διαφορετικά κίνητρα π.χ. επαγγελματική ανέλιξη (προαγωγή) ή αυτοεπιβεβαίωση. Μάλιστα τα δύο αυτά προαναφερθέντα παραδείγματα φανερώνουν και τις κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα κίνητρα: τα εξωτερικά κίνητρα (επαγγελματική ανέλιξη) και τα εσωτερικά (αυτοεπιβεβαίωση). Ανάμεσα βέβαια σε αυτές τις δυο κατηγορίες ενήλικων παρεμβάλλεται και μια τρίτη που λαμβάνει μέρος σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, για να αποκτήσει γνώση για κάποιο συγκεκριμένο θέμα όχι ως προϋπόθεση για την επίλυση κάποιου προβλήματος, αλλά «για εμπλουτισμό της ζωής τους» (Rogers, 1999).

Ο Houle (1961) ήταν ο πρώτος που μίλησε για τρία βασικά κίνητρα που ωθούν τους ενήλικες να λάβουν μέρος σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα με αποτέλεσμα να τους κατηγοριοποιήσει αντίστοιχα σε τρεις ομάδες: α) αυτούς που είναι προσανατολισμένοι σε κάποιο σκοπό και οδηγούνται σε ένα τελικό αποτέλεσμα π.χ. απόκτηση πτυχίου, β) αυτούς που προσανατολίζονται στην εκπαιδευτική δραστηριότητα και γ) τους ενήλικες εκπαιδευόμενους που είναι προσανατολισμένοι στη μάθηση. Για τους εκπαιδευόμενους της πρώτης περίπτωσης η εκπαιδευτική διεργασία ολοκληρώνεται με την επίτευξη του στόχου που είναι και αυτοσκοπός. Όσοι προσανατολίζονται στην εκπαιδευτική δραστηριότητα απολαμβάνουν την εκπαιδευτική διαδικασία καθεαυτή και ουσιαστικά μέσω αυτής ικανοποιούν κοινωνικές ανάγκες ή ανάγκες προσωπικής ανάπτυξης. Οι

εκπαιδευόμενοι που προσανατολίζονται στη μάθηση ενδιαφέρονται για το αντικείμενο με το οποίο καταγίνονται και επιθυμούν να συνεχίσουν την ενασχόλησή τους με αυτό και μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος.

Σε όποια κι από τις τρεις κατηγορίες αν εντάξουμε τους ενήλικους εκπαιδευόμενους με βάση τα κίνητρά τους, καθοριστικός παράγοντας που τους ωθεί να λάβουν μέρος σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα μη τυπικής εκπαίδευσης όπως η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, είναι το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, καθώς όσο υψηλότερο είναι τόσο περισσότερο επιθυμούν την εκπαίδευση (Cross, 1981).

Καθώς οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι έχουν, ως επί το πλείστον, ήδη ενσωματωθεί στην κοινωνία μέσω της εργασίας τους και –πιθανότατα- της δημιουργίας οικογένειας, παρόλο που η συμμετοχή τους στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να έχει ως επακόλουθο την επαγγελματική και κοινωνική ανέλιξη τους, δεν φαίνεται να είναι και καθοριστική. Τα κίνητρα συμμετοχής των ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση φαίνεται να είναι κυρίως εσωτερικά - τουλάχιστον σε μεγαλύτερο βαθμό από τα κίνητρα των συμμετεχόντων στην παραδοσιακή εκπαίδευση - σχετίζονται δηλαδή με την ικανοποίηση αναγκών συναφών με την εκτίμηση και την αυτοπραγμάτωση σύμφωνα με τον Maslow (1954) (οπ. αναφ. Παπαδόπουλος, Δημητριάδης & Λαζαρίδης, 2013). Και σε πρόσφατη έρευνα της Βερβερίδου (2020) τα ευρήματα αποκάλυψαν ότι τα εγγενή κίνητρα ήταν αυτά που κατά κύριο λόγο ώθησαν τους ενήλικες εκπαιδευόμενους σε σπουδές, πιο συγκεκριμένα το γνωστικό ενδιαφέρον, δηλαδή η επιθυμία για μάθηση και αυτοβελτίωση. Διαπιστώνεται λοιπόν ότι εσωτερικές επιταγές ωθούν κατά κύριο λόγο τον εκπαιδευόμενο στη στόχευση μαθησιακών αλλαγών, οι οποίες σχετίζονται με την ανώτερη βαθμίδα αναγκών που είναι αυτή της αυτοεκπλήρωσης μέσω της δημιουργίας και της αναγνώρισης (Maslow, 1968).

Κύριος ωθητικός παράγων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ο εσωτερικός προσανατολισμός στόχων που εμπερικλείει την περιέργεια, την πρόκληση, το αίσθημα της ικανοποίησης από την καταβολή προσπάθειας και τη νέα γνώση, κάτι που καταδεικνύει την ανάγκη για ενίσχυση της αυτοαποτελεσματικότητας των συμμετεχόντων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση από τους εκπαιδευτές (Παπαδόπουλος, Δημητριάδης & Λαζαρίδης, 2013).

Η Σταυρακάκη (2016) στην έρευνά της εντόπισε ως τρίτο σε σειρά κίνητρο συμμετοχής των ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση την αυτοβελτίωση και την εξέλιξη της προσωπικότητάς τους. Δεύτερο σε σειρά κίνητρο αναφέρθηκε η πιστοποίηση που τους παρέχεται μετά την ολοκλήρωση του εκπαιδευτικού προγράμματος, ως ένα επιπρόσθετο προσόν στο χώρο που ήδη εργάζονται ή για εξεύρεση εργασίας σε περίπτωση που είναι ακόμα άνεργοι. Ως πρώτο κίνητρο που ώθησε σε συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα αποκαλύφθηκε η διεύρυνση γνώσεων σχετικών με το αντικείμενο της εργασίας τους ως παράγοντας επαγγελματικής ανέλιξης. Η αξία της εκπαίδευσης ως κύριος κινητήριος λόγος συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα αναδείχθηκε και στην έρευνα του Καραλή (2013).

Κίνητρο συνιστά και το περιβάλλον μέσα στο οποίο συντελείται η μαθησιακή διαδικασία, καθώς επηρεάζει την υποκίνηση αλλά και τις βαθύτερες ορμές και αναστολές (Herzberg, 1972). Κινητήριες δυνάμεις δηλαδή αποτελούν η αίσθηση αναγνώρισης, προόδου, επιτυχίας, ενώ ανασταλτικές δυνάμεις συνιστούν συνήθως εξωτερικοί παράγοντες όπως η λαθεμένη καθοδήγηση, μη κατάλληλο κλίμα εργασίας, έλλειψη ικανοποίησης από την ομάδα κλπ. Δηλαδή η ανεπαρκής και αναποτελεσματική καθοδήγηση από τον εκπαιδευτή λειτουργεί ανασταλτικά στη συμμετοχή και ολοκλήρωση τέτοιων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Αντιθέτως, η φιλική διάθεση, η άνεση στον χειρισμό της γλώσσας, η καλή γνώση του αντικειμένου, η προετοιμασία της διδασκαλίας και η χρήση νέων τεχνολογιών από τον εκπαιδευτή αποτελούν στοιχεία που κινητοποιούν και ενισχύουν τον εκπαιδευόμενο (Μουτσάτσου, 2020). Ο καλός εκπαιδευτής αποτελεί ένα από τα βασικά κίνητρα συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα, γι' αυτό και οι συμμετέχοντες προσπαθούν να αντλήσουν πληροφορίες για αυτόν, πριν δηλώσουν συμμετοχή (Σταυρακάκη, 2016).

Ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο, καθώς ο ίδιος σύμφωνα με τον McGregor (1960) μπορεί να καταστεί, ανάλογα με τη στάση που θα υιοθετήσει απέναντι στους εκπαιδευόμενους, κινητήριος δύναμη ή ανασταλτικός παράγοντας, κάτι που αποκαλύπτει ότι καλό θα ήταν να μην εφησυχάζει αλλά να μεριμνά ώστε να δημιουργεί νέα είδη ορμών.

2.1.3. Εμπόδια φοίτησης των εκπαιδευόμενων ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι κατά τη φοίτησή τους σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και δη στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι αρκετά και οφείλονται σε ποικίλους λόγους. Οφείλουμε να προσεγγίσουμε τη φύση αυτών των εμποδίων για να εξετάσουμε παρακάτω και τον ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει ο εκπαιδευτής στην αντιμετώπιση ή έστω τον περιορισμό αυτών, κάτι που αποτελεί χαρακτηριστικό του ιδανικού εκπαιδευτή.

Είναι σχεδόν αδύνατον να μην ξεκινήσει η κατηγοριοποίηση των εμποδίων έτσι όπως είναι γνωστή από την Cross (1981). Τρεις είναι οι κατηγορίες εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι ενήλικες: α) Τα καταστασιακά, β) τα θεσμικά / οργανωτικά και γ) τα εσωτερικά / ψυχολογικά εμπόδια. Στα καταστασιακά εμπόδια εντάσσονται φυσικοί ή περιβαλλοντικοί παράγοντες όπως: κούραση, έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών, επαγγελματικές δυσκολίες, οικογενειακές υποχρεώσεις, ελλιπής συναισθηματική στήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον, οικονομικές δυσχέρειες που δεν επιτρέπουν την κάλυψη του κόστους αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Cross, 1981). Βέβαια τα καταστασιακά εμπόδια συνιστούν περισσότερο δυσχέρειες παρά ουσιαστικούς φραγμούς στη φοίτηση και μάθηση των εκπαιδευόμενων ενηλίκων (Rogers, 1999). Ωστόσο, αυτά είναι τα εμπόδια που ως επί το πλείστον απασχολούν τους ενήλικους εκπαιδευόμενους και μάλιστα κυρίως οι οικονομικές δυσχέρειες, που λειτουργούν ανασχετικά στην κάλυψη του κόστους και η έλλειψη χρόνου που φαίνεται να ταλανίζει κυρίως τις γυναίκες (Σταυρακάκη, 2016).

Τα θεσμικά/ οργανωτικά εμπόδια απορρέουν από τον φορέα που διοργανώνει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Σχετίζονται με τον χρόνο που απαιτείται για την κάλυψη της ύλης ενός προγράμματος, το κόστος συμμετοχής, τον τρόπο επιλογής των συμμετεχόντων, την ποιότητα και την οργάνωση του εκπαιδευτικού προγράμματος που συνδέεται και με την αποτελεσματικότητα του (Cross, 1981). Ακόμα και στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση που εκλείπει η υποχρέωση της παραδοσιακής διδασκαλίας και παρακολούθησης σε έναν συγκεκριμένο χώρο, το αυστηρό χρονοδιάγραμμα για την ολοκλήρωση των απαιτητικών εργασιών είναι ένας σαφής περιορισμός (Σταυρακάκη, 2016). Σε αυτή την κατηγορία εμποδίων εντοπίζεται και η σημαντικότητα του ρόλου του εκπαιδευτή, καθώς

χαρακτηριστικά του που επηρεάζουν τη σχέση με τους εκπαιδευόμενους μπορούν να αποτελέσουν ανασχετικούς παράγοντες στη φοίτηση τους όπως: έλλειψη ενθάρρυνσης, ελλιπής ή τυπική επικοινωνία, εκδήλωση ανταγωνισμού (Βασάλα & Κονταρίδου, 2013). Και τα εμπόδια που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία φαίνεται ότι απασχολούν σε μεγάλο βαθμό τους συμμετέχοντες (Καραλής, 2013).

Η τρίτη κατηγορία αφορά στα εσωτερικά / ψυχολογικά εμπόδια των εκπαιδευόμενων ενηλίκων, τα οποία δύσκολα αντιμετωπίζονται, καθώς οι εκπαιδευόμενοι δεν μπορούν εύκολα να τα ανιχνεύσουν ή να τα παραδεχθούν (Cross, 1981). Σε αυτού του είδους τα εμπόδια εμπεριέχονται προγενέστερες αρνητικές άμεσες ή έμμεσες εμπειρίες που συνδέονται με τη μάθηση, η έλλειψη αυτοπεποίθησης, η ανασφάλεια, αλλά και οι προϋπάρχουσες γνώσεις που είναι δύσκολο να αμφισβητηθούν ή να αναθεωρηθούν, καθώς έχει γίνει τεράστια συναισθηματική επένδυση σε αυτές. Επιπλέον, το άγχος αποτελεί ένα ακόμα εσωτερικό εμπόδιο που μπορεί σε μεγάλο βαθμό να προσδιορίζεται από καταστασιακά εμπόδια, αλλά αποτελεί μια συναισθηματική εκδήλωση και απορρέει τόσο από την αρνητική αυτοεικόνα όσο και από σωματικές εκδηλώσεις που συνδέονται με την γήρανση (Rogers, 1999).

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στα εσωτερικά εμπόδια συγκαταλέγεται και η αίσθηση της απομόνωσης που κάποιες φορές μπορεί να οφείλεται και στην έλλειψη κινήτρων ή άμεσης επαφής με τον εκπαιδευτή. Η αίσθηση της μοναξιάς και η ελλιπής αλληλεπίδραση που είναι πιο έντονη στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει αρνητικά την αυτοαποτελεσματικότητα των εκπαιδευόμενων (Fry & Debats, 2002). Η συναισθηματική κούραση που αισθάνονται κάποιοι εκπαιδευόμενοι εντείνει τον φόβο της αποτυχίας ενώ και οι ενοχές για στέρηση πολύτιμου χρόνου από την οικογένεια και τους φίλους λειτουργούν ανασταλτικά.

Τα εμπόδια λοιπόν που αντιμετωπίζουν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι πολλά και τις περισσότερες φορές λειτουργούν συνδυαστικά, ανήκουν δηλαδή ταυτόχρονα και στα καταστασιακά και τα εσωτερικά και τα θεσμικά εμπόδια. Παρόλα αυτά, διαπιστώνεται ότι ο εκπαιδευτής μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στην περιστολή των περισσότερων εμποδίων και των τριών κατηγοριών ή τουλάχιστον να μην αποτελέσει ο ίδιος ένα επιπλέον εμπόδιο στην μαθησιακή πορεία των εκπαιδευόμενων.

2.2. Σχέσεις εκπαιδευτή- εκπαιδευόμενων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Όπως προειπώθηκε, ανασχετικό παράγοντα στη φοίτηση των εκπαιδευόμενων μπορεί να αποτελέσει και η σχέση τους με τον εκπαιδευτή, γι' αυτό και η σχέση εκπαιδευτή εκπαιδευόμενων είναι καίριας σημασίας για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Η μάθηση είναι μια διεργασία που δεν επιτυγχάνεται σε συνθήκες απομόνωσης, αλλά μέσω αμφίδρομων σχέσεων των εκπαιδευόμενων με τον εκπαιδευτή, δηλαδή μέσω διαλόγου, έκφρασης και εμπλουτισμού απόψεων, εργασιών, ανταλλαγής εμπειριών (Κόκκος & Λιοναράκης 1998). Μάλιστα, η μάθηση συντελείται και ως προς την πλευρά του εκπαιδευτή, ο οποίος εμπλουτίζει και μετασχηματίζει κάποιες φορές τις θέσεις του. Για να πραγματοποιηθούν όλα τα παραπάνω, απαραίτητη είναι η επαφή/ επικοινωνία των εκπαιδευόμενων με τον εκπαιδευτή, η οποία επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους. Οι μορφές επικοινωνίας στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι οι ακόλουθες: 1) Οι ομαδικές συμβουλευτικές συναντήσεις (Ο.Σ.Σ.), 2) Η ηλεκτρονική αλληλογραφία, 3) Η τηλεφωνική επικοινωνία, 4) Η ανατροφοδότηση στις γραπτές εργασίες.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό από την Πρώτη Ομαδική Συμβουλευτική Συνάντηση (Ο.Σ.Σ.) ο Εκπαιδευτής / Σύμβουλος- Καθηγητής να είναι προσιτός και ανοικτός στην επικοινωνία, εκδηλωτικός και ενθαρρυντικός. Για να καταστεί η επικοινωνία ουσιαστική ο Εκπαιδευτής οφείλει να απευθύνεται με σαφήνεια στους εκπαιδευόμενους, αξιοποιώντας δημιουργικά και τη γλώσσα του σώματος και υποκινώντας τον διάλογο με τους εκπαιδευόμενους αλλά και μεταξύ αυτών. Η αλληλογνωριμία στην πρώτη Ο.Σ.Σ. μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στο επικοινωνιακό κλίμα. Επειδή το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στις Ο.Σ.Σ. είναι αρκετά μεγάλο, καθίσταται αδήριτη η ανάγκη για ενδιάμεση ποιοτική επικοινωνία ανάμεσα στον εκπαιδευτή και τον εκπαιδευόμενο (Λοϊζίδου-Χατζηθεοδούλου, Βασάλα, Κακούρης, Μαυροειδής, & Τάσιος 2001).

Η ενδιάμεση επικοινωνία καθίσταται δυνατή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή τηλεφωνικά και είναι και αυτή ιδιαιτέρως δημοφιλής στους εκπαιδευόμενους, ενώ το αντικείμενο της επικοινωνίας είναι συνήθως η επίλυση αποριών που αφορούν στις Γραπτές Εργασίες ή γενικότερα στη μελέτη τους.

Έναν ακόμα τρόπο επικοινωνίας συνιστά και ο σχολιασμός των Γραπτών Εργασιών από τον εκπαιδευτή /Σύμβουλο – Καθηγητή, καθώς συντελεί στην κατανόηση των αδυναμιών και των δυνατών στοιχείων του εκπαιδευόμενου και στην ψυχολογική ενθάρρυνσή του (Ηλιάδου & Αναστασιάδης, 2010). Μέσω του γραπτού σχολιασμού-ανατροφοδότησης ο εκπαιδευτής λειτουργεί υποστηρικτικά και καθοδηγητικά, ενώ παράλληλα αξιολογεί και ενημερώνει τον εκπαιδευόμενο για την πρόοδό του (Παππά, 2008). Αξιοσημείωτο είναι ότι η πλειονότητα των φοιτητών έχει χαρακτηρίσει τη σχέση της με τον εκπαιδευτή τυπική και επαγγελματική κυρίως λόγω της ποιότητας της επικοινωνίας τους με αυτόν, καθώς θα επιθυμούσαν να είναι συχνότερη και πιο υποστηρικτική (Τζιουβέλη, 2018).

Για την ανάπτυξη ποιοτικών αμφίδρομων σχέσεων πρέπει να πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις:

α) Διαμόρφωση «κατάλληλου κλίματος» μάθησης, δηλαδή η επικοινωνία να διακρίνεται από ειλικρίνεια και ανοικτότητα μέσα σε μια ατμόσφαιρα όπου οι εκπαιδευόμενοι νιώθουν άνετα να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις του και οι όποιες διαφορές σε αυτές αντιμετωπίζονται θετικά, καθώς συντελούν στη διεύρυνση των γνώσεων (Κόκκος & Λιοναράκης 1998).

β) Αίσθηση αναγνώρισης, αποδοχής και εκτίμησης από μέρους των εκπαιδευόμενων και δυνατότητα ενεργούς συμμετοχής που συμβάλλουν στην τόνωση της αυτοεκτίμησης.

γ) Περαιτέρω ενίσχυση της αυτοπεποίθησης των εκπαιδευόμενων μέσω της επιβράβευσης που μπορεί να επιτευχθεί και με δραστηριότητες/ εργασίες που προωθούν την αυτοαξιολόγηση.

δ) Συντονισμός της μαθησιακής πορείας από τον εκπαιδευτή με παράλληλη στήριξη και ενθάρρυνση των εκπαιδευόμενων σε σχέση με την επιτυχία των σπουδών τους, που διαμορφώνει ένα ζεστό και καθησυχαστικό κλίμα και ως εκ τούτου μια δυνατή σχέση.

ε) Τήρηση εναργών και ευέλικτων κανόνων που είναι προσαρμοσμένοι στις ανάγκες και τους ρυθμούς των εκπαιδευόμενων (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998).

Οι Εκπαιδευόμενοι θεωρούν την ελευθερία έκφρασης, την ειλικρίνεια, τον διάλογο (υποκινητής του οποίου είναι ο Καθηγητής Σύμβουλος) ως απαραίτητες προϋποθέσεις για τη δημιουργία υγιούς σχέσης και ουσιαστικής συνεργασίας με τον εκπαιδευτή. Μάλιστα υποστηρίζουν ότι χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή όπως: ευγένεια και προσήνεια είναι

καταλυτικά στη διαμόρφωση ποιοτικών σχέσεων, ενώ ένας απόμακρος εκπαιδευτής συντελεί στη διαμόρφωση μιας ψυχρής και συνεπώς αποθαρρυντικής σχέσης (Χαριτοπούλου, 2016).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα της Τζιουβέλη (2018) που μεταξύ άλλων εστιάζει και στα εμπόδια που οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι επισημαίνουν στη σχέση τους με τον εκπαιδευτή. Η χαμηλή αυτοεκτίμηση συνιστά σημαντικό εμπόδιο στη δημιουργία μιας υγιούς και λειτουργικής σχέσης ανάμεσα στον εκπαιδευόμενο και τον εκπαιδευτή είτε αυτή αφορά στον εκπαιδευόμενο είτε στον εκπαιδευτή. Ένα επιπλέον εμπόδιο στη δημιουργία υγιούς και αποτελεσματικής σχέσης εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου συνιστά η μεγάλη διαφορά στο πλαίσιο αναφοράς, αντιλήψεων ή αξιών. Το σύστημα αντιλήψεων είναι αναπόσπαστο κομμάτι της προσωπικότητας του ανθρώπου, καθώς μέσω αυτού αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα. Κάθε άνθρωπος προσλαμβάνει την πραγματικότητα με διαφορετικό τρόπο και σίγουρα όχι με απόλυτα αντικειμενικό τρόπο. Για να επιτευχθεί η επικοινωνία και να δημιουργηθούν λειτουργικές σχέσεις απαραίτητη είναι η τήρηση μιας απόστασης από το προσωπικό αντιληπτικό σύστημα (Βαϊκούση, Βαλάκας, Γιαννακοπούλου, Γκιάστας, Κόκκος, & Τσιμπουκλή, 2008).

Καταληκτικά, η ουσιαστική επικοινωνία και η αλληλοκατανόηση εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου αποτελεί αδήριτη προϋπόθεση για την ομαλή πορεία σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων και σε μεγάλο βαθμό επηρεάζεται από δεξιότητες του εκπαιδευτή που αφορούν στη λεκτική ή μη λεκτική επικοινωνία (Καρανίκα, 2020).

2.3. Εκπαιδευτικές τεχνικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

Η τεχνική που θα επιλέξει ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων είναι καθοριστικής σημασίας για την αποτελεσματική μάθηση αυτών, γι' αυτό οφείλει να λάβει σοβαρά υπόψη τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων (ανάγκη για ενεργητική συμμετοχή, σύνδεση αντικειμένου με ήδη υπάρχουσες γνώσεις, ιδιαίτερος τρόπος μάθησης) καθώς και τα εμπόδια που αυτοί αντιμετωπίζουν (δυσκολία απομάκρυνσης από το προσωπικό αντιληπτικό πλαίσιο το οποίο ο Εκπαιδευτής οφείλει να πλησιάσει), ώστε να οδηγηθεί στην επιλογή της κατάλληλης κάθε φορά τεχνικής (Βαϊκούση κ.συν., 2008).

Ο Εκπαιδευτής οφείλει να επιλέξει με ιδιαίτερη προσοχή την τεχνική που θα εφαρμόσει ήδη από την πρώτη συνάντηση με τους εκπαιδευόμενους, προκειμένου να διαμορφωθεί ένα δημιουργικό κλίμα επικοινωνίας και μάθησης. Η τεχνική αυτή θα πρέπει να οδηγήσει σε μια ουσιαστική γνωριμία εκπαιδευτή εκπαιδευόμενων κάτι που προϋποθέτει: α) ειλικρινή κατάθεση συναισθημάτων, ανησυχιών και προσδοκιών του εκπαιδευτή στην πρώτη ΟΣΣ προς τους εκπαιδευόμενους του, β) προετοιμασία εκ μέρους του της διαδικασίας αλληλογνωριμίας και γ) διαμόρφωση του «συμβολαίου» που θα αφορά στον τρόπο οργάνωσης των σπουδών και στην επεξεργασία εκπαιδευτικών ζητημάτων (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998). Ο εκπαιδευτής στην πρώτη Ο.Σ.Σ. μετά την αυτοπαρουσίαση του μπορεί να ακολουθήσει διάφορες τεχνικές αλληλογνωριμίας. Μια από αυτές τις τεχνικές που φαίνεται να βελτιώνει σημαντικά το κλίμα επικοινωνίας είναι να ζητήσει από τους εκπαιδευόμενους να συστήσει ο ένας τον εαυτό του στον άλλο (ανά ζεύγη) και ακολούθως ο καθένας να παρουσιάσει τον διπλανό του στην ομάδα. Στην πρώτη Ο.Σ.Σ. διαμορφώνεται και το «συμβόλαιο» μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενων που βοηθά ακόμα περισσότερο στην επικοινωνία. Ωστόσο, και στις επόμενες Ο.Σ.Σ. οι τεχνικές που θα χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτής είναι καταλυτικές για τη διαμόρφωση κλίματος επικοινωνίας και της ενίσχυσης του αισθήματος του ανήκειν σε μια ομάδα (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998). Οι Ο.Σ.Σ αποτελούν για τους εκπαιδευόμενους τον πιο δημοφιλή τρόπο επικοινωνίας, καθώς προτιμούν την πρόσωπο με πρόσωπο επαφή και γι' αυτό η συντριπτική πλειονότητα συμμετέχει σε αυτές.

Και στις επόμενες ΟΣΣ οι τεχνικές που θα υιοθετηθούν από τον Εκπαιδευτή, θα πρέπει να επιλεγούν, αφού βέβαια ληφθούν υπόψη οι αρχές μάθησης των ενηλίκων αλλά και το αντικείμενο, καθώς και η σύνθεση της εκάστοτε ομάδας εκπαιδευόμενων, ίσως μάλιστα ο Εκπαιδευτής, παρόλο που θα έχει επιλέξει αρχικά μια ή περισσότερες τεχνικές, να χρειαστεί να αναθεωρήσει εφαρμόζοντας κάποια άλλη.

Την πλέον διαδεδομένη εκπαιδευτική τεχνική μέχρι σήμερα έχει αποτελέσει η εισήγηση (Βαϊκούση κ.συν., 2008). Ωστόσο, η επιλογή της συγκεκριμένης τεχνικής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων δικαιολογείται μόνο, αν πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Ο εκπαιδευτής οφείλει να έχει αναλύσει τους στόχους και να έχει παρουσιάσει το γενικό περίγραμμα, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να δύνανται να παρακολουθήσουν την πορεία της επιχειρηματολογίας του. Μάλιστα, η εισήγηση

θεωρείται τελεσφόρα σε πρόγραμμα με συγκεκριμένους στόχους και ύλη, σε ανακεφαλαίωση ή σε παρουσίαση ενός καινούριου αντικειμένου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δε θα μπορούσε να εμπλουτιστεί και με άλλες τεχνικές. Χρήσιμο θα ήταν να μετατρέπει ο εκπαιδευτής τους εκπαιδευόμενους σε ενεργητικούς ακροατές και να ενημερώνει εξ αρχής για τη διάρκεια της εισήγησης του, η οποία δεν πρέπει να υπερβαίνει τα είκοσι λεπτά, καθώς αυτό είναι το χρονικό όριο που ένας ενήλικος μπορεί να παραμείνει προσηλωμένος χωρίς να συμμετέχει (Courau, 2000). Καταληκτικά, η ευχέρεια στη χρήση του προφορικού λόγου και στη γλώσσα του σώματος από μέρους του εκπαιδευτή, καθώς και οι προηγμένες μαθησιακές δεξιότητες από μέρους της ομάδας των εκπαιδευόμενων μπορούν να καταστήσουν μια εισήγηση αποτελεσματική. Ας μη διαφεύγει την προσοχή μας πως αυτό που ακούει κανείς το ξεχνά, αυτό που βλέπει το θυμάται, ενώ αυτό που κάνει το μαθαίνει (Rogers, 1999).

Η ενεργητική συμμετοχή που είναι και το ζητούμενο στην εκπαίδευση ενηλίκων επιτυγχάνεται μέσα από μεθόδους που ενισχύουν την αλληλεπίδραση τόσο μεταξύ εκπαιδευτή εκπαιδευόμενων όσο και μεταξύ των ίδιων των εκπαιδευόμενων. Οι συμμετοχικές μέθοδοι (Rogers, 1999) ή μέθοδοι εξερεύνησης και εφαρμογής (Courau, 2005) μπορούν να υλοποιηθούν με τις ακόλουθες τεχνικές: 1) Παίξιμο ρόλων, προσομοίωση, 2) Μελέτη περίπτωσης, 3) Ερωτήσεις-απαντήσεις, Συζήτηση, 4) Καταιγισμός ιδεών, 5) Ομάδες εργασίας, 6) Πρακτική άσκηση 7) Λύση προβλήματος (Βαϊκούση κ.συν., 2008). Οι συμμετοχικές τεχνικές είναι αυτές που κατά κύριο λόγο ενεργοποιούν την ομάδα, προξενούν έντονα συναισθήματα, ενισχύουν τις κοινωνικές δεξιότητες και την κριτική σκέψη. Σε έρευνα όμως του Λειβαδάρου (2017) αποκαλύφθηκε ότι οι εκπαιδευτές διστάζουν να υιοθετήσουν τεχνικές όπως: πρακτική άσκηση, παίξιμο ρόλων, λύση προβλήματος, ομάδες εργασίας, παρόλο που πιστεύουν ότι ενισχύουν τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων και τη βιωματική μάθηση.

Στο παίξιμο ρόλων ή προσομοίωση οι εκπαιδευόμενοι (με τη διαφορά ότι στη δεύτερη περίπτωση δεν υποδύονται πρόσωπα απλώς μπαίνουν στη θέση αυτών των προσώπων) υποδύονται ρόλους που σχετίζονται με καταστάσεις και προβλήματα από τον επαγγελματικό ή κοινωνικό τομέα, τα οποία καλούνται και οι ίδιοι να διαχειριστούν με στόχο να αντιληφθούν μια κατάσταση βιωματικά, μαθαίνουν δηλαδή ενεργώντας –

πράττοντας. Η συγκεκριμένη τεχνική ευνοεί σε μεγάλο βαθμό την αλλαγή στάσεων και επανεξέταση αντιλήψεων των ενηλίκων εκπαιδευόμενων (Rogers, 1999).

Η μελέτη περίπτωσης συνιστά μια περίπλοκη τεχνική που αφορά σε ένα πραγματικό ή υποθετικό πρόβλημα το οποίο αναλύεται σε βάθος από τους εκπαιδευόμενους (που εργάζονται σε ομάδες) ώστε να ανευρεθούν λύσεις. Η τεχνική αυτή υιοθετείται για να εφαρμοστούν εμπράκτως οι γνώσεις που έχουν αποκτηθεί ή για να οδηγηθούν οι εκπαιδευόμενοι μέσω αυτής στην επιδιωκόμενη γνώση, έτσι αυτοί γίνονται οι πρωταγωνιστές της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998).

Οι Ερωτήσεις-απαντήσεις, Συζήτηση είναι συγγενικές τεχνικές που μπορούν κάλλιστα να εφαρμοστούν σε συνδυασμό με άλλες τεχνικές στην πλειονότητα των γνωστικών αντικειμένων. Οι εκπαιδευόμενοι ενεργοποιούνται αξιοποιώντας τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις τους, κάτι που προβάλλει ως αδήριτη ανάγκη στην εκπαίδευση ενηλίκων, με αποτέλεσμα να οικειοποιούνται ευκολότερα τη νέα γνώση (Βαϊκούση κ.συν., 2008).

Η τεχνική του καταιγισμού ιδεών προωθεί την ελεύθερη και αυθόρμητη έκφραση σκέψεων - απόψεων των εκπαιδευόμενων στο εξεταζόμενο ζήτημα, συμβάλλοντας στην δημιουργική συμμετοχή τους (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998).

Για τους περισσότερους μελετητές η τεχνική των ομάδων εργασίας αποτελεί την κατεξοχήν εκπαιδευτική τεχνική που δύναται να υιοθετηθεί σε όλα τα στάδια του κύκλου μάθησης. Οι εκπαιδευόμενοι ενεργούν, συνεργάζονται και έτσι απελευθερώνονται από το άγχος της αποτυχίας, εφόσον αλληλοβοηθούνται, μοιράζονται και ίσως επανεξετάζουν απόψεις και επιλύουν από κοινού προβλήματα. Για να καταστούν όλα αυτά όμως εφικτά, πρέπει να πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις στη σύνθεση των ομάδων καθώς και στα χαρακτηριστικά- δυνατότητες των εκπαιδευτών, κάτι που δε συμβαίνει πολύ συχνά (Βαϊκούση κ.συν., 2008).

Η Πρακτική άσκηση μπορεί να λάβει διάφορες μορφές (ατομική ή ομαδική) και στοχεύει στη μάθηση μέσω της πράξης που συνάδει απόλυτα με τις αρχές μάθησης των ενηλίκων. Οι εκπαιδευόμενοι εκπονούν μια άσκηση, αφού πρώτα τους έχουν δοθεί σαφείς οδηγίες και όρια, με αποτέλεσμα να γίνονται πιο δημιουργικοί και υπεύθυνοι (Κόκκος & Λιοναράκης 1998).

Η Λύση προβλήματος συνιστά μια διευρυμένη Μελέτη περίπτωσης. Εστιάζει στην παρουσίαση ενός υπαρκτού ή υποθετικού προβλήματος που απασχολεί άμεσα τους εκπαιδευόμενους, οι οποίοι ενεργοποιούνται αναζητώντας λύση και τρόπους εφαρμογής της (Βαϊκούση κ.συν., 2008).

Οι Κόκκος και Λιοναράκης (1998) αναφέρονται και στις τεχνικές της χιονοστιβάδας και της επίδειξης. Επισημαίνεται ωστόσο, ότι η τεχνική της επίδειξης δεν προωθεί την ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευόμενων.

Η Χιονοστιβάδα στοχεύει στην ανταλλαγή απόψεων και συνεπώς στη διεύρυνση του προβληματισμού σχετικά με κάποιο θέμα. Αφού πρώτα ο εκπαιδευόμενος προβεί σε ολιγόλεπτο, γραπτό σχολιασμό, έπειτα συγκρίνει τα σχόλια με αυτά ενός άλλου εκπαιδευόμενου και αλληλοσυμπληρώνονται. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται σε ομάδα τεσσάρων και καταληκτικά οι απόψεις των ομάδων παρουσιάζονται στην ολομέλεια.

Η επίδειξη αποτελεί μια τεχνική όπου οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν παρατηρώντας τον εκπαιδευτή να παρουσιάζει ή να εκτελεί μια πράξη την οποία στη συνέχεια επαναλαμβάνουν, ακολουθώντας τις οδηγίες του.

Καταληκτικά, η αξιοποίηση των συμμετοχικών εκπαιδευτικών τεχνικών, εναλλακτικά και υπό προϋποθέσεις μπορούν να οδηγήσουν σε αποτελεσματική μάθηση. Καμία όμως τεχνική δεν εγγυάται από μόνη της την επιτυχία. Καθοριστικό ρόλο και σε αυτή την περίπτωση διαδραματίζει ο εκπαιδευτής, ο οποίος οφείλει να διαθέτει εκείνα τα χαρακτηριστικά, τις γνώσεις και τις ικανότητες που θα τον καταστήσουν ικανό να επιλέξει την κατάλληλη ανά περίπτωση τεχνική και να την αξιοποιήσει αποτελεσματικά.

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων εξαιτίας των ολιγάριθμων ΟΣΣ για δια ζώσης επαφή – επικοινωνία, υφίσταται ο κίνδυνος οι εκπαιδευόμενοι να παύσουν γρήγορα να αισθάνονται μέλη της ομάδας, να αποστασιοποιηθούν συναισθηματικά και να εγκαταλείψουν την προσπάθεια. Ο εκπαιδευτής οφείλει να εφαρμόζει, όσο μπορεί αυτό να καταστεί εφικτό σε εξ αποστάσεως περιβάλλον, τεχνικές που θα ενεργοποιούν τον εκπαιδευόμενο. Γι' αυτό στα προγράμματα ανοικτής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δεν πρέπει να δίνεται τόσο βάρος στην τεχνολογική διαδικασία όσο στο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό και στον εκπαιδευτή που θα το αξιοποιήσει (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998). Ο εκπαιδευτής οφείλει να θέτει διαρκώς σε ενεργοποίηση τους εκπαιδευόμενους μέσω διαδραστικών μεθόδων που αναφέρθηκαν και παραπάνω π.χ. μελέτη περίπτωσης,

ερωτήσεις-απαντήσεις, ομάδες εργασίας για ενίσχυση της αίσθησης του «ανήκειν» στην ομάδα (Kellner 2000).

Για να λειτουργήσει λοιπόν αποτελεσματικά η εξ αποστάσεως μάθηση, ο εκπαιδευτής πρέπει να έχει επικοινωνήσει ουσιαστικά και ειλικρινά με τους ενήλικες εκπαιδευόμενους στις ΟΣΣ, για να γνωρίζει τους προβληματισμούς τους σχετικά με το μάθημα σε ηλεκτρονικό περιβάλλον, εμψυχώνοντάς τους και αναδεικνύοντάς τους τα θετικά της εξ αποστάσεως μάθησης. Οφείλει να έχει οικοδομήσει σχέσεις αλληλοσεβασμού και να έχει τονώσει το αίσθημα της ομαδικότητας, ώστε να μη διαρραγεί τόσο εύκολα λόγω της απόστασης, κάτι που για άλλη μια φορά καταδεικνύει τη σημασία της παρούσας έρευνας.

2.4. Ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Καθώς η δια βίου εκπαίδευση συνιστά πεδίο για τη διαρκή ανάπτυξη και ανανέωση προσόντων των σύγχρονων ανθρώπων, παρατηρείται ραγδαία αύξηση των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων με διάφορες μορφές, μια εκ των οποίων είναι τα μεταπτυχιακά προγράμματα στο ανοιχτό πανεπιστήμιο.

Καθοριστικό ρόλο στην ποιότητα των προγραμμάτων αυτών διαδραματίζει ο εκπαιδευτής ενηλίκων (Βεργίδης & Καραλής, 2008) για τον ρόλο του οποίου έχουν συγγράψει σημαντικοί επιστήμονες του πεδίου της εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως οι Jarvis, Rogers, Freire, Mezirow.

Ο Alan Roger (οπ. αναφ. Μάγος & Αγγελή, 2005 : 35) σε ερώτηση που του τέθηκε σχετικά με τις συμβουλές που θα έδινε σε έναν εκπαιδευτή ενηλίκων απάντησε «[...] σταμάτα να μιλάς και άκουσε [...] μη θεωρείς τον εαυτό σου και μην αφήνεις τους εκπαιδευόμενους να σε θεωρούν ως πηγή της γνώσης, ως αυθεντία [...] να παρακινείς τους εκπαιδευόμενους να βρουν μόνοι τους τη γνώση, γιατί τότε μόνο θα την κάνουν κτήμα τους». Η απάντηση αυτή καταδεικνύει την ιδιαιτερότητα του ρόλου του εκπαιδευτή ενηλίκων, ο οποίος δεν περιορίζεται στην απλή μετάδοση γνώσεων αλλά στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και στην επίτευξη της χειραφέτησης του εκπαιδευόμενου. Αυτά ακριβώς αποτελούν τους στόχους της εκπαίδευσης των ενηλίκων και για τον Freire (Κόκκος, 2008) μέσω των οποίων θα επιτευχθεί η μεταβολή των κοινωνικών δομών, η μεταμόρφωση της πραγματικότητας. Σύμφωνα λοιπόν, με τον Freire

ο εκπαιδευτής, διακρινόμενος από ανοικτότητα και σεβασμό στη διαφορετική άποψη δε μεταφέρει κάθετα γνώσεις στους εκπαιδευόμενους, αλλά αποτελεί τη θρυαλλίδα για διάλογο και για ανακάλυψη της πραγματικότητας, ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες στοχασμού. Την πτυχή της ενίσχυσης της ανεκτικότητας καθώς και της χειραφέτησης των εκπαιδευόμενων που θα έχει ως απόρροια τον αυτοπροσδιορισμό τους υποστήριξε και ο Jarvis (2004). Σύμφωνα με τον Mezirow (2003) ο ρόλος του εκπαιδευτή είναι καταλυτικός στην ενεργοποίηση των εκπαιδευόμενων στον διάλογο και την κοινωνική ζωή. Σκοπός της ενήλικης μάθησης με κλειδί τον εκπαιδευτή είναι να ωθήσει τον εκπαιδευόμενο σε επανεξέταση του συστήματος αντιλήψεων που έχει εσωτερικεύσει και συνεπώς επανεξέταση (ή ακόμα και αναθεώρηση) πεποιθήσεων και σχέσεων, δηλαδή στον στοχασμό (ή κριτικό αναστοχασμό). Σε όλη αυτή τη διαδικασία βαρύνουσας σημασίας είναι ο υποστηρικτικός ρόλος του εκπαιδευτή ο οποίος και προκρίνεται από τον Mezirow (οπ. αναφ. Κόκκος, 2008).

Το έργο του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαπιστώνεται ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο καταρχάς, λόγω της φυσικής απόστασης του εκπαιδευτή από τον εκπαιδευόμενο και κυρίως, γιατί οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι, όπως προαναφέρθηκε, διαθέτουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, κάτι που καθιστά ακόμα πιο περίπλοκη τη διαδικασία μάθησης. Ο εκπαιδευτής ενηλίκων καλείται να διαχειριστεί τα παραπάνω, δημιουργώντας μια σχέση με τους εκπαιδευόμενους που θα άρει τα όποια εμπόδια και θα λειτουργήσει διευκολυντικά στη μαθησιακή πορεία τους. Επομένως, ο ρόλος του είναι πολυδιάστατος, καθώς δεν περιορίζεται απλώς στην επίτευξη μαθησιακών στόχων αλλά στην υιοθέτηση διεργασιών που μετασχηματίζουν αξίες, πεποιθήσεις και συναισθήματα (Κόκκος, 2005). Έτσι, ανάλογα με την περίπτωση οφείλει να λειτουργήσει ως Συντονιστής, Καταλύτης, Διευκολυντής, Καθοδηγητής μάθησης, Εμπυχωτής-Υποστηρικτής, Διαμεσολαβητής (Βαϊκούση κ.συν., 2008).

Καταρχάς, ως συντονιστής οφείλει να διατηρήσει τη λεπτή ισορροπία ανάμεσα στην ιδιότητα αυτή και στο ότι αποτελεί ταυτόχρονα μέλος της ομάδας. Αρχικά, διασαφηνίζει τους στόχους και εποπτεύει το πρόγραμμα διαχειριζόμενος τα όποια προβλήματα προκύπτουν, προκειμένου να οδηγήσει την ομάδα του στην επίτευξη των μαθησιακών στόχων. Ως καταλύτης «δραστηριοποιεί» διαρκώς τους εκπαιδευόμενους με τις κατάλληλες τεχνικές, μέσα σε ένα κλίμα ελεύθερης έκφρασης και αποδοχής. Ως

διαμεσολαβητής διευκολύνει τη σχέση των εκπαιδευόμενων με το γνωστικό αντικείμενο, αξιοποιώντας τις ικανότητες τους για την επίτευξη των μαθησιακών στόχων. Ως καθοδηγητής εμπνέει τον εκπαιδευόμενο για να αντιμετωπίσει τις όποιες δυσχέρειες και τον καθοδηγεί, ώστε να αναπτύξει ο ίδιος μαθησιακές δραστηριότητες και προσωπικό τρόπο μελέτης μέσα σε ένα πλαίσιο αυτονομίας. Ως υποστηρικτής οφείλει να διαθέτει μια σειρά δεξιοτήτων που συντελούν στη λειτουργική επικοινωνία και την εμπύχωση των εκπαιδευόμενων μέσα σε πλαίσιο αλληλοεκτίμησης και αλληλοϋποστήριξης (Βαϊκούση κ.συν., 2008).

Από όλα τα παραπάνω καθίσταται ολοφάνερο ότι ο Εκπαιδευτής Ενηλίκων οφείλει να διαθέτει ιδιαίτερα προσόντα και χαρακτηριστικά προσωπικότητας, ώστε να είναι αποτελεσματικός αλλά και αγαπητός από τους εκπαιδευόμενους. Έτσι προκύπτει η αδήριτη ανάγκη να διερευνηθούν οι απόψεις των ίδιων των εκπαιδευόμενων για τα χαρακτηριστικά που σκιαγραφούν το προφίλ του ιδανικού Εκπαιδευτή Ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

2.4.1. Χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ο Καθηγητής –Σύμβουλος στο ΕΑΠ οφείλει να διαθέτει πληθώρα χαρακτηριστικών που θα τον βοηθήσει να ανταποκριθεί με επιτυχία στον πολυδιάστατο ρόλο του.

Στα κύρια χαρακτηριστικά του καλού εκπαιδευτή συγκαταλέγονται τα ακόλουθα: να είναι ενεργός ακροατής, να μπαίνει στη θέση του άλλου να διαθέτει δηλαδή ενσυναίσθηση, να τον διακρίνει σεβασμός για τον άλλον, να είναι γνήσιος, ειλικρινής επικοινωνιακός και βέβαια να είναι καλός γνώστης του αντικειμένου που διδάσκει (Wittmer & Myrick, 1989). Σε έρευνα της Μπρέντα (2018) αποκαλύφθηκε ότι τα οφέλη που προκύπτουν για τη μαθησιακή διαδικασία από το χαρακτηριστικό της ενσυναίσθησης είναι ποικίλα όχι μόνο για τον εκπαιδευόμενο, αλλά και για τον εκπαιδευτή, καθώς γίνεται δέκτης σεβασμού και αναγνώρισης και ωθείται στη συνεχή αυτοβελτίωση.

Γνωρίσματα που επίσης πρέπει να διακρίνουν έναν εκπαιδευτή ενηλίκων είναι η συνεργατικότητα και ως εκ τούτου η υιοθέτηση συνεργατικών μεθόδων διδασκαλίας, η ενθάρρυνση και η διάθεση για επικοινωνία (Caffarella & Merriam, 1999).

Όπως επισημαίνουν οι Mocker και Noble (οπ. αναφ. Κόκκος, 2005) μεταξύ άλλων ικανοτήτων και προσόντων, που έχουν ήδη αναφερθεί, σημαντικό θεωρείται και να είναι επικοινωνιακός, προσαρμοστικός στα χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων, γνώστης των αρχών μάθησης ενηλίκων, καινοτόμος. Ίσως το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή σύμφωνα με τον Kidd (οπ. αναφ. Rogers, 1999) είναι ότι πρέπει και ο ίδιος να είναι εκπαιδευόμενος. Αν απολέσει την ικανότητά του να μαθαίνει, δεν θα είναι τόσο καλός, ώστε να συγχρωτίζεται με εκείνους που έχουν διατηρήσει τη δική τους. Εξάλλου δεν είναι τυχαίο που η εκπαίδευση ενηλίκων έχει περιγραφεί ως δραστηριότητα στην οποία όσοι συμμετέχουν, εναλλάσσονται στους ρόλους του εκπαιδευόμενου, του εκπαιδευτή και του ατόμου (Rogers, 1999).

Ο εκπαιδευτής ενηλίκων οφείλει να διαθέτει ορισμένα ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Καταρχάς, πρέπει να είναι αυθεντικός, γνήσιος, ώστε να αναπτύσσει υγιή και δημιουργική σχέση με τον ενήλικο εκπαιδευόμενο. Επίσης οφείλει να εκδηλώνει γνήσιο ενδιαφέρον για τον εκπαιδευόμενο και να τον ενθαρρύνει επιβραβεύοντας τον. Η υποστήριξη των εκπαιδευόμενων από τον εκπαιδευτή συνιστά σημαντικό παράγοντα ικανοποίησης από τη θεματική ενότητα που έχει επιλέξει ο εκπαιδευόμενος, ενώ η ανεπάρκεια ενός εκπαιδευτή αποτελεί μεταξύ άλλων σημαντικό λόγο δυσαρέσκειας από μια ενότητα στο σύνολό της (Βερβερίδου, 2020). Τέλος βασικό ιδίόν του πρέπει να αποτελεί η ενσυναίσθηση, να «μπαίνει» δηλαδή στη θέση του άλλου (Tennant, 2006).

Το χαρακτηριστικό της ενθάρρυνσης, κυρίως όσον αφορά στην ελευθερία σκέψης και έκφρασης, ως σπουδαίο προσόν του εκπαιδευτή, επισημαίνεται μεταξύ άλλων και από τον Campel (οπ. αναφ. Jarvis, 2004), καθώς αυτό αποκαλύπτει την πεποίθηση του εκπαιδευτή για δυνατότητα ανάπτυξης του εκπαιδευόμενου.

Εκείνα τα χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή που θεωρούνται ιδιαίτερος σημαντικά και από τους εκπαιδευόμενους όπως φάνηκε στην έρευνα των Ηλιάδου και Αναστασιάδη (2010) με θέμα την επικοινωνία Καθηγητή Συμβούλου – φοιτητών είναι: η γνωστική επάρκεια, η φιλικότητα, η διάθεση κατανόησης, η ανοικτότητα - διαθεσιμότητα, η δικαιοσύνη και ακρίβεια στην αξιολόγηση, η ακρίβεια και επάρκεια στην ανατροφοδότηση.

Στην Διπλωματική της Σταυρακάκη (2016) με θέμα τα εμπόδια των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, μέσα από τις απόψεις των ίδιων των φοιτητών αναδύθηκε η σπουδαιότητα συγκεκριμένων χαρακτηριστικών του εκπαιδευτή όπως: η βαθιά γνώση του

αντικειμένου που συνεπάγεται τη διαρκή υποκίνηση του ενδιαφέροντος, η μεταδοτικότητα και η ενθάρρυνση, τα οποία συγκαταλέγονται στα κύρια χαρακτηριστικά που επιζητά η πλειονότητα των εκπαιδευόμενων.

Ως αρνητικά χαρακτηριστικά επισημάνθηκαν η έλλειψη επαρκούς γνώσης του διδασκόμενου αντικειμένου καθώς και η αδυναμία μεταδοτικότητας που εμποδίζουν τη μαθησιακή διαδικασία και καθιστούν απωθητική τη διδασκαλία, η ανταγωνιστική αντιμετώπιση των εκπαιδευόμενων, η ψυχρότητα και η αδιαφορία απέναντι στα εμπόδια ή τα προβλήματα που καλούνται να διαχειριστούν οι εκπαιδευόμενοι, η ασυνέπεια στην τήρηση του ωραρίου, η αποστασιοποίηση από την ομάδα, η διάθεση επιβολής στην ομάδα και η αδικαιολόγητη αυστηρότητα (Σταυρακάκη, 2016).

2.4.2. Ικανότητες του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Όσον αφορά στις ικανότητες που οφείλουν να διαθέτουν οι εκπαιδευτές των ενηλίκων, ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Jarvis (οπ. αναφ. Κόκκος, 2008) ότι η διδασκαλία συνιστά μια ηθική πράξη κάτι το οποίο σημαίνει ότι ο εκπαιδευτής οφείλει να σέβεται την προσωπικότητα του εκπαιδευόμενου. Η ικανότητα του εκπαιδευτή να δημιουργήσει μια σχέση με τους εκπαιδευόμενους αποτελεί πρωταρχική πράξη ποιότητας, οφείλει λοιπόν να αισθανθεί ότι υπηρετεί ανθρώπους και να μην αντιμετωπίζει την εκπαίδευση ως αγαθό προς πώληση. Αυτό το ενδιαφέρον για τον ενήλικο εκπαιδευόμενο που καλείται να αντιμετωπίσει μια πληθώρα εμποδίων είναι που καθιστά τον εκπαιδευτή ικανό. Είναι σημαντικό ο εκπαιδευτής να είναι καλός άνθρωπος.

Χαρακτηριστική είναι επισήμανση του Jarvis (οπ. αναφ. Κόκκος, 2004) ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων οφείλει να διαθέτει ανεπτυγμένες κοινωνικές ικανότητες, ώστε να μπορεί να κατανοεί τους εκπαιδευόμενους, να προάγει την αυτενέργειά τους και να διευκολύνει τον αυτοπροσδιορισμό τους, χωρίς να βάλλει την αυτοπεποίθησή τους. Και κατά τον Jarvis (2004) η εκπαιδευτική διεργασία και μάθηση στηρίζεται στη σχέση, γι' αυτό οι εκπαιδευτές πρέπει να διαθέτουν την ικανότητα να διαμορφώνουν ένα κλίμα συνεργασίας όπου κανένας ενήλικος δε θα αισθάνεται απειλή ή αναστολή.

Μια ακόμα ουσιαστική ικανότητά που οφείλει να διαθέτει ο εκπαιδευτής ενηλίκων είναι να εξασφαλίζει στους εκπαιδευόμενους τις δεξιότητες και τις ικανότητες εκείνες, ώστε να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν, να αποκτούν δηλαδή μεταγνωστική ικανότητα (Καψάλης & Παπασταμάτης, 2002).

Σύμφωνα με τον Κόκκο (2005), που λαμβάνει υπόψη τις απόψεις πολλών ερευνητών, οι ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ένας εκπαιδευτής ενηλίκων συνοψίζονται στις εξής:

- Νοιάζεται και αποδέχεται τους εκπαιδευόμενους, αντιλαμβάνεται δηλαδή τις ανάγκες τους και τις δυνατότητές τους και επιδεικνύει σεβασμό στην προσωπικότητά τους.
- Επικοινωνεί ουσιαστικά, συντελώντας στη δημιουργία μαθησιακού κλίματος μέσω διαλόγου και ειλικρινούς ανταλλαγής μηνυμάτων.
- Συντονίζει και οργανώνει την ομάδα δίνοντας στους εκπαιδευόμενους την ανάλογη ελευθερία και υποκινώντας τους με ενεργητικές τεχνικές.
- Προσδιορίζει κατάλληλα το περιεχόμενο των διδακτικών ενοτήτων και το διδακτικό υλικό.
- Εφαρμόζει ευέλικτα μεγάλο φάσμα εκπαιδευτικών τεχνικών που αντιστοιχούν στα χαρακτηριστικά και της αρχής μάθησης των ενηλίκων εκπαιδευόμενων.
- Συνδυάζει το περιεχόμενο της εκπαίδευσης με τις κοινωνικές ή τοπικές εργασιακές συνθήκες.
- Διαθέτει αυτογνωσία, αντιλαμβάνεται δηλαδή τα θετικά και τα τρωτά του σημεία.
- Αυτοαξιολογείται και αυτοαναπτύσσεται, ευρισκόμενος σε συνεχή εγρήγορση σχετικά με την αποτελεσματικότητα του έργου του.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα πορίσματα μιας έρευνας σχετικά με τις ικανότητες που οφείλουν να διαθέτουν όσοι εργάζονται στον χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Στις γενικές δεξιότητες συγκαταλέγονται οι ακόλουθες: ικανότητα του εκπαιδευτή να είναι αυτόνομος στην προσωπική του μαθησιακή πορεία και ανάπτυξη, να επικοινωνεί αποτελεσματικά, να συνεργάζεται με τους εκπαιδευόμενους και όλους τους φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων, να διακρίνεται από υπευθυνότητα απέναντι στις υποχρεώσεις του προς το εκπαιδευτικό ίδρυμα και το αντικείμενό του, να αξιοποιεί δημιουργικά την εμπειρία του και τις διαθέσιμες πηγές, να υιοθετεί διάφορες μαθησιακές μεθόδους και τεχνικές, που είναι σύστοιχες με τις αρχές μάθησης και τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, να ενεργοποιεί και να ενθαρρύνει τον εκπαιδευόμενο και να αξιοποιεί δημιουργικά τη διαφορετικότητα των ενηλίκων που απαρτίζουν την ομάδα (European

Commission, 2010). Μάλιστα, ο εκπαιδευτής ενηλίκων οφείλει να διαθέτει την ικανότητα να συνδυάζει τις δυνατότητες που του προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες για την επίτευξη του μέγιστου μαθησιακού αποτελέσματος, λαμβάνοντας υπόψη τον σκοπό της εκπαίδευσης, τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων καθώς και τις ιδιαιτερότητες του γνωστικού αντικειμένου. Η γνώση της χρήσης των νέων τεχνολογιών είναι προαπαιτούμενο εφόδιο για τον εκπαιδευτή αλλά και τον εκπαιδευόμενο, αφού συνδυαζόμενες με τις Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις και το ποιοτικό εκπαιδευτικό υλικό, συντελούν στην επιτυχία των εξ αποστάσεως προγραμμάτων. Μέσω αυτών καθίσταται εφικτή η γρήγορη επικοινωνία κατά το μεσοδιάστημα των ΟΣΣ αλλά και η δυνατότητα πρόσβασης σε τεράστιο αριθμό επιστημονικών ηλεκτρονικών πηγών στην εξ αποστάσεως βιβλιοθήκη και δανεισμού από τον ηλεκτρονικό κατάλογο της (Κόκκος, 1998α). Ο ρόλος των νέων τεχνολογιών αναδύθηκε ακόμα πιο έντονα στην COVID 19 εποχή, αφού οι δια ζώσης ΟΣΣ αντικαταστάθηκαν «βίαια» από τις τηλεσυναντήσεις.

Οι ειδικές ικανότητες σχετίζονται με τον ευέλικτο σχεδιασμό του μαθήματος, τη διευκόλυνση της μάθησης και της προσωπικής ανάπτυξης των ενηλίκων, την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, την υποστήριξη των εκπαιδευόμενων και τον σχεδιασμό ενός εκπαιδευτικού προγράμματος (European Commission, 2010). Την τελευταία ικανότητα που αναφέρεται παραπάνω επισημαίνει και ο Campel (οπ. αναφ. Jarvis, 2004) ως στοιχειώδη ικανότητα του, δηλαδή να συντονίζει με αποτελεσματικό τρόπο την ομάδα και να αναπτύσσει προγράμματα.

Όλα τα παραπάνω δίνουν έναυσμα για περαιτέρω διερεύνηση εκείνων των χαρακτηριστικών και των ικανοτήτων που συνθέτουν το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση σύμφωνα με τις απόψεις των ίδιων των εκπαιδευόμενων, ζήτημα στο οποίο τη διαλεύκανση η παρούσα έρευνα επιζητά να συμβάλει.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της έρευνας αυτής έγινε θεωρητική προσέγγιση της εκπαίδευσης ενηλίκων. Πιο συγκεκριμένα αναλύθηκε η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων και μάλιστα στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Παρουσιάστηκαν τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων και του εκπαιδευτή ενηλίκων και έγινε αναζήτηση και καταγραφή των στοιχείων συναφών ερευνών, τα οποία θα συσχετιστούν με τα ευρήματα

της παρούσας έρευνας. Κατόπιν, στο δεύτερο μέρος της έρευνας θα γίνει περιγραφή της μεθοδολογίας του ερευνητικού μέρους αυτής καθώς και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων – ευρημάτων της.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ-ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.1. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ σχετικά με το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η προηγούμενη βιβλιογραφική ανασκόπηση καταδεικνύει την αναγκαιότητα της παρούσας έρευνας, καθώς ο εκπαιδευτής διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην πορεία σπουδών των ενηλίκων εκπαιδευόμενων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και στην επιτυχή ολοκλήρωσή τους - κάτι που επισημαίνεται και σε έρευνα της Χαλκοπούλου (2016) - και ταυτόχρονα συνεχίζει να αποτελεί «ανοιχτό» και καίριο ζήτημα στην ανοιχτή εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Με αυτή την έρευνα θα γίνει προσπάθεια να αντιληφθούμε τα χαρακτηριστικά και τις δεξιότητες/προσόντα που επιθυμούν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι να διαθέτει ο εκπαιδευτής και σε ποιο βαθμό ο εκπαιδευτής συγκεντρώνει αυτά. Ο εντοπισμός των επιθυμητών χαρακτηριστικών είναι επιβεβλημένος, αφού αυτά λειτουργούν για τους εκπαιδευόμενους ως κίνητρο συμμετοχής σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα (Σταυρακάκη, 2016). Όπως επισημαίνεται μάλιστα και από τη Βογιατζάκη (2019) η υποστηρικτικότητα προς τους εκπαιδευόμενους τόσο σε ακαδημαϊκό όσο και σε προσωπικό επίπεδο είναι αυτή που κρίνει τον αποτελεσματικό εκπαιδευτή. Αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή μπορούν να αποτελέσουν ανασχετικό παράγοντα στην πορεία σπουδών των εκπαιδευόμενων (Βασάλα & Κονταρίδου, 2010).

Η γνώση που θα προκύψει εμπλουτίζει το επιστημονικό πεδίο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ενηλίκων και προσφέρεται για αξιοποίηση από μέρους του ΕΑΠ προκειμένου να προσελκύσει περισσότερους φοιτητές και ίσως να περιορίσει ακόμα και το φαινόμενο της διαρροής σπουδαστών, αφού όπως αναφέρεται και σε έρευνα του Κουτούζη (2013) ο εκπαιδευτής και η σχέση που αυτός διαμορφώνει με τους εκπαιδευόμενους μπορεί να αποτελέσει μια από τις αιτίες διακοπής φοίτησης στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Τα ερευνητικά ερωτήματα όπως αυτά προκύπτουν από τον θεωρητικό προβληματισμό σε συνδυασμό με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση είναι:

- 1ο) Ερευνητικό ερώτημα: Ποια είναι τα χαρακτηριστικά και τα προσόντα που πρέπει να διαθέτει ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση;
- 2ο) Ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι εκπαιδευτικές τεχνικές που οφείλει να υιοθετεί ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση;
- 3ο) Ερευνητικό ερώτημα: Ποια είναι η συμβολή του εκπαιδευτή ενηλίκων στην πορεία σπουδών των εξ αποστάσεως εκπαιδευόμενων;

3.2 Μέθοδος έρευνας της διπλωματικής εργασίας

Η έρευνα της διπλωματικής εργασίας διεξάγεται στο πλαίσιο του ΕΑΠ και τα υποκείμενά της είναι μεταπτυχιακοί φοιτητές καθώς και απόφοιτοι μεταπτυχιακών σπουδών στο ΕΑΠ. Επιλέχθηκε η διερευνητική μέθοδος με ποσοτική προσέγγιση, μέσω ερωτηματολογίου, που σύμφωνα με τον Καραγεώργο (2002) είναι το κυριότερο όργανο συλλογής δεδομένων. Η ποσοτική προσέγγιση επιτρέπει να ελεγχθεί ένα σχετικά μεγάλο δείγμα, καθώς το θέμα πράγματι, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η παρούσα έρευνα μέσω επισκόπησης αναζητά τις απόψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και απόφοιτων του ΕΑΠ σχετικά με προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η διανομή του ερωτηματολογίου έγινε ηλεκτρονικά (μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας), για να συμπληρωθεί χωρίς ψυχολογική και χρονική πίεση από του συμμετέχοντες, διασφαλίζοντας την αξιοπιστία της έρευνας. Κατά τη διαδικασία συγκέντρωσης των δεδομένων ακολουθήθηκαν τα πέντε στάδια όπως αυτά αναφέρονται από τον Creswell (2016) α) επιλογή συμμετεχόντων, β) εξασφάλιση αδειών, γ) εξέταση του είδους των πληροφοριών που θα συλλεγούν, δ) εντοπισμός και επιλογή κατάλληλου ερευνητικού εργαλείου και ε) πραγματοποίηση διαδικασίας της συγκέντρωσης των δεδομένων.

3.3 Δείγμα έρευνας

Αρχικό βήμα στη διαδικασία συγκέντρωσης ποσοτικών δεδομένων αποτελεί ο προσδιορισμός των ανθρώπων που θα μελετηθούν. Ως πληθυσμός - στόχος ορίζεται μια ομάδα ατόμων με κοινά χαρακτηριστικά, που ο ερευνητής αποπειράται να μελετήσει Creswell (2016). Στην παρούσα έρευνα πληθυσμό - στόχο αποτελούν οι μεταπτυχιακοί φοιτητές του ΕΑΠ καθώς και οι απόφοιτοι μεταπτυχιακών σπουδών στο ΕΑΠ. Το δείγμα της παρούσας έρευνας, δηλαδή η υποομάδα του πληθυσμού - στόχου που μελετήθηκε, προκειμένου η ερευνήτρια να οδηγηθεί σε γενικεύσεις σχετικά με τον πληθυσμό στόχο είναι μεταπτυχιακοί φοιτητές και απόφοιτοι μεταπτυχιακών σπουδών στο ΕΑΠ. Η έρευνα λοιπόν χαρακτηρίζεται δειγματοληπτική. Πρόκειται για δειγματοληψία χωρίς πιθανότητα, εφόσον οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν, επειδή ήταν διαθέσιμοι και βολικοί. Πιο συγκεκριμένα, διενεργήθηκε βολική δειγματοληψία, καθώς οι συμμετέχοντες επελέγησαν λόγω της προθυμίας τους και της διαθεσιμότητας τους αλλά και της δυνατότητας πρόσβασης στα στοιχεία επικοινωνίας τους από την ερευνήτρια λόγω της προσωπικής της φοίτησης, κάτι που λειτούργησε διευκολυντικά στην όλη διαδικασία και ταυτόχρονα εξασφάλισε και την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της έρευνας. Δείγμα αποτέλεσαν 119 μεταπτυχιακοί φοιτητές και απόφοιτοι του ΕΑΠ, αριθμός που κρίνεται ικανοποιητικός για ποσοτική επισκόπηση-διερεύνηση.

3.4. Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Το εργαλείο που επιλέχθηκε, για να διενεργηθεί η έρευνα ήταν το δομημένο ερωτηματολόγιο. Αυτός ο τύπος ερωτηματολογίου αποτελεί την κυριότερη τεχνική για συλλογή ακριβών πληροφοριών από ικανοποιητικό αριθμό συμμετεχόντων, αλλά και για εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Δημιουργήθηκε με σκοπό τη διερεύνηση και καταγραφή των απόψεων ενηλίκων εκπαιδευόμενων (Μεταπτυχιακών φοιτητών και απόφοιτων μεταπτυχιακών σπουδών του ΕΑΠ) σχετικά με το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Αποτελείται από 14 ερωτήσεις κλειστού τύπου, που περιστέλλουν την πιθανότητα ασαφών απαντήσεων και ταυτόχρονα διευκολύνουν τους συμμετέχοντες, εφόσον ακολουθούν τις επιλογές που τους δίνονται, διασφαλίζοντας έναν αξιόπιστο τρόπο κωδικοποίησης τους. Χρησιμοποιήθηκε η πενταβάθμια κλίμακα Likert (καθόλου, λίγο, αρκετά, πολύ, πάρα πολύ).

Το ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας σχεδιάστηκε με ιδιαίτερη προσοχή, προκειμένου να καλυφθούν όλα τα ερωτήματα όπως προέκυψαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση σε συνδυασμό με τη θεωρητική προσέγγιση. Μάλιστα για να εξακριβωθεί ότι οι ερωτήσεις είναι απλές, εύληπτες, σαφείς και ακριβείς, προηγήθηκε πιλοτική εφαρμογή. Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε ηλεκτρονικά σε δείγμα 5 μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ, για να το συμπληρώσουν και να υποδείξουν πιθανές αστοχίες, ασάφειες. Καθώς οι ερωτήσεις θεωρήθηκαν απόλυτα κατανοητές και σαφείς εξασφαλίστηκε μια πρώτη αξιολόγηση για την αξιοπιστία της έρευνας.

Στην αρχή του ερωτηματολογίου δηλώνεται ο τίτλος της έρευνας και παρατίθεται μια συνοδευτική επιστολή η οποία αναφέρει σε ποιους απευθύνεται, ενημερώνει για τον σκοπό της έρευνας καθώς και για τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει η συμμετοχή τους στην πραγματοποίηση της. Επίσης οι συμμετέχοντες διαβεβαιώνονται ότι διασφαλίζεται η εμπιστευτικότητα και η ανωνυμία τους. Η επιστολή ολοκληρώνεται με τις ευχαριστίες της ερευνήτριας και με τη γνωστοποίηση των στοιχείων της.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 14 ερωτήσεις και δομείται πάνω σε τέσσερις άξονες. Ο πρώτος θεματικός άξονας ερωτήσεων έχει ως σκοπό την συγκέντρωση στοιχείων για την αποτύπωση του προφίλ των συμμετεχόντων. Οι ερωτήσεις αφορούν στο φύλο, την ηλικία, τις σπουδές και το πρόγραμμα σπουδών που παρακολουθούν ή παρακολούθησαν στο ΕΑΠ. Οι θεματικοί άξονες Β, Γ και Δ περιέχουν ερωτήσεις διαβάθμισης - ιεράρχησης (κλίμακα Likert) και ειδικότερα:

Ο δεύτερος άξονας αφορά στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα και περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικές με τον Εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα, σχετικές με τα χαρακτηριστικά και τα προσόντα που αυτός οφείλει να διαθέτει. Ειδικότερα, ο δεύτερος άξονας με τίτλο: «Χαρακτηριστικά και προσόντα

του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση» περιλαμβάνει τρεις ερωτήσεις με υποερωτήματα που αφορούν στο ερευνητικό ερώτημα «Ποια είναι τα χαρακτηριστικά και τα προσόντα που πρέπει να διαθέτει ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση;»

Ο τρίτος θεματικός άξονας (Θεματικός Άξονας Γ) με τίτλο: «Εκπαιδευτικές τεχνικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση» αποτελείται από τρεις ερωτήσεις (Ερωτήσεις 8-10) με υποερωτήματα που αφορούν στο ερευνητικό ερώτημα: «Ποιες είναι οι εκπαιδευτικές τεχνικές που οφείλει να υιοθετεί ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση;»

Ο τέταρτος θεματικός άξονας (Θεματικός Άξονας Δ) με τίτλο: «Η συμβολή του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην πορεία σπουδών.» περιλαμβάνει τρεις ερωτήσεις (Ερωτήσεις 11-14) με υποερωτήματα που αφορούν στο ερευνητικό ερώτημα: «Ποια είναι η συμβολή του εκπαιδευτή ενηλίκων στην πορεία σπουδών των εξ αποστάσεως εκπαιδευόμενων;»

3.5.Ερευνητική Διαδικασία

Στη διαδικασία της έρευνας ακολουθήθηκαν τα έξι στάδια όπως αυτά αναφέρονται στον Creswell (2016). Αρχικά, αναγνωρίστηκε ένα ερευνητικό πρόβλημα, στη συνέχεια διενεργήθηκε ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, κατόπιν προσδιορίστηκε ο σκοπός της παρούσας έρευνας και, αφού επιλέχθηκε το κατάλληλο για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας ερευνητικό εργαλείο, συγκεντρώθηκαν τα δεδομένα. Στην πορεία διενεργήθηκε ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων και μια αξιολόγηση της έρευνας.

Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά στο ερευνητικό μέρος, κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης του ερωτηματολογίου, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην ποιότητα των ερωτήσεων, αφού εφαρμόστηκαν οι αρχές διατύπωσης ερωτήσεων (αποφυγή ασάφειας, φλυαρίας, αρνητικών λέξεων, επικαλύψεων, εξειδικευμένης γλώσσας κ.α.).

Μετά την ολοκλήρωση της διαμόρφωσης του ερωτηματολογίου, ακολουθήθηκε η διαδικασία πιλοτικού ελέγχου αυτού. Ο πιλοτικός έλεγχος σύμφωνα με τον Creswell (2016) συνιστά μια διαδικασία κατά την οποία ο ερευνητής μπορεί να προβεί σε

αλλαγές που αφορούν στο ερευνητικό εργαλείο, αφού πρώτα λάβει ανατροφοδότηση από ένα μικρό αριθμό ατόμων που το αξιολογούν και κριθεί αναγκαίο. Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε ηλεκτρονικά σε πέντε απόφοιτους μεταπτυχιακών σπουδών στο ΕΑΠ και όπως διαπιστώθηκε δεν υπήρχαν ασαφή σημεία για τους ερωτώμενους, εξασφαλίζοντας σε ένα βαθμό την εγκυρότητα και την αξιοπιστία του ερευνητικού εργαλείου. Μάλιστα, κανένα από τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν δοκιμαστικά δεν συμπεριελήφθη στο τελικό δείγμα (Creswell, 2016).

Η αποστολή των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονικά, μέσω των προσωπικών διευθύνσεων του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email) των φοιτητών του ΕΑΠ. Επιπλέον εστάλη ηλεκτρονικά, κατόπιν άδειας, μέσω της διεύθυνσης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Κορινθίας στα Γυμνάσια και Λύκεια Κορινθίας, ώστε να συμπληρωθούν από εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που έχουν φοιτήσει ή φοιτούν ως μεταπτυχιακοί φοιτητές στο ΕΑΠ. Όσον αφορά στον τρόπο και τον χρόνο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων δεν παρουσιάστηκαν προβλήματα και καθυστερήσεις. Έτσι, αφού συμπληρώθηκαν 119 ερωτηματολόγια, άρχισε η διαδικασία επεξεργασίας των δεδομένων.

3.6.Εγκυρότητα – Αξιοπιστία (validity-reliability)

Διακριτικά χαρακτηριστικά μιας καλής έρευνας αποτελούν η αξιοπιστία και η εγκυρότητά της. Η αξιοπιστία σύμφωνα με τον Creswell (2016) σχετίζεται με τη σταθερότητα και τη συνέπεια των τιμών. Οι τιμές δηλαδή θα πρέπει να είναι περίπου οι ίδιες, όταν το ερευνητικό εργαλείο χορηγηθεί και πάλι σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Επίσης, οι τιμές πρέπει να διακρίνονται από συνέπεια. Όταν κάποιος απαντά σε ορισμένα ερωτήματα του ερωτηματολογίου με κάποιον τρόπο, θα πρέπει να απαντά με συνέπεια σε σχετικά ερωτήματα με παρόμοιο τρόπο. Προκειμένου να επιτευχθεί η αξιοπιστία στην παρούσα έρευνα δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στα ερωτήματα του ερευνητικού εργαλείου. Χρησιμοποιήθηκε γλώσσα κατανοητή και προηγήθηκε πιλοτικός-προκαταρκτικός έλεγχος, για να ελεγχθεί η αποτελεσματικότητά του. Μάλιστα οι περισσότερες από τις ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο έχουν ξαναχρησιμοποιηθεί από ερευνητές και έχουν δώσει καλά

αποτελέσματα. Το ερωτηματολόγιο χαρακτηρίζεται από ακρίβεια περιεχομένου και αποτελείται από απλές, σαφείς και σύντομες ερωτήσεις κλειστού τύπου με στόχο τη διασφάλιση της αξιοπιστίας. Επιπλέον η ανώνυμη συμπλήρωση του, ο ελάχιστος χρόνος που απαιτούνταν για αυτή και οι διευκρινίσεις που δόθηκαν μέσω της συνοδευτικής επιστολής βοήθησαν τους συμμετέχοντες στην έρευνα να απαντήσουν με ευκολία και ειλικρίνεια, διασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο την αξιοπιστία της.

Άλλο ένα διακριτικό γνώρισμα μιας καλής έρευνας, είτε ποσοτικής είτε ποιοτικής είναι η εγκυρότητα (Cohen, Manion & Morrison 2008). Η αξιοπιστία και η εγκυρότητα συνδέονται μεταξύ τους και ορισμένες φορές επικαλύπτονται (Creswell 2016). Η εγκυρότητα αφορά στο κατά πόσο το ερευνητικό εργαλείο μετράει αυτό που υποστηρίζει ότι μετράει και αν ερείδεται στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας (Ισερης, 2016). Για να διασφαλιστεί η εγκυρότητα της έρευνας και του εργαλείου δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στο περιεχόμενο των ερωτήσεων (στην κλίμακα Likert) που το απαρτίζουν, ώστε να καλύπτουν όλες τις πιθανές απαντήσεις και στην επιλογή του δείγματος, ώστε να προκύπτει επαρκές υλικό.

Στο τρίτο κεφάλαιο της έρευνας αυτής παρουσιάστηκε το μεθοδολογικό πλαίσιο και πιο συγκεκριμένα ο σκοπός της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μέθοδος που ακολουθήθηκε, το δείγμα της έρευνας, το ερευνητικό εργαλείο καθώς και η ερευνητική διαδικασία. Επίσης τεκμηριώθηκε η εγκυρότητα και η αξιοπιστία της έρευνας. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα γίνει ανάλυση των αποτελεσμάτων-ευρημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

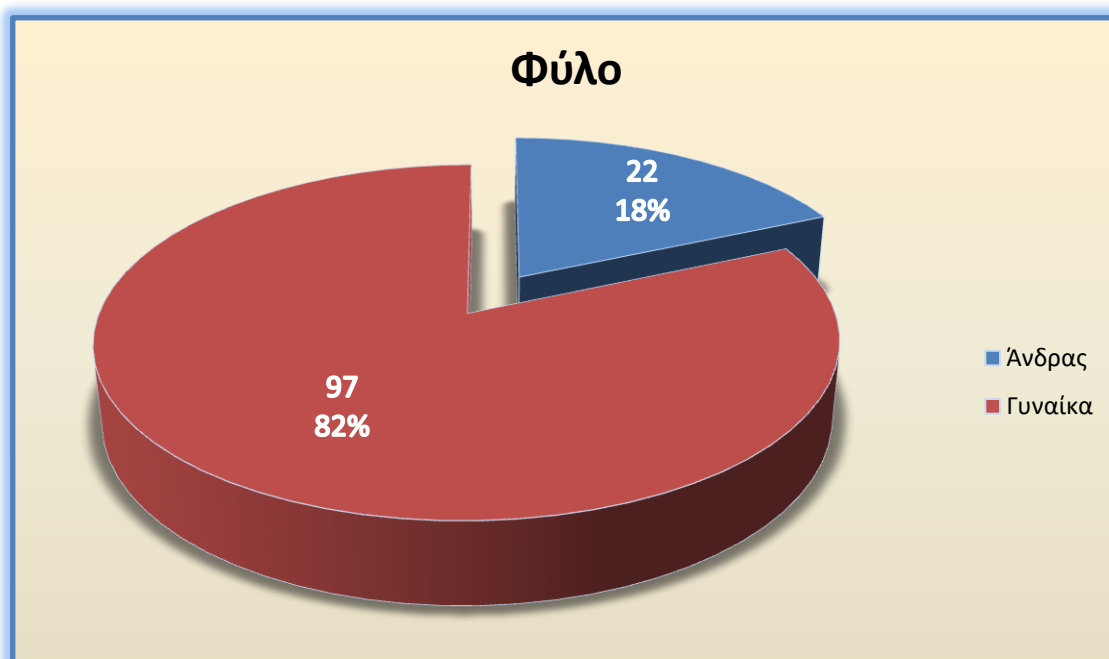
Α΄ ΜΕΡΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ: Προσωπικά στοιχεία

4.1. Φύλο των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Όσον αφορά στο φύλο, από το δείγμα των 119 μεταπτυχιακών φοιτητών ή αποφοίτων μεταπτυχιακών σπουδών στο ΕΑΠ που συμμετείχαν στην έρευνα, οι 22 (ποσοστό 18,5%) ήταν άνδρες και οι 97 ήταν γυναίκες (ποσοστό 81,5%).

Πίνακας 1. Φύλο

	Συχνότητα	Ποσοστό
Άνδρας	22	18,5%
Γυναίκα	97	81,5%
Γενικό άθροισμα	119	100%

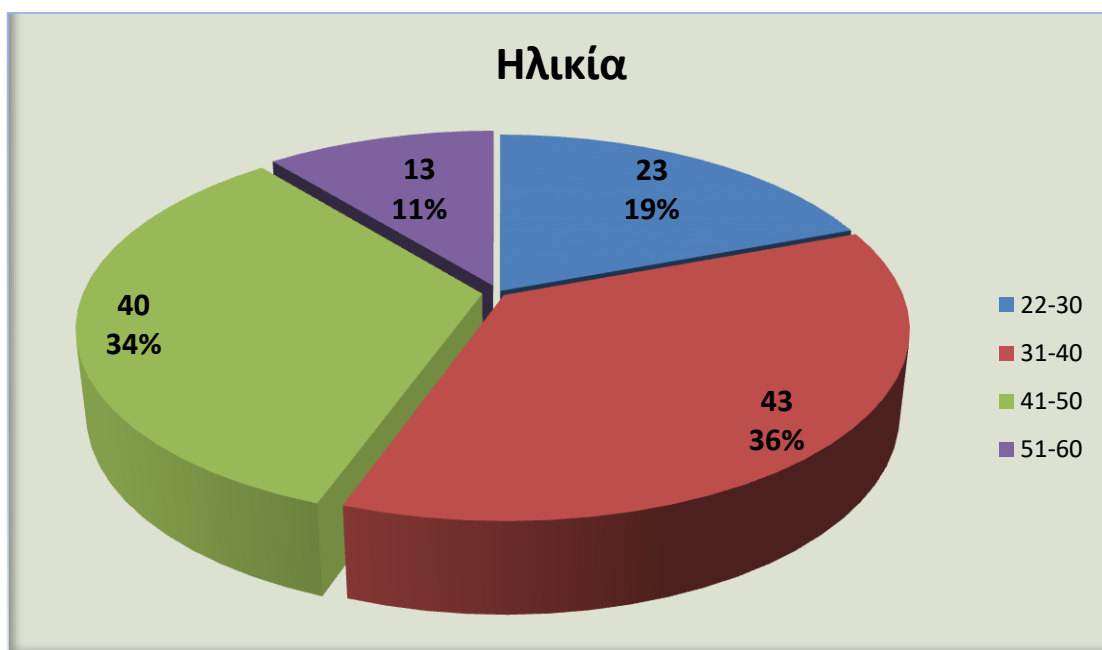
Γράφημα 1. Φύλο

4.2. Ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Όσον αφορά στην ηλικία, από τους 119 συμμετέχοντες 13 ήταν ηλικίας 51-60 ετών (10,9%), 23 ήταν ηλικίας 22-30 ετών (19,3%), 40 ήταν ηλικίας 41-50 ετών (33,6%) και 43 ήταν ηλικίας 31-40 (36,1%), όπως υπολογίζεται στον ακόλουθο Πίνακα 2.

Πίνακας 2. Ηλικία

	Συχνότητα	Ποσοστό
22-30	23	19,3%
31-40	43	36,1%
41-50	40	33,6%
51-60	13	10,9%
Γενικό άθροισμα	119	100,0%

Γράφημα 2. Ηλικία

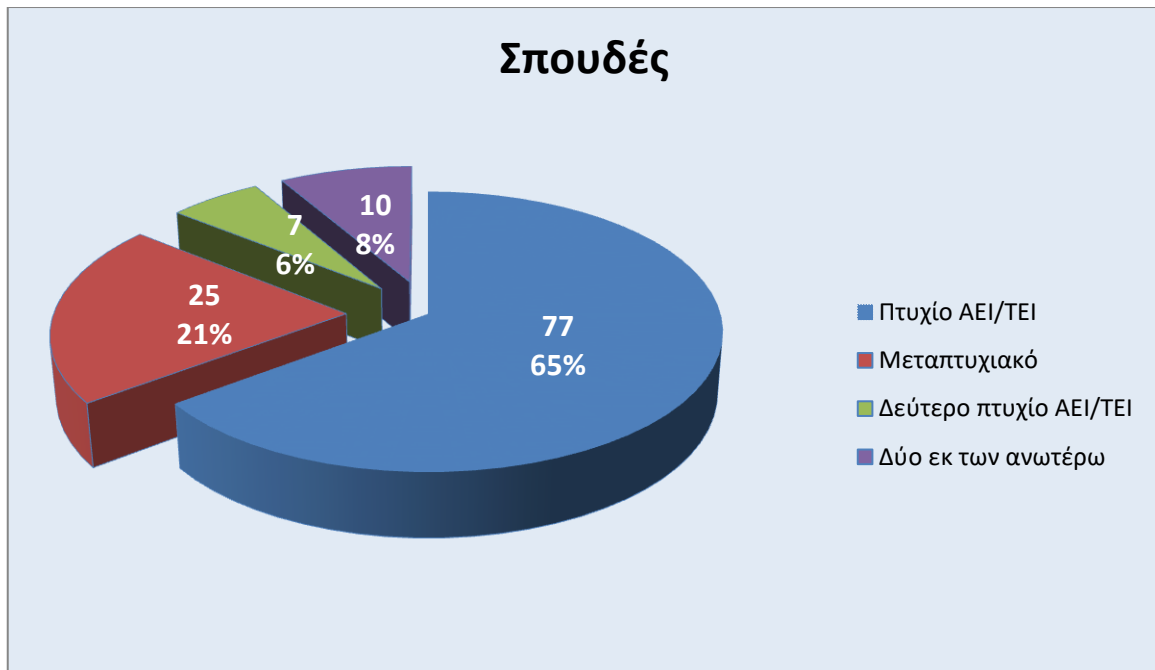

4.3.Σπουδές των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Όσον αφορά στις σπουδές, από τους 119 συμμετέχοντες 7 (5,9%) κατέχουν δεύτερο πτυχίο, 10 (8,4%) κατέχουν και δεύτερο πτυχίο και μεταπτυχιακό, 25 (21,0%) κατέχουν Μεταπτυχιακό Δίπλωμα, ενώ 77 (64,7%) κατέχουν στην παρούσα χρονική στιγμή μόνο πτυχίο.

Πίνακας 3. Σπουδές

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ	77	64,7%
Μεταπτυχιακό	25	21,0%
Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ	7	5,9%
Δύο εκ των ανωτέρω	10	8,4%
Γενικό άθροισμα	119	100,0%

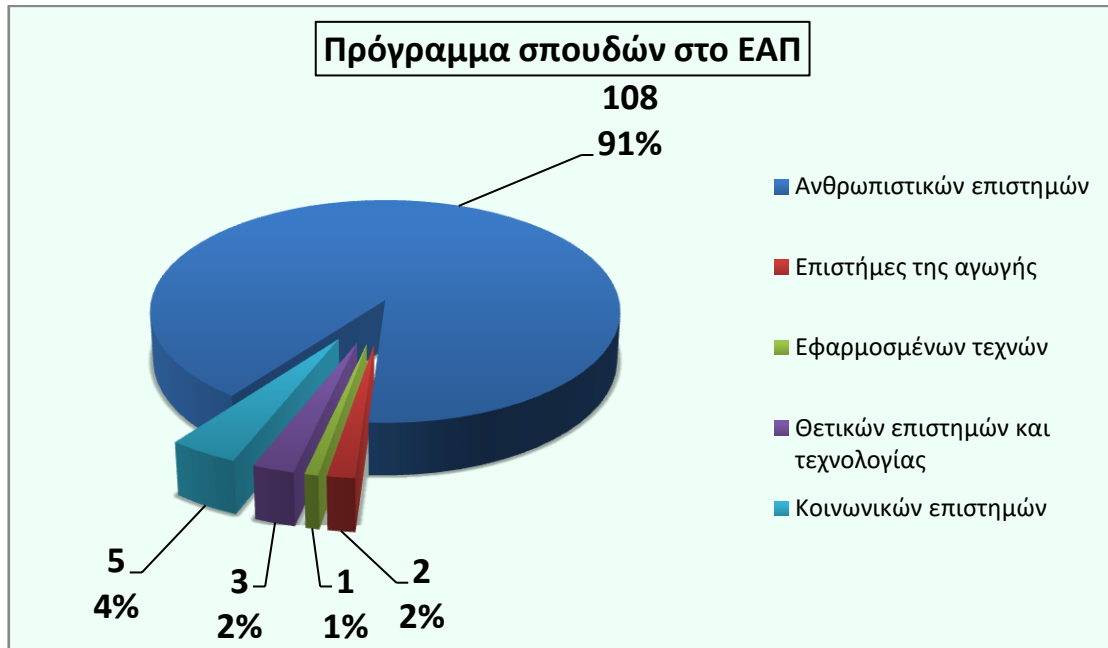
Γράφημα 3. Σπουδές

4.4.Πρόγραμμα σπουδών στο ΕΑΠ των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Όσον αφορά στο πρόγραμμα σπουδών που έχουν παρακολουθήσει ή παρακολουθούν στο ΕΑΠ οι συμμετέχοντες στην έρευνα, 1 (0,8%) εξ αυτών έχει παρακολουθήσει το πρόγραμμα εφαρμοσμένων τεχνών, 2 (1,7%) το πρόγραμμα επιστήμες της αγωγής, 3 (2,5%) έχουν παρακολουθήσει το πρόγραμμα θετικών επιστημών και τεχνολογίας, 5 (4,2%) έχουν παρακολουθήσει το πρόγραμμα κοινωνικών επιστημών, ενώ η συντριπτική πλειονότητα ήτοι 108 (90,8%) έχει παρακολουθήσει το πρόγραμμα ανθρωπιστικών επιστημών.

Πίνακας 4. Πρόγραμμα σπουδών στο ΕΑΠ

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ανθρωπιστικών επιστημών	108	90,8%
Επιστήμες της αγωγής	2	1,7%
Εφαρμοσμένων τεχνών	1	0,8%
Θετικών επιστημών και τεχνολογίας	3	2,5%
Κοινωνικών επιστημών	5	4,2%
Γενικό άθροισμα	119	100,0%

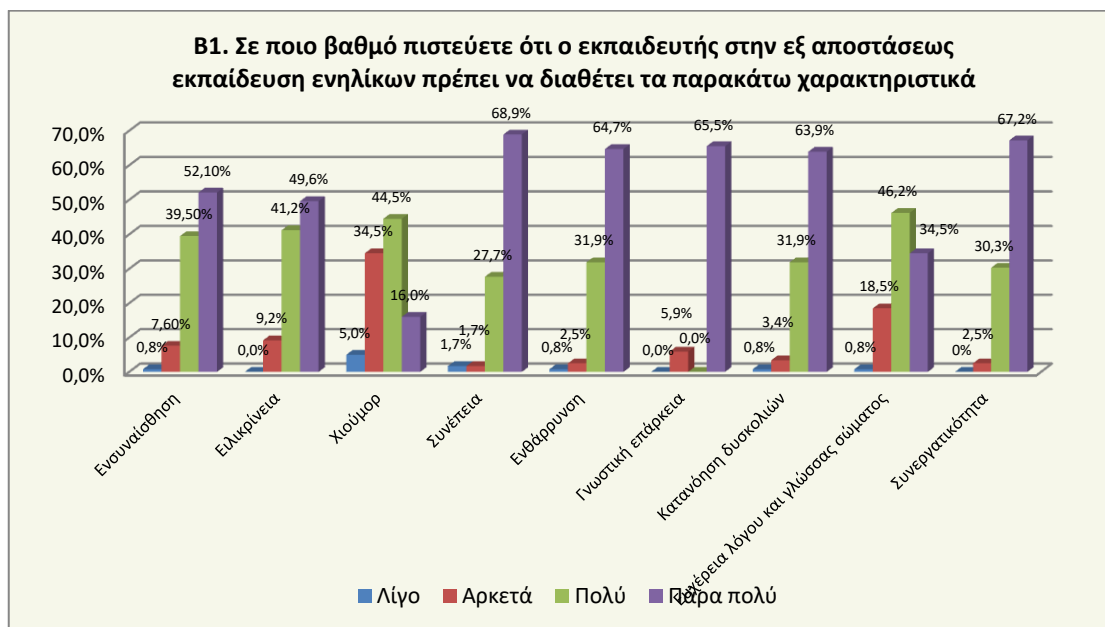
Γράφημα 4. Πρόγραμμα σπουδών στο ΕΑΠ

Β' ΜΕΡΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ: Χαρακτηριστικά και προσόντα του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Στην 5^η ερώτηση, «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω χαρακτηριστικά;» σύμφωνα με τις δηλώσεις των συμμετεχόντων, τα χαρακτηριστικά που κατά κύριο λόγο οφείλει να διαθέτει ο εκπαιδευτής ενηλίκων, εκτός από τη γνωστική επάρκεια που φαντάζει αυτονόητη, είναι με σειρά προτεραιότητας η συνεργατικότητα, η συνέπεια και η ενθάρρυνση, η κατανόηση των δυσκολιών και η ενσυναίσθηση, όπως φαίνεται στα αποτελέσματα που απεικονίζονται συνοπτικά παρακάτω, στον Πίνακα 5 και στο Γράφημα 5.

Πίνακας 5. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω χαρακτηριστικά.

	Ενσυναίσθηση	Ειλικρίνεια	Χιούμορ	Συνέπεια	Ενθάρρυνση	Γνωστική επάρκεια	Κατανόηση δυσκολιών	Ευχέρεια λόγου και γλώσσας σώματος	Συνεργατικότητα
Καθόλου	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Λίγο	1	0	6	2	0	0	1	1	0
Αρκετά	9	11	41	2	3	7	4	22	3
Πολύ	47	49	53	33	38	34	38	55	36
Πάρα πολύ	62	59	19	82	77	78	76	41	80

Γράφημα 5. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω χαρακτηριστικά.

Πιο συγκεκριμένα, στο (α) υποερώτημα που αφορά στο **χαρακτηριστικό της ενσυναίσθησης**, διαπιστώνεται ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων (91,6%) δηλώνει ότι ο εκπαιδευτής πρέπει να διαθέτει αυτό το χαρακτηριστικό «Πολύ» έως «Πάρα πολύ» όπως απεικονίζεται στον πίνακα 6, αποκαλύπτοντας τη σημασία που αποδίδουν στο χαρακτηριστικό αυτό οι εκπαιδευόμενοι.

Πίνακας 6. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ενσυναίσθησης.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Λίγο	1	0,8	0,8	0,8
Αρκετά	9	7,6	7,6	8,4
Πολύ	47	39,5	39,5	47,9
Πάρα πολύ	62	52,1	52,1	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (β) υποερώτημα που αφορά στο **χαρακτηριστικό της «ειλικρίνειας»** διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (7) ότι η πλειονότητα του δείγματος (90,8%) δηλώνει πως ο εκπαιδευτής οφείλει να διαθέτει σε πολύ ή πάρα πολύ μεγάλο βαθμό το χαρακτηριστικό αυτό.

Πίνακας 7. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ειλικρίνειας.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Αρκετά	11	9,2	9,2	9,2
Πολύ	49	41,2	41,2	50,4

Πάρα πολύ	59	49,6	49,6	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (γ) υποερώτημα που αφορά στο **χιούμορ** διαπιστώνεται ότι 72 από τους 119 συμμετέχοντες (60,5%) θεωρούν ότι αυτό το γνώρισμα πρέπει να το διαθέτουν οι εκπαιδευτές από πολύ έως πάρα πολύ, όπως απεικονίζεται στον πίνακα 8.

Πίνακας 8. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό του χιούμορ.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Λίγο	6	5,0	5,0	5,0
Αρκετά	41	34,5	34,5	39,5
Πολύ	53	44,5	44,5	84,0
Πάρα πολύ	19	16,0	16,0	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (δ) υποερώτημα που αφορά στη **συνέπεια** του εκπαιδευτή μόνο 4 από τους 119 συμμετέχοντες στην έρευνα (3,4%) θεώρησαν ότι είναι ένα γνώρισμα που δε χρειάζεται να διαθέτει πολύ η πάρα πολύ ο εκπαιδευτής σε αντίθεση με τη συντριπτική πλειονότητα (96,6%), όπως απεικονίζεται στον πίνακα 9.

Πίνακας 9. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της συνέπειας.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %

Λίγο	2	1,7	1,7	1,7
Αρκετά	2	1,7	1,7	3,4
Πολύ	33	27,7	27,7	31,1
Πάρα πολύ	82	68,9	68,9	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (ε) υποερώτημα σχετικά με την **ενθάρρυνση** και πάλι η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων στην έρευνα (96,6%) θεώρησε ότι το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό οφείλει να το διαθέτει ο εκπαιδευτής πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 10. (Η ενθάρρυνση και η συνέπεια συγκεντρώνουν στον ίδιο βαθμό εξαιρετικά υψηλό ποσοστό ως επιθυμητά από τους εκπαιδευόμενους χαρακτηριστικά.)

Πίνακας 10. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ενθάρρυνσης

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Καθόλου	1	0,8	0,8	0,8
Αρκετά	3	2,5	2,5	3,4
Πολύ	38	31,9	31,9	35,3
Πάρα πολύ	77	64,7	64,7	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (στ) υποερώτημα που αφορά στο **χαρακτηριστικό της γνωστικής επάρκειας** οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες 94,1% δήλωσαν ότι ο εκπαιδευτής οφείλει να τη διαθέτει από πολύ έως πάρα πολύ, όπως απεικονίζεται στον πίνακα 11.

Πίνακας 11. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της γνωστικής επάρκειας.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Αρκετά	7	5,9	5,9	5,9
Πολύ	34	28,6	28,6	34,5
Πάρα πολύ	78	65,5	65,5	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (ζ) υποερώτημα που αφορά στο **χαρακτηριστικό της κατανόησης των δυσκολιών** η πλειονότητα του δείγματος 95,8% θεώρησε ότι πρέπει να αποτελεί γνώρισμα του εκπαιδευτή ενηλίκων από πολύ έως πάρα πολύ, όπως απεικονίζεται στον πίνακα 12.

Πίνακας 12. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της κατανόησης των δυσκολιών.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Λίγο	1	0,8	0,8	0,8
Αρκετά	4	3,4	3,4	4,2
Πολύ	38	31,9	31,9	36,1
Πάρα πολύ	76	63,9	63,9	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (η) υποερώτημα που αναφέρεται στο **χαρακτηριστικό της ευχέρειας στον λόγο και τη γλώσσα του σώματος** και πάλι η πλειονότητα των συμμετεχόντων 80,7% δήλωσε ότι πρέπει να διατίθεται από τον εκπαιδευτή από πολύ έως πάρα πολύ, όπως απεικονίζεται στον πίνακα 13.

Πίνακας 13. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ευχέρειας λόγου και της γλώσσας του σώματος.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Λίγο	1	0,8	0,8	0,8
Αρκετά	22	18,5	18,5	19,3
Πολύ	55	46,2	46,2	65,5
Πάρα πολύ	41	34,5	34,5	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (θ) υποερώτημα που αναφέρεται στο **χαρακτηριστικό της συνεργατικότητας** το 97,5% θεωρεί ότι πρέπει να διακρίνει τον εκπαιδευτή ενηλίκων από πολύ έως πάρα πολύ, ενώ μόλις 2,5% του δείγματος θεωρεί ότι πρέπει να το διαθέτει ως χαρακτηριστικό αρκετά, όπως απεικονίζεται στον πίνακα 14.

Πίνακας 14. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της συνεργατικότητας.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Αρκετά	3	2,5	2,5	2,5
Πολύ	36	30,3	30,3	32,8
Πάρα πολύ	80	67,2	67,2	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Συνοπτικά, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ερώτηση σχετικά με τα επιθυμητά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή αποκαλύπτουν πόσο υψηλές είναι οι προσδοκίες των

ενηλίκων εκπαιδευόμενων και πόσο σημαντικά θεωρούν ορισμένα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευτών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Πρώτο σε ποσοστό έρχεται αυτό της συνεργατικότητας και ακολούθως στην ίδια θέση η ενθάρρυνση και η συνέπεια, ενώ με μικρή διαφορά έπεται η κατανόηση δυσκολιών και έπειτα η γνωστική επάρκεια. Οι απαντήσεις συνάδουν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, αφού αυτά τα γνωρίσματα όπως: η συνεργατικότητα και ως εκ τούτου η υιοθέτηση συνεργατικών μεθόδων διδασκαλίας, η ενθάρρυνση και η διάθεση για επικοινωνία πρέπει να διακρίνουν έναν εκπαιδευτή ενηλίκων (Caffarella & Merriam, 1999). Επίσης η ιδιαίτερη σημασία που προσδίδουν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι στην ενθάρρυνση και στη δυνατότητα κατανόησης των δυσκολιών από μέρους του εκπαιδευτή τεκμηριώνεται βιβλιογραφικά και από τη θεωρία για τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, σύμφωνα με την οποία αισθάνονται έντονα την ανάγκη στήριξης από τον εκπαιδευτή, για να καταφέρουν να εργασθούν αυτόνομα αλλά και κατανόησης των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν, λόγω των πολλαπλών ρόλων και υποχρεώσεών τους (Race, 1999). Η σημασία της ενθάρρυνσης στην πορεία σπουδών των ενηλίκων εκπαιδευόμενων επισημάνθηκε σε αρκετές προηγούμενες έρευνες (Βασάλα & Κονταρίδου, 2013· Βερβερίδου, 2020). Η συνέπεια του εκπαιδευτή φάνηκε ότι είναι εξίσου επιθυμητό χαρακτηριστικό συγκεντρώνοντας πολύ υψηλό ποσοστό, στοιχείο που συμφωνεί με τα ευρήματα και στην έρευνα της Σταυρακάκη (2016). Μετά τη συνεργατικότητα, την ενθάρρυνση, τη συνέπεια και την κατανόηση δυσκολιών ακολουθεί ως πιο επιθυμητό χαρακτηριστικό η γνωστική επάρκεια, ενώ έπεται με μικρή διαφορά η ενσυναίσθηση. Το χαρακτηριστικό της γνωστικής επάρκειας αποτελεί όντως ένα εξαιρετικά επιθυμητό στοιχείο όπως έχει αποκαλυφθεί και σε άλλες έρευνες (Ηλιάδου και Αναστασιάδη, 2010· Σταυρακάκη, 2016). Ο ρόλος της ενσυναίσθησης στην εκπαίδευση ενηλίκων αναφέρθηκε και στη βιβλιογραφική ανασκόπηση (Μπρέντα, 2018· Tennant, 2006). Ακολούθησαν σε σειρά τα χαρακτηριστικά της ειλικρίνειας, της ευχέρειας στον λόγο και του χιούμορ που αποτελούν βασικές προϋποθέσεις μιας ουσιαστικής επικοινωνίας με τον εκπαιδευτή, που συνιστά γενική επιθυμία των ενηλίκων εκπαιδευόμενων και τεκμηριώνεται βιβλιογραφικά (Καρανίκα, 2020)

Μετά από αναζήτηση της στατιστικά σημαντικής συνάφειας ανάμεσα σε κάθε μεταβλητή που αποτυπώνει τα προσωπικά στοιχεία των εκπαιδευόμενων και των μεταβλητών της ερώτησης Β1.β με στατιστικό έλεγχο χ^2 (Chi square), απορρέει το εξής συμπέρασμα. Διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικώς σημαντική ανάμεσα στις σπουδές των

εκπαιδευόμενων και τις απόψεις τους για τη σημασία της ειλικρίνειας ως απαραίτητου χαρακτηριστικού του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p- value 0,028 <0,05. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων <5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «**Likelihood Ratio**» με την αντίστοιχη τιμή p-value= 0,006. Πιο συγκεκριμένα 77 συμμετέχοντες που διαθέτουν ένα πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ δήλωσαν ότι η ειλικρίνεια είναι ένα χαρακτηριστικό που πρέπει να διαθέτει ο εκπαιδευτής από αρκετά έως πάρα πολύ.

Πίνακας 15. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ειλικρίνειας * Α3. Σπουδές Crosstabulation

		Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total	
Α3. Σπουδές	Πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ	Count	7	31	39	77
		Expected Count	7,1	31,7	38,2	77,0
	Μεταπτυχιακό	Count	3	12	10	25
		Expected Count	2,3	10,3	12,4	25,0
	Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ	Count	0	6	1	7
		Expected Count	0,6	2,9	3,5	7,0
	Δύο εκ των ανωτέρω	Count	1	0	9	10
		Expected Count	0,9	4,1	5,0	10,0
Total	Count	11	49	59	119	
	Expected Count	11,0	49,0	59,0	119,0	

Πίνακας 16. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το χαρακτηριστικό της ειλικρίνειας * Α3. Σπουδές Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,183 ^a	6	,028
Likelihood Ratio	18,186	6	,006
Linear-by-Linear Association	,604	1	,437
N of Valid Cases	119		

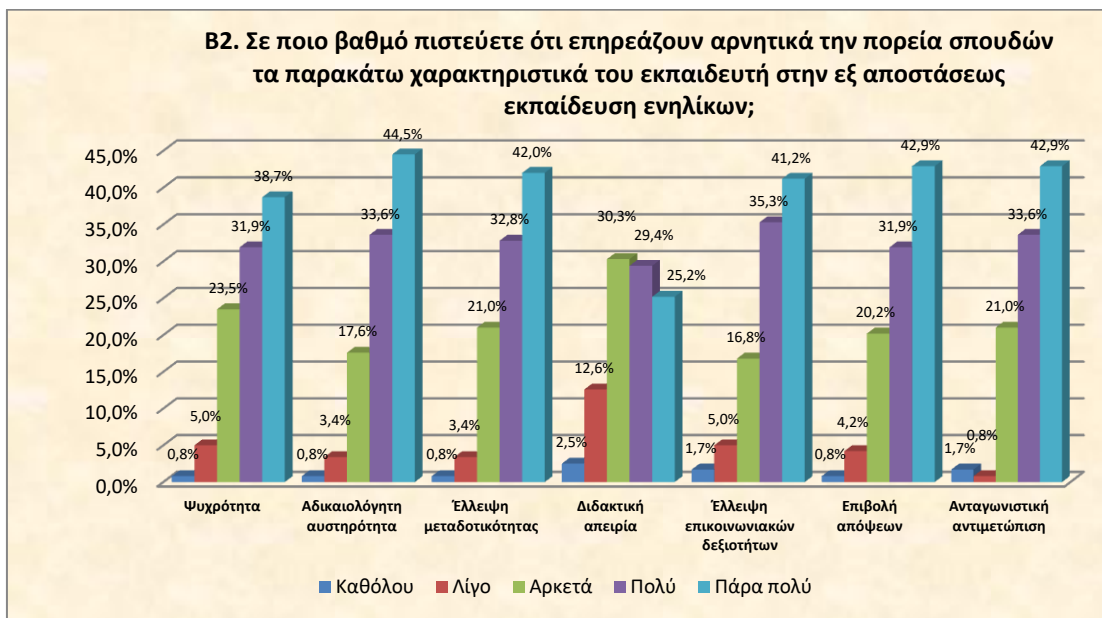
a. 7 cells (58,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,65.

Στην 6^η ερώτηση, «B2. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι επηρεάζουν αρνητικά την πορεία σπουδών τα παρακάτω αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων;» σύμφωνα με τις δηλώσεις των συμμετεχόντων αποκαλύπτεται ότι σε μεγαλύτερο βαθμό επηρεάζουν αρνητικά την πορεία σπουδών τους αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή που συνδέονται με τη συμπεριφορά του απέναντί τους παρά με τη διδακτική του πείρα. (Πίνακας 17, Γράφημα 6)

Πίνακας 17. Βαθμός στον οποίο τα παρακάτω αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων επηρεάζουν αρνητικά την πορεία σπουδών τους.

	Ψυχρότητα	Αδικαιολόγητη αυστηρότητα	Έλλειψη μεταδοτικότητας	Διδακτική απειρία	Έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων	Επιβολή απόψεων	Ανταγωνιστική αντιμετώπιση
Καθόλου	1	1	1	3	2	1	2
Λίγο	6	4	4	15	6	5	1
Αρκετά	28	21	25	36	20	24	25

Πολύ	38	40	39	35	42	38	40
Πάρα πολύ	46	53	50	30	49	51	51

Γράφημα 6. Βαθμός στον οποίο τα παρακάτω αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων επηρεάζουν αρνητικά την πορεία σπουδών τους.

Πιο συγκεκριμένα, στο (α) υποερώτημα που αναφέρεται στο **χαρακτηριστικό της ψυχρότητας** αποκαλύπτεται ότι το 70,6% θεωρεί ότι η ψυχρότητα επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ αρνητικά την πορεία σπουδών, ενώ ένα ποσοστό 23,5% δηλώνει ότι επηρεάζει αρκετά, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 18.

Πίνακας 18. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «ψυχρότητα» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Καθόλου	1	,8	,8	,8
Λίγο	6	5,0	5,0	5,9

Αρκετά	28	23,5	23,5	29,4
Πολύ	38	31,9	31,9	61,3
Πάρα πολύ	46	38,7	38,7	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (β) υποερώτημα που αφορά στο **χαρακτηριστικό της αδικαιολόγητης ανστηρότητας** 78,1% των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ αρνητικά την πορεία των σπουδών τους, ενώ 17,6% δήλωσε αρκετά, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 19.

Πίνακας 19. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «αδικαιολόγητη ανστηρότητα» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Καθόλου	1	,8	,8	,8
Λίγο	4	3,4	3,4	4,2
Αρκετά	21	17,6	17,6	21,8
Πολύ	40	33,6	33,6	55,5
Πάρα πολύ	53	44,5	44,5	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (γ) υποερώτημα που αφορά στην **έλλειψη μεταδοτικότητας** το 74,8% του δείγματος θεώρησε ότι επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών τους από πολύ έως πάρα πολύ, ενώ μόλις 4,2 δήλωσε ότι επηρεάζει αρνητικά από καθόλου έως λίγο, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 20.

Πίνακας 20. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «έλλειψη μεταδοτικότητας» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Valid Καθόλου	1	0,8	0,8	0,8
Λίγο	4	3,4	3,4	4,2
Αρκετά	25	21,0	21,0	25,2
Πολύ	39	32,8	32,8	58,0
Πάρα πολύ	50	42,0	42,0	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (δ) υποερώτημα που αφορά στην **εκπαιδευτική απειρία** περίπου οι μισοί από τους συμμετέχοντες στην έρευνα 54,6% δήλωσαν ότι επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών τους από πολύ έως πάρα πολύ, ενώ 42,9 δήλωσαν ότι αυτό το χαρακτηριστικό επηρεάζει από λίγο έως αρκετά, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 21.

Πίνακας 21. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «διδασκτική απειρία» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Καθόλου	3	2,5	2,5	2,5
Λίγο	15	12,6	12,6	15,1
Αρκετά	36	30,3	30,3	45,4
Πολύ	35	29,4	29,4	74,8
Πάρα πολύ	30	25,2	25,2	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (ε) υποερώτημα που αναφέρεται στην έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων η πλειονότητα του δείγματος, 76,5% δήλωσε ότι αυτό επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών τους, ενώ μόλις 23,5% θεωρεί ότι η έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων επηρεάζει από καθόλου έως αρκετά, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 22.

Πίνακας 22. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Καθόλου	2	1,7	1,7	1,7
Λίγο	6	5,0	5,0	6,7
Αρκετά	20	16,8	16,8	23,5
Πολύ	42	35,3	35,3	58,8
Πάρα πολύ	49	41,2	41,2	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (στ) υποερώτημα που αναφέρεται στο χαρακτηριστικό της επιβολής απόψεων το μεγαλύτερο ποσοστό, 74,8% του δείγματος δήλωσε ότι επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών του από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 23.

Πίνακας 23. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «επιβολή απόψεων» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent

Valid	Καθόλου	1	,8	,8	,8
	Λίγο	5	4,2	4,2	5,0
	Αρκετά	24	20,2	20,2	25,2
	Πολύ	38	31,9	31,9	57,1
	Πάρα πολύ	51	42,9	42,9	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (ζ) υποερώτημα που αναφέρεται στο χαρακτηριστικό της **ανταγωνιστικής αντιμετώπισης** 76,5% του δείγματος θεωρεί ότι επιδρά αρνητικά στην πορεία σπουδών του από πολύ έως πάρα πολύ (πίνακας 24)

Πίνακας 24. Βαθμός στον οποίο επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών η «ανταγωνιστική αντιμετώπιση» ως αρνητικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

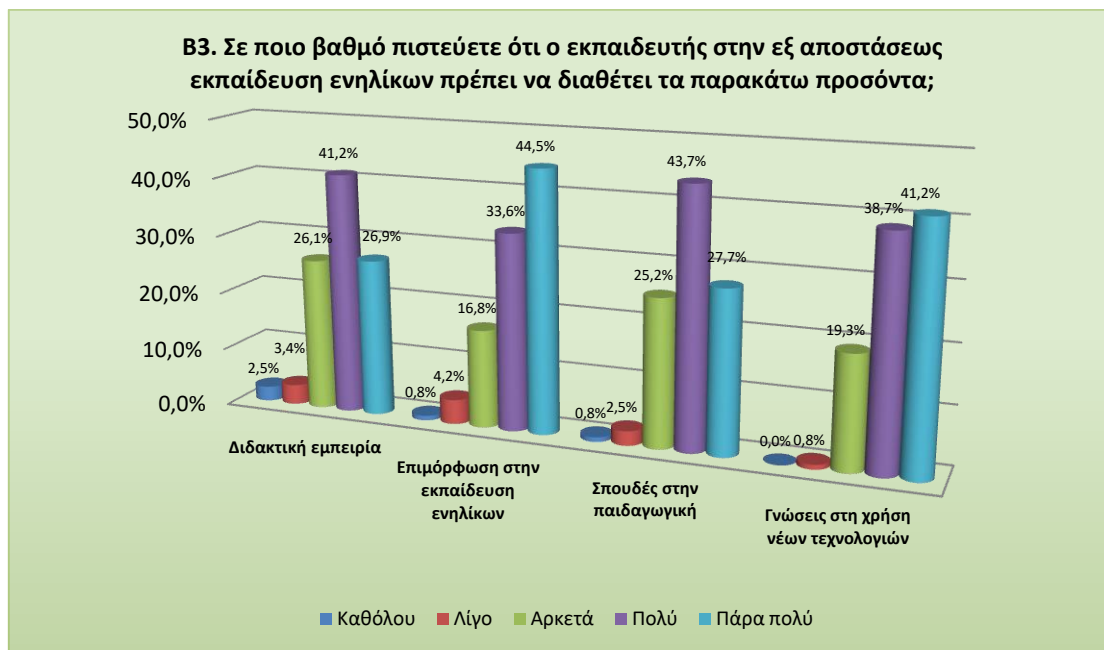
Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Valid	Καθόλου	2	1,7	1,7
	Λίγο	1	,8	2,5
	Αρκετά	25	21,0	23,5
	Πολύ	40	33,6	57,1
	Πάρα πολύ	51	42,9	100,0
	Σύνολο	119	100,0	100,0

Καταληκτικά, από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην παραπάνω ερώτηση αναδύεται ο αρνητικός ρόλος της αδικαιολόγητης αυστηρότητας των εκπαιδευτών, καθώς συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό, ακολουθεί η έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων στην ίδια θέση με την ανταγωνιστική αντιμετώπιση και έπονται στον ίδιο βαθμό η

επιβολή απόψεων και η έλλειψη μεταδοτικότητας. Τα ευρήματα αυτά δεν προκαλούν έκπληξη, αφού συνάδουν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Η προβληματική επικοινωνία με τον εκπαιδευτή και η εκδήλωση ανταγωνισμού από μέρους του συνιστούν ανασχετικούς παράγοντες στη φοίτησή τους (Βασάλα & Κονταρίδου, 2013· Σταυρακάκη, 2019). Η διάθεση επιβολής και η αυστηρότητα του εκπαιδευτή ενηλίκων έχουν επισημανθεί ως βασικά αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή που εμποδίζουν τη μαθησιακή διαδικασία (Σταυρακάκη, 2019). Εντυπωσιακό είναι το στοιχείο ότι τελευταίο στη σειρά ως αρνητικό γνώρισμα που επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών, παρουσιάζεται η διδακτική απειρία, ενώ αυτά τα αρνητικά χαρακτηριστικά που κατά κύριο λόγο επηρεάζουν αρνητικά την πορεία σπουδών των εκπαιδευόμενων είναι κοινωνικά /ψυχολογικά χαρακτηριστικά.

Η αναζήτηση στατιστικά σημαντικής συνάφειας ανάμεσα σε κάθε μεταβλητή που αποτυπώνει τα προσωπικά στοιχεία των εκπαιδευόμενων και των μεταβλητών της ερώτησης B2(6) με στατιστικό έλεγχο χ^2 (Chi square), δεν ανέδειξε συσχέτιση στατιστικώς σημαντική.

Στην 7^η ερώτηση, «**B3. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω προσόντα;**» από τις απαντήσεις του δείγματος προκύπτει ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων πρέπει να διαθέτει σε μεγάλο βαθμό αρκετά προσόντα. Το πιο επιθυμητό είναι αυτό των γνώσεων στη χρήση νέων τεχνολογιών, ενώ ακολουθεί με μικρή διαφορά η επιμόρφωση στην εκπαίδευση ενηλίκων, έπεται το προσόν των σπουδών στην παιδαγωγικά και τελευταίο κατατάσσεται αυτό της διδακτικής εμπειρίας (Γράφημα 7, Πίνακας 25).

Γράφημα 7. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παραπάνω προσόντα.

Πίνακας 25. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω προσόντα.

	Διδακτική εμπειρία	Επιμόρφωση στην εκπαίδευση ενηλίκων	Σπουδές στην παιδαγωγική	Γνώσεις στη χρήση νέων τεχνολογιών
Καθόλου	3	1	1	0
Λίγο	4	5	3	1
Αρκετά	31	20	30	23
Πολύ	49	40	52	46
Πάρα πολύ	32	53	33	49

Στο (α) υποερώτημα που αναφέρεται στο **προσόν της διδακτικής εμπειρίας** 68,1% από το δείγμα δήλωσε ότι ο εκπαιδευτής πρέπει να διαθέτει αυτό το προσόν, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 26.

Πίνακας 26. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν της διδακτικής εμπειρίας.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Καθόλου	3	2,5	2,5	2,5
Λίγο	4	3,4	3,4	5,9
Αρκετά	31	26,1	26,1	31,9
Πολύ	49	41,2	41,2	73,1
Πάρα πολύ	32	26,9	26,9	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (β) υποερώτημα που αφορά στο **προσόν της επιμόρφωσης στην εκπαίδευση ενηλίκων** 78,1% από τους συμμετέχοντες στην έρευνα δήλωσε ότι πρέπει να διαθέτει αυτό το προσόν ο εκπαιδευτής από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 27).

Πίνακας 27. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν της Επιμόρφωση στην εκπαίδευση ενηλίκων.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Καθόλου	1	0,8	0,8	0,8
Λίγο	5	4,2	4,2	5,0
Αρκετά	20	16,8	16,8	21,8
Πολύ	40	33,6	33,6	55,5
Πάρα πολύ	53	44,5	44,5	100,0

Σύνολο	119	100,0	100,0	
--------	-----	-------	-------	--

Στο (γ) υποερώτημα που σχετίζεται με το **προσόν των σπουδών στην παιδαγωγική** το 71,4% του δείγματος θεωρεί ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων πρέπει να το διαθέτει από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 28).

Πίνακας 28. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν των σπουδών στην παιδαγωγική.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Καθόλου	1	0,8	0,8	0,8
Λίγο	3	2,5	2,5	3,4
Αρκετά	30	25,2	25,2	28,6
Πολύ	52	43,7	43,7	72,3
Πάρα πολύ	33	27,7	27,7	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Στο (δ) υποερώτημα που αφορά στις **γνώσεις στη χρήση νέων τεχνολογιών** το 79,9% των συμμετεχόντων στην έρευνα δήλωσε ότι ο εκπαιδευτής πρέπει να διαθέτει αυτό το προσόν από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 29.

Πίνακας 29. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν των γνώσεων στη χρήση νέων τεχνολογιών.

Τιμές	Συχνότητα	Ποσοστό %	Σχετική συχνότητα %	Αθροιστική συχνότητα %
Λίγο	1	0,8	0,8	0,8

Αρκετά	23	19,3	19,3	20,2
Πολύ	46	38,7	38,7	58,8
Πάρα πολύ	49	41,2	41,2	100,0
Σύνολο	119	100,0	100,0	

Διαπιστώνεται λοιπόν, όσον αφορά στα προσόντα που οι εκπαιδευόμενοι πιστεύουν ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων πρέπει να διαθέτει, ότι πιο σημαντικά θεωρούν τη γνώση χρήσης νέων τεχνολογιών (κάτι που θεωρείται αναμενόμενο, εφόσον πρόκειται για εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων). Σύμφωνα με τα βιβλιογραφικά δεδομένα η χρήση των νέων τεχνολογιών από τον εκπαιδευτή επιβάλλεται, για να επιτευχθεί η αποστολή του εκπαιδευτικού υλικού (Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2005· Μουτσάτσου, 2020) αλλά και για την αποτελεσματικότερη αλληλεπίδραση εκπαιδευτή εκπαιδευόμενου (Λιοναράκης, 2001). Δεύτερο σε σειρά ως πιο επιθυμητό αναδύεται το προσόν της επιμόρφωσης στην εκπαίδευση ενηλίκων, κάτι που είναι αναμενόμενο, εφόσον οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι διαθέτουν διαφορετικά γνωρίσματα από τους ανήλικους τα οποία οι εκπαιδευτές οφείλουν να γνωρίζουν για να είναι αποτελεσματικοί (Καραλής, 2013· Κόκκος, 2008· Μαραγκάκη, 2018· Race, 1999· Rogers, 1999) Το μικρότερο ποσοστό συγκεντρώνει η εκπαιδευτική εμπειρία, κάτι που συνάδει και με τα ευρήματα στην προηγούμενη ερώτηση, όπου η διδακτική απειρία θεωρήθηκε τελευταίο σε βαθμό σημαντικότητας χαρακτηριστικό που επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών των εκπαιδευόμενων.

Μετά από αναζήτηση της στατιστικά σημαντικής συνάφειας ανάμεσα σε κάθε μεταβλητή που αποτυπώνει τα προσωπικά στοιχεία των εκπαιδευόμενων και των μεταβλητών της ερώτησης B3(7) με στατιστικό έλεγχο χ^2 (Chi square), απορρέει το εξής συμπέρασμα. Διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικώς σημαντική ανάμεσα στο πρόγραμμα σπουδών που παρακολουθούν στο ΕΑΠ και τις απόψεις τους για τη σημασία των σπουδών στην παιδαγωγική ως απαραίτητου προσόντος του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p -value $0,000 < 0,05$.

Πίνακας 30. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν των σπουδών στην παιδαγωγική. * Πρόγραμμα σπουδών παρακολούθησης στο Ε.Α.Π. Crosstabulation

			Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
Α4. Ποιο Ανθρωπιστικών πρόγραμμα επιστημών α σπουδών παρακολο υθείτε στο Ε.Α.Π.;	Κοινωνικών επιστημών	Count	0	2	25	49	32	108
		Expected	0,9	2,7	27,2	47,2	29,9	108,0
	Επιστήμες Αγωγής	Count	0	1	2	2	0	5
		Expected	0,0	0,1	1,3	2,2	1,4	5,0
	Θετικών επιστημών και τεχνολογίας	Count	1	0	1	1	0	3
		Expected	0,0	0,1	0,8	1,3	0,8	3,0
	Εφαρμοσμένων τεχνών	Count	0	0	1	0	0	1
		Expected	0,0	0,0	0,3	0,4	0,3	1,0
	Total	Count	1	3	30	52	33	119
		Expected	1,0	3,0	30,0	52,0	33,0	119,0
		Count						
		Expected						

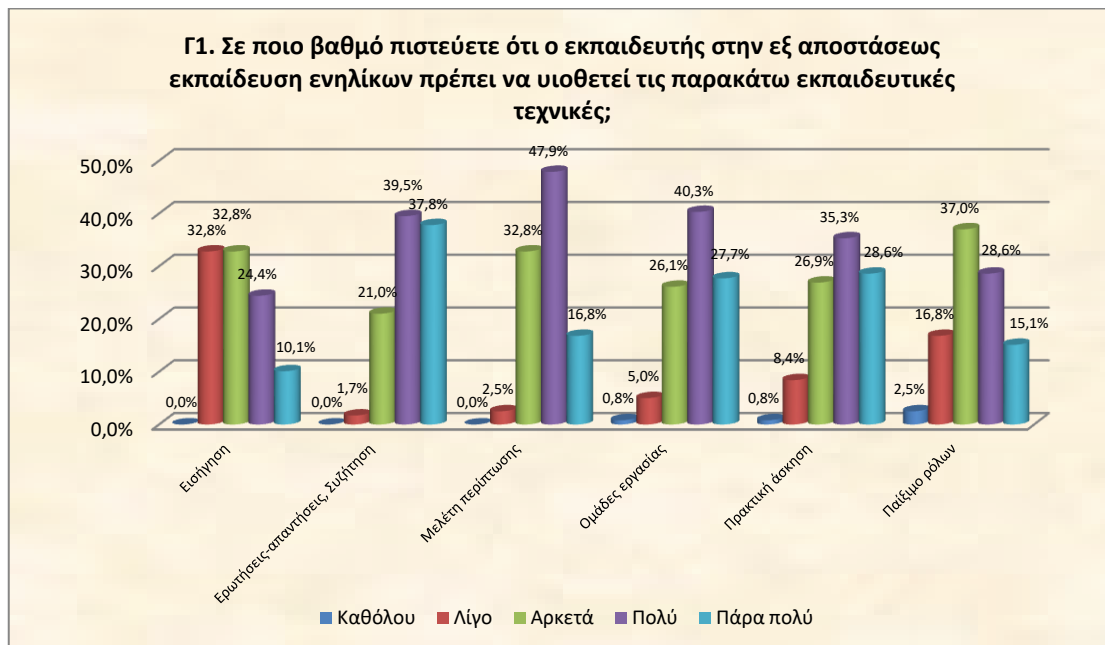
Πίνακας 31. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει το προσόν των σπουδών στην παιδαγωγική. * Πρόγραμμα σπουδών παρακολούθησης στο Ε.Α.Π. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	52,933 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	20,737	16	,189
Linear-by-Linear Association	9,688	1	,002
N of Valid Cases	119		

Γ' ΜΕΡΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ: Εκπαιδευτικές τεχνικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Στην 8^η ερώτηση, «Γ1. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί τις παρακάτω εκπαιδευτικές τεχνικές;» σύμφωνα με τις δηλώσεις των συμμετεχόντων αποκαλύπτεται ότι εκδηλώνεται μια αισθητή προτίμηση σε ενεργητικές /συμμετοχικές τεχνικές. (Γράφημα 8, Πίνακας 32)

Γράφημα 8. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί τις παραπάνω εκπαιδευτικές τεχνικές.

Πίνακας 32. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί τις παρακάτω εκπαιδευτικές τεχνικές.

	Εισήγηση	Ερωτήσεις- απαντήσεις, Συζήτηση	Μελέτη περίπτωσης	Ομάδες εργασίας	Πρακτική άσκηση	Παίξιμο ρόλων
Καθόλου	0	0	0	1	1	3
Λίγο	39	2	3	6	10	20
Αρκετά	39	25	39	31	32	44
Πολύ	29	47	57	48	42	34
Πάρα πολύ	12	45	20	33	34	18

Στο (α) υποερώτημα που αναφέρεται στις απόψεις των εκπαιδευόμενων σχετικά με τον βαθμό στον οποίο πρέπει ο εκπαιδευτής να υιοθετεί την **τεχνική της εισήγησης** το μεγαλύτερο ποσοστό και πιο συγκεκριμένα το 65,6% του δείγματος δήλωσε από λίγο έως αρκετά, όπως αποκαλύπτεται στον παρακάτω πίνακα, κάτι που αναδεικνύει την αρνητικότητα των συμμετεχόντων στην υιοθέτηση της συγκεκριμένης τεχνικής από τον εκπαιδευτή, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 33.

Πίνακας 33. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	39	32,8	32,8	32,8
	Αρκετά	39	32,8	32,8	65,5
	Πολύ	29	24,4	24,4	89,9
	Πάρα πολύ	12	10,1	10,1	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (β) υποερώτημα που αναφέρεται στην **τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης** 77,3% του δείγματος θεωρεί ότι πρέπει να υιοθετείται από τον εκπαιδευτή από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 34, κατατάσσοντάς την στην πρώτη θέση.

Πίνακας 34. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	2	1,7	1,7	1,7
	Αρκετά	25	21,0	21,0	22,7
	Πολύ	47	39,5	39,5	62,2
	Πάρα πολύ	45	37,8	37,8	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (γ) υποερώτημα που αφορά στην **τεχνική της Μελέτης περίπτωσης** 64,7% των εκπαιδευόμενων δήλωσε ότι ο εκπαιδευτής οφείλει να υιοθετεί αυτή την τεχνική από πολύ έως πάρα πολύ (πίνακας 35)

Πίνακας 35. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της μελέτης περίπτωσης.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	3	2,5	2,5	2,5
	Αρκετά	39	32,8	32,8	35,3
	Πολύ	57	47,9	47,9	83,2
	Πάρα πολύ	20	16,8	16,8	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (δ) υποερώτημα που αναφέρεται στην **τεχνική των Ομάδων εργασίας** η πλειονότητα των συμμετεχόντων στην έρευνα, 68% δήλωσαν ότι πρέπει να υιοθετείται από τον εκπαιδευτή από πολύ έως πάρα πολύ, ενώ μόνο ένα 5 % δήλωσε λίγο, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 36.

Πίνακας 36. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική των ομάδων εργασίας.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	0,8	0,8	0,8
	Λίγο	6	5,0	5,0	5,9
	Αρκετά	31	26,1	26,1	31,9
	Πολύ	48	40,3	40,3	72,3
	Πάρα πολύ	33	27,7	27,7	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (ε) υποερώτημα που αναφέρεται στην εκπαιδευτική **τεχνική της Πρακτικής άσκησης** 63,9% του δείγματος δήλωσε ότι πρέπει να υιοθετείται από τον εκπαιδευτή από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 37.

Πίνακας 37. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της πρακτικής άσκησης.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	,8	,8	,8
	Λίγο	10	8,4	8,4	9,2
	Αρκετά	32	26,9	26,9	36,1

Πολύ	42	35,3	35,3	71,4
Πάρα πολύ	34	28,6	28,6	100,0
Total	119	100,0	100,0	

Στο (στ) υποερώτημα που αναφέρεται στην εκπαιδευτική τεχνική που αποκαλείται **Παίξιμο ρόλων** 43,7 % των συμμετεχόντων πιστεύει ότι ο εκπαιδευτής οφείλει να υιοθετεί την τεχνική αυτή από πολύ έως πάρα πολύ, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα 38.

Πίνακας 38. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική του παιξίματος ρόλων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	3	2,5	2,5	2,5
	Λίγο	20	16,8	16,8	19,3
	Αρκετά	44	37,0	37,0	56,3
	Πολύ	34	28,6	28,6	84,9
	Πάρα πολύ	18	15,1	15,1	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Συμπερασματικά, σε αυτή την ερώτηση που αφορούσε στις εκπαιδευτικές τεχνικές που ο εκπαιδευτής ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί, διαπιστώνεται ότι πρώτη σε προτίμηση έρχεται η τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων / συζήτησης και έπεται η εκπαιδευτική τεχνική των ομάδων εργασίας, δηλαδή εκπαιδευτικές τεχνικές που ενεργοποιούν τους εκπαιδευόμενους και ενισχύουν την αίσθηση της ομαδικότητας και της αλληλεπίδρασης, ενώ ακολουθούν η μελέτη περίπτωσης, η πρακτική άσκηση και η τεχνική του Παιξίματος ρόλων. Τελευταία σε προτίμηση έρχεται η τεχνική της εισήγησης. Τα ευρήματα αυτά λειτουργούν προς επίρρωση της βιβλιογραφίας σύμφωνα με την οποία ο εκπαιδευτής

ενηλίκων δεν είναι ο παραδοσιακός δάσκαλος που μεταδίδει γνώσεις κάθετα- σε αυτό θα βοηθούσε η τεχνική της εισήγησης- αλλά συντελεί στην διεύρυνση της κριτικής σκέψης και την επίτευξη του αυτοπροσδιορισμού του εκπαιδευόμενου μέσω της ενεργοποίησης του, που επιτυγχάνεται με ενεργητικές συμμετοχικές τεχνικές (Κόκκος, 2008). Εξάλλου, όπως προέκυψε από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι επιθυμούν την ενεργητική εμπλοκή τους στη μαθησιακή διαδικασία και την αξιοποίηση των ήδη υπάρχουσών γνώσεων τους, κάτι που μπορεί να υλοποιηθεί μόνο μέσω συμμετοχικών τεχνικών (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998· Race, 1999· Rogers, 1999).

Μετά από αναζήτηση της στατιστικά σημαντικής συνάφειας ανάμεσα σε κάθε μεταβλητή που αποτυπώνει τα προσωπικά στοιχεία των εκπαιδευόμενων και των μεταβλητών της ερώτησης Γ1(8) με στατιστικό έλεγχο χ^2 (Chi square), απορρέει το εξής συμπέρασμα. Διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικώς σημαντική ανάμεσα στο φύλο των εκπαιδευόμενων και τις απόψεις τους για το βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτής οφείλει να υιοθετεί την τεχνική των ερωτήσεων- απαντήσεων/συζήτησης, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p- value 0,013 < 0,05. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων < 5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «Likelihood Ratio» με την αντίστοιχη τιμή p-value = 0,029. Πιο συγκεκριμένα το σύνολο των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσε ότι ο εκπαιδευτής οφείλει να υιοθετεί την τεχνική των ερωτήσεων- απαντήσεων/συζήτησης από αρκετά έως πάρα πολύ.

Πίνακας 39. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης.
Crosstabulation

			Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
A1. Φύλο	Ανδρας	Count	2	2	9	9	22
		Expected	0,4	4,6	8,7	8,3	22,0
	Γυναίκα	Count	0	23	38	36	97
		Expected	0,0	23,0	38,0	36,0	97,0

	Expected Count	1,6	20,4	38,3	36,7	97,0
Total	Count	2	25	47	45	119
	Expected Count	2,0	25,0	47,0	45,0	119,0

Πίνακας 40. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,725 ^a	3	,013
Likelihood Ratio	9,050	3	,029
Linear-by-Linear Association	,000	1	,990
N of Valid Cases	119		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,37.

Επίσης συσχέτιση διαπιστώνεται ανάμεσα στην ηλικία και τις απόψεις τους για το βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτής οφείλει να υιοθετεί την τεχνική της εισήγησης, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p- value 0,020 <0,05. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων <5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «Likelihood Ratio» με την αντίστοιχη τιμή p-value= 0,021.

Πίνακας 41. Ηλικία * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης. Crosstabulation

		Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
A2. Ηλικία 22-30	Count	5	8	8	2	23
	Expected Count	7,5	7,5	5,6	2,3	23,0
	31-40 Count	8	16	13	6	43
	Expected Count	14,1	14,1	10,5	4,3	43,0
	41-50 Count	16	14	7	3	40
	Expected Count	13,1	13,1	9,7	4,0	40,0
	51-60 Count	10	1	1	1	13
	Expected Count	4,3	4,3	3,2	1,3	13,0
Total	Count	39	39	29	12	119
	Expected Count	39,0	39,0	29,0	12,0	119,0

Πίνακας 42. Ηλικία * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,609 ^a	9	,020
Likelihood Ratio	19,575	9	,021
Linear-by-Linear Association	8,761	1	,003
N of Valid Cases	119		

a. 7 cells (43,8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,31.

Καταληκτικά, συσχέτιση διαπιστώνεται και ανάμεσα στο φύλο και τις απόψεις τους για το βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτής οφείλει να υιοθετεί την τεχνική της εισήγησης, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p- value 0,014 <0,05. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων <5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «Likelihood Ratio» με την αντίστοιχη τιμή p-value= 0,002.

Πίνακας 43. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης. Crosstabulation

			Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
A1. Φύλο	Ανδρας	Count	12	8	0	2	22
		Expected Count	7,2	7,2	5,4	2,2	22,0
	Γυναίκα	Count	27	31	29	10	97
		Expected Count	31,8	31,8	23,6	9,8	97,0
Total	Count		39	39	29	12	119
	Expected Count		39,0	39,0	29,0	12,0	119,0

Πίνακας 44. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

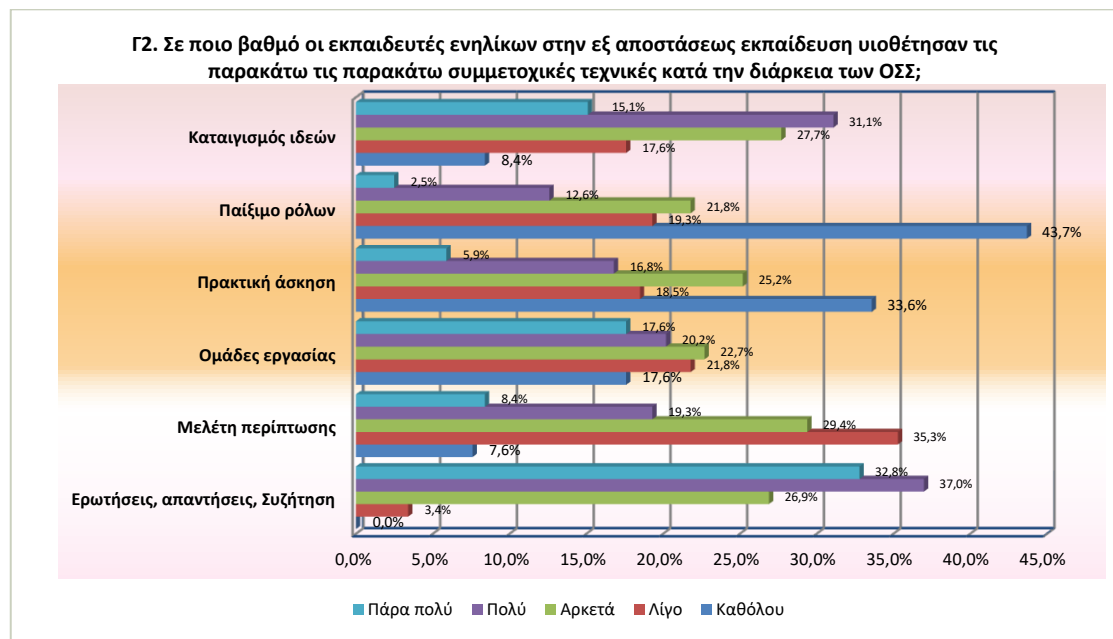
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,614 ^a	3	,014
Likelihood Ratio	15,394	3	,002
Linear-by-Linear Association	6,451	1	,011

N of Valid Cases	119		
------------------	-----	--	--

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,22.

Στην 9^η ερώτηση, «Γ2. Σε ποιο βαθμό οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν τις παρακάτω συμμετοχικές τεχνικές κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ;» αποκαλύφθηκε ότι η τεχνική που χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό είναι αυτή των ερωτήσεων-απαντήσεων/συζήτησης και ακολούθως αυτή του καταιγισμού ιδεών. Οι υπόλοιπες συμμετοχικές τεχνικές υιοθετήθηκαν σε πολύ μικρότερο βαθμό. (Γράφημα 9, Πίνακας 45)

Γράφημα 9. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν τις παραπάνω συμμετοχικές τεχνικές κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.

Πίνακας 45. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν τις παρακάτω συμμετοχικές τεχνικές κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.

Ερωτήσεις- απαντήσεις, Συζήτηση	Μελέτη περίπτωσης	Ομάδες εργασίας	Πρακτική άσκηση	Παίξιμ ο ρόλων	Καται γισμό ς
---------------------------------------	----------------------	--------------------	--------------------	----------------------	---------------------

						ιδεών
Καθόλου	0	9	21	40	52	10
Λίγο	4	42	26	22	23	21
Αρκετά	32	35	27	30	26	33
Πολύ	44	23	24	20	15	37
Πάρα πολύ	39	10	21	7	3	18

Στο (α) υποερώτημα που αφορούσε στον βαθμό που οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την **συμμετοχική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων /συζήτησης** κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ 69,8% του δείγματος απάντησε από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 46.

Πίνακας 46. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	4	3,4	3,4	3,4
	Αρκετά	32	26,9	26,9	30,3
	Πολύ	44	37,0	37,0	67,2
	Πάρα πολύ	39	32,8	32,8	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (β) υποερώτημα που αφορούσε στον βαθμό που οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ την **συμμετοχική τεχνική της μελέτης περίπτωσης** 27,7% απάντησε από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 47.

Πίνακας 47. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική της μελέτης περίπτωσης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	9	7,6	7,6	7,6
	Λίγο	42	35,3	35,3	42,9
	Αρκετά	35	29,4	29,4	72,3
	Πολύ	23	19,3	19,3	91,6
	Πάρα πολύ	10	8,4	8,4	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (γ) υποερώτημα που αναφέρεται στον βαθμό που οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ την συμμετοχική **τεχνική των ομάδων εργασίας** 37,8% απάντησαν από πολύ έως πάρα πολύ αρκετά, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 48.

Πίνακας 48. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική των ομάδων εργασίας κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	21	17,6	17,6	17,6
	Λίγο	26	21,8	21,8	39,5
	Αρκετά	27	22,7	22,7	62,2
	Πολύ	24	20,2	20,2	82,4
	Πάρα πολύ	21	17,6	17,6	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (δ) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που οι εκπαιδευτές ενηλίκων χρησιμοποίησαν την τεχνική της **πρακτικής άσκησης**, η πλειονότητα του δείγματος, 77,3% δήλωσε ότι η τεχνική αυτή υιοθετήθηκε από καθόλου έως αρκετά, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 49.

Πίνακας 49. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική της πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	40	33,6	33,6	33,6
	Λίγο	22	18,5	18,5	52,1
	Αρκετά	30	25,2	25,2	77,3
	Πολύ	20	16,8	16,8	94,1
	Πάρα πολύ	7	5,9	5,9	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (ε) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που οι εκπαιδευτές ενηλίκων χρησιμοποίησαν την συμμετοχική τεχνική που αποκαλείται «**Παίξιμο ρόλων**» μόνο 15,1% δήλωσε ότι η τεχνική αυτή χρησιμοποιήθηκε από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 50.

Πίνακας 50. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική του παιξίματος ρόλων κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	52	43,7	43,7	43,7
	Λίγο	23	19,3	19,3	63,0

Αρκετά	26	21,8	21,8	84,9
Πολύ	15	12,6	12,6	97,5
Πάρα πολύ	3	2,5	2,5	100,0
Total	119	100,0	100,0	

Στο (στ) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που οι εκπαιδευτές ενηλίκων χρησιμοποίησαν την συμμετοχική τεχνική που αποκαλείται **Καταιγισμός ιδεών** 53,7% του δείγματος απάντησε από καθόλου έως αρκετά, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 51.

Πίνακας 51. Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική του καταιγισμού ιδεών κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	10	8,4	8,4	8,4
	Λίγο	21	17,6	17,6	26,1
	Αρκετά	33	27,7	27,7	53,8
	Πολύ	37	31,1	31,1	84,9
	Πάρα πολύ	18	15,1	15,1	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Συμπερασματικά, σε αυτή την ερώτηση που αφορούσε στον βαθμό που οι εκπαιδευτές ενηλίκων υιοθέτησαν κάποιες συμμετοχικές τεχνικές, διαπιστώνεται ότι αυτή που υιοθετήθηκε κατά κύριο λόγο ήταν η τεχνική των ερωτήσεων απαντήσεων/συζήτησης, που όπως φάνηκε στην προηγούμενη ερώτηση ήταν η πιο επιθυμητή από μέρους των εκπαιδευόμενων. Οι υπόλοιπες τεχνικές με εξαίρεση αυτή του καταιγισμού ιδεών, χρησιμοποιήθηκαν σε μικρό βαθμό. Αν ληφθούν υπόψη οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στο Γ1 ερώτημα, αποκαλύπτεται ότι αρκετές από τις συμμετοχικές

τεχνικές όπως αυτή των ομάδων εργασιών υιοθετήθηκαν σε αρκετά μικρότερο βαθμό από τον επιθυμητό. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με τα ευρήματα της έρευνας του Λειβαδάρου (2017) όπου αποκαλύφθηκε ότι οι εκπαιδευτές ήταν διστακτικοί στην υιοθέτηση τεχνικών όπως: πρακτική άσκηση, παίξιμο ρόλων, λύση προβλήματος, ομάδες εργασίας, παρόλο που θεωρούσαν ότι αυτές ενισχύουν τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων και τη βιωματική μάθηση. Αυτό το στοιχείο ίσως χρήζει περεταίρω έρευνας.

Μετά από αναζήτηση της στατιστικά σημαντικής συνάφειας ανάμεσα σε κάθε μεταβλητή που αποτυπώνει τα προσωπικά στοιχεία των εκπαιδευόμενων και των μεταβλητών της ερώτησης Γ2.δ με στατιστικό έλεγχο χ^2 (Chi square), διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικώς σημαντική ανάμεσα στο φύλο των εκπαιδευόμενων και τις απόψεις τους για το βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτής υιοθέτησε την τεχνική της πρακτικής άσκησης, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p- value 0,016 <0,05. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων <5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «Likelihood Ratio» με την αντίστοιχη τιμή p-value= 0,012

Πίνακας 52. Φύλο * Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική της πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ.
Crosstabulation

		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
Φύλο	A1. Άνδρας Count	3	6	5	8	0	22
	Expected Count	7,4	4,1	5,5	3,7	1,3	22,0
	Γυναίκα Count	37	16	25	12	7	97
	Expected Count	32,6	17,9	24,5	16,3	5,7	97,0
	Total Count	40	22	30	20	7	119

Expected Count	40,0	22,0	30,0	20,0	7,0	119,0
-------------------	------	------	------	------	-----	-------

Πίνακας 53. Φύλο * Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική της πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,127 ^a	4	,016
Likelihood Ratio	12,885	4	,012
Linear-by-Linear Association	2,529	1	,112
N of Valid Cases	119		

a. 3 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,29.

Επίσης διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικώς σημαντική ανάμεσα στην ηλικία των εκπαιδευόμενων και τις απόψεις τους για το βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτής υιοθέτησε την τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων/συζήτησης, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p- value 0,014 <0,05. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων <5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «Likelihood Ratio» με την αντίστοιχη τιμή p-value= 0,005

Πίνακας 54. Ηλικία * Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ. Crosstabulation

	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
A2. Ηλικία 22-30 Count	1	6	7	9	23

	Expected Count	,8	6,2	8,5	7,5	23,0
31-40	Count	0	5	17	21	43
	Expected Count	1,4	11,6	15,9	14,1	43,0
41-50	Count	3	16	13	8	40
	Expected Count	1,3	10,8	14,8	13,1	40,0
51-60	Count	0	5	7	1	13
	Expected Count	,4	3,5	4,8	4,3	13,0
Total	Count	4	32	44	39	119
	Expected Count	4,0	32,0	44,0	39,0	119,0

Πίνακας 55. Ηλικία * Βαθμός στον οποίο οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν την συμμετοχική τεχνική των ερωτήσεων-απαντήσεων, συζήτησης κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,637 ^a	9	,014
Likelihood Ratio	23,471	9	,005
Linear-by-Linear Association	6,990	1	,008
N of Valid Cases	119		

a. 7 cells (43,8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,44.

Στη 10^η ερώτηση, «Γ3. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τις παρακάτω στάσεις και συμπεριφορές» η στάση που προηγείται με αισθητή διαφορά είναι αυτή της επικοινωνίας με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους (Γράφημα 10, Πίνακας 56).

Γράφημα 10. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τις παραπάνω στάσεις και συμπεριφορές.

Πίνακας 56. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τις παρακάτω στάσεις και συμπεριφορές.

	Να ενθαρρύνει την ελευθερία έκφρασης των εκπαιδευόμενων μέσω διαλόγου	Να διευκολύνει τη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευόμενων	Να αναπληρώνει το αίσθημα τις μοναξιάς που διακρίνει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση	Να επικοινωνεί με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους
Καθόλου	0	0	0	0
Λίγο	0	1	11	0
Αρκετά	8	14	32	4
Πολύ	48	47	43	27
Πάρα πολύ	63	57	33	88

Στο (α) υποερώτημα που αφορά στο βαθμό που ο εκπαιδευτής οφείλει να υιοθετεί τη συμπεριφορά ενθάρρυνσης της ελευθερίας έκφρασης των εκπαιδευόμενων μέσω διαλόγου, οι 111 από τους 119 ερωτηθέντες απάντησαν από πολύ έως πάρα πολύ, 93,2%, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 57.

Πίνακας 57. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί την συμπεριφορά ενθάρρυνσης της ελευθερίας έκφρασης των εκπαιδευόμενων μέσω διαλόγου.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Αρκετά	8	6,7	6,7	6,7
	Πολύ	48	40,3	40,3	47,1
	Πάρα πολύ	63	52,9	52,9	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (β) υποερώτημα που αφορά στη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευόμενων η πλειονότητα, 87,4% των συμμετεχόντων στην έρευνα απάντησε ότι ο εκπαιδευτής οφείλει να υιοθετεί αυτή τη συμπεριφορά από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 58.

Πίνακας 58. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη συμπεριφορά της διευκόλυνσης της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευόμενων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	1	0,8	0,8	0,8
	Αρκετά	14	11,8	11,8	12,6
	Πολύ	47	39,5	39,5	52,1
	Πάρα πολύ	57	47,9	47,9	100,0

Total	119	100,0	100,0	
-------	-----	-------	-------	--

Στο (γ) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που ο εκπαιδευτής ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση εκείνη που θα οδηγήσει στην **αναπλήρωση του αισθήματος της μοναξιάς**, ως διακριτικού γνώρισματος στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, 63,8% του δείγματος απάντησε από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 59).

Πίνακας 59. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση της αναπλήρωσης του αισθήματος της μοναξιάς που διακρίνει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	11	9,2	9,2	9,2
	Αρκετά	32	26,9	26,9	36,1
	Πολύ	43	36,1	36,1	72,3
	Πάρα πολύ	33	27,7	27,7	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (δ) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που ο εκπαιδευτής οφείλει να **επικοινωνεί με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους** 96,6% του δείγματος απάντησε από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 60.

Πίνακας 60. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση της επικοινωνίας με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Αρκετά	4	3,4	3,4	3,4
	Πολύ	27	22,7	22,7	26,1

Πάρα πολύ	88	73,9	73,9	100,0
Total	119	100,0	100,0	

Καταληκτικά, σε αυτή την ερώτηση που αφορούσε στις στάσεις και συμπεριφορές που, κατά την άποψη των εκπαιδευομένων, οφείλει να υιοθετεί ο εκπαιδευτής ενηλίκων, διαπιστώνεται ότι πρώτη σε προτίμηση έρχεται η με σεβασμό, ανοικτή και ειλικρινής επικοινωνία με όλους τους εκπαιδευόμενους, ενώ ακολουθεί με ελάχιστη διαφορά η ενθάρρυνση της ελεύθερης έκφρασης με διάλογο. Οι απόψεις αυτές συνάδουν με τα βιβλιογραφικά δεδομένα που αναφέρονται στις ικανότητες των εκπαιδευτών ενηλίκων, όπου μεταξύ άλλων συγκαταλέγονται η αποτελεσματική επικοινωνία, που προϋποθέτει ανοικτότητα και σεβασμό καθώς και η ενθάρρυνση-εμπύχωση για ελεύθερη έκφραση (Jarvis, 2004· Κόκκος, 2005· European Commission, 2010). Τρίτη θέση ως πιο επιθυμητή συμπεριφορά απέναντι στους εκπαιδευόμενους κατέλαβε αυτή της διευκόλυνσης της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευόμενων, στοιχείο που δεν εκπλήσσει, καθώς συνάδει και με την υπάρχουσα βιβλιογραφία (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998). Το μικρότερο ποσοστό συγκέντρωσε η αναπλήρωση του αισθήματος της μοναξιάς, που ωστόσο είναι επιθυμητή στάση σε περισσότερους από τους μισούς συμμετέχοντες και συμφωνεί με τη βιβλιογραφία σχετικά με τις αρχές εκπαίδευσης ενηλίκων, όπου η αμφίδρομη και ουσιαστική επικοινωνία με τον εκπαιδευτή συρρικνώνει το αίσθημα της μοναξιάς (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998). Όλες οι παραπάνω στάσεις/συμπεριφορές θεωρήθηκαν ιδιαίτερα επιθυμητές από τους εκπαιδευόμενους, κάτι που αναδεικνύει ακόμα μια φορά τις ιδιαίτερες κοινωνικές και ψυχικές αρετές που αναμένεται από τους εκπαιδευόμενους να διαθέτει ο εκπαιδευτής ενηλίκων (Μιχαηλίδου, 2018).

Μετά από αναζήτηση της στατιστικά σημαντικής συνάφειας ανάμεσα σε κάθε μεταβλητή που αποτυπώνει τα προσωπικά στοιχεία των εκπαιδευόμενων και των μεταβλητών της ερώτησης Γ3.β με στατιστικό έλεγχο χ^2 (Chi square), απορρέει το εξής συμπέρασμα. Διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικώς σημαντική ανάμεσα στο πρόγραμμα σπουδών που παρακολουθούν στο ΕΑΠ οι εκπαιδευόμενοι και τις απόψεις τους για τον βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να διευκολύνει τη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευόμενων, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p-value $0,01 < 0,05$. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή

μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων <5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «Likelihood Ratio» με την αντίστοιχη τιμή p-value= 0,023.

Πίνακας 61. Πρόγραμμα σπουδών παρακολούθησης στο Ε.Α.Π. * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη συμπεριφορά της διευκόλυνσης της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευόμενων. Crosstabulation

			Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total	
Α4. Ποιο πρόγραμμα σπουδών παρακολουθείτε στο Ε.Α.Π.;	Ανθρωπιστικών επιστημών	Count	1	8	43	56	108	
		Expected Count	,9	12,7	42,7	51,7	108,0	
	Κοινωνικών επιστημών	Count	0	3	1	1	5	
		Expected Count	,0	,6	2,0	2,4	5,0	
	Επιστήμες Αγωγής	Count	0	0	2	0	2	
		Expected Count	,0	,2	,8	1,0	2,0	
	Θετικών επιστημών και τεχνολογίας	Count	0	2	1	0	3	
		Expected Count	,0	,4	1,2	1,4	3,0	
	Εφαρμοσμένων τεχνών	Count	0	1	0	0	1	
		Expected Count	,0	,1	,4	,5	1,0	
	Total		Count	1	14	47	57	119
			Expected Count	1,0	14,0	47,0	57,0	119,0

Πίνακας 62. Πρόγραμμα σπουδών παρακολούθησης στο Ε.Α.Π. * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη συμπεριφορά της διευκόλυνσης της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευόμενων. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	33,072 ^a	12	,001
Likelihood Ratio	23,628	12	,023
Linear-by-Linear Association	14,310	1	,000
N of Valid Cases	119		

a. 17 cells (85,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,01.

Επίσης διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικώς σημαντική ανάμεσα στις σπουδές των εκπαιδευόμενων και τις απόψεις τους για τον βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να επικοινωνεί με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p-value 0,004 < 0,05. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων < 5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «Likelihood Ratio» με την αντίστοιχη τιμή p-value = 0,042.

Πίνακας 63. Σπουδές * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση της επικοινωνίας με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους. Crosstabulation

			Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
Α3. Σπουδές	Πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ	Count	0	18	59	77
		Expected Count	2,6	17,5	56,9	77,0
	Μεταπτυχιακό	Count	1	7	17	25

	Expected Count	,8	5,7	18,5	25,0
Δεύτερο πτυχίο AEI/TEI	Count	2	1	4	7
	Expected Count	,2	1,6	5,2	7,0
Δύο εκ των ανωτέρω	Count	1	1	8	10
	Expected Count	,3	2,3	7,4	10,0
Total	Count	4	27	88	119
	Expected Count	4,0	27,0	88,0	119,0

Πίνακας 64. Σπουδές * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τη στάση της επικοινωνίας με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους. Chi-Square Tests

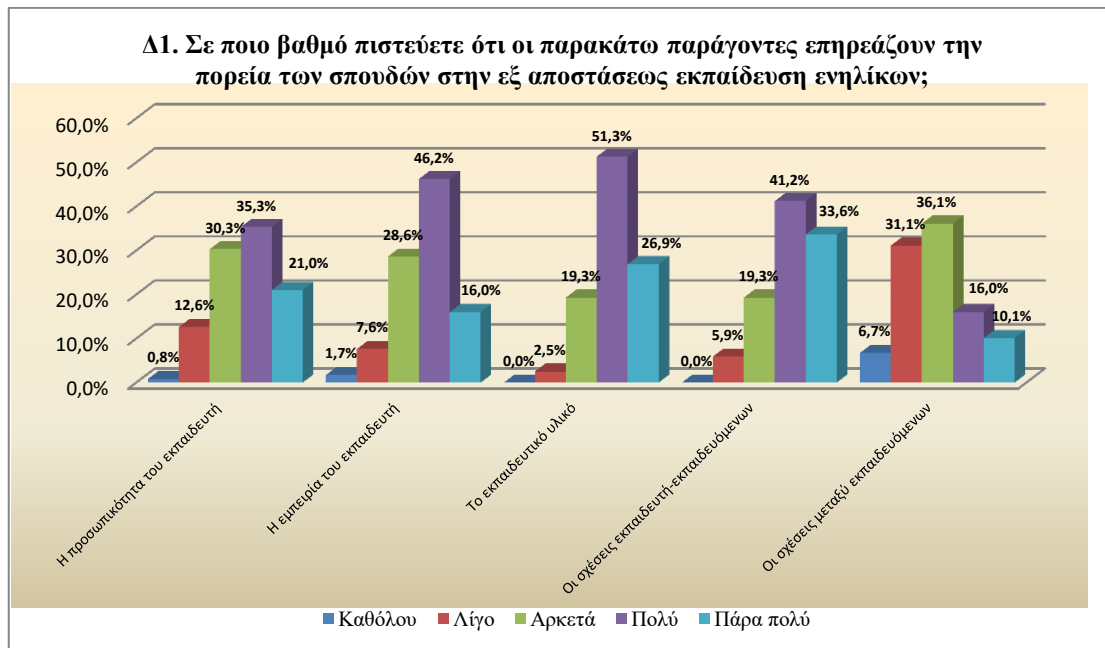
Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,930 ^a	6	,004
Likelihood Ratio	13,079	6	,042
Linear-by-Linear Association	2,080	1	,149
N of Valid Cases	119		

a. 6 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,24.

Δ' ΜΕΡΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ: Η συμβολή του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην πορεία σπουδών.

Στη 11^η ερώτηση, «Δ1. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι παρακάτω παράγοντες επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων;» παρατηρείται από το γράφημα ότι επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το εκπαιδευτικό υλικό και ακολουθούν με ελάχιστη διαφορά θέματα που σχετίζονται με τον εκπαιδευτή (Γράφημα 11, Πίνακας 65).

Γράφημα 11. Βαθμός στον οποίο οι παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

Πίνακας 65. Βαθμός στον οποίο οι παρακάτω παράγοντες επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

	Η προσωπικότητα του εκπαιδευτή	Η εμπειρία του εκπαιδευτή	Το εκπαιδευτικό υλικό	Οι σχέσεις εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενων	Οι σχέσεις μεταξύ εκπαιδευόμενων
Καθόλου	1	2	0	0	8
Λίγο	15	9	3	7	37
Αρκετά	36	34	23	23	43
Πολύ	42	55	61	49	19
Πάρα πολύ	25	19	32	40	12

Στο (α) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που η προσωπικότητα του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων 56,3% του δείγματος δήλωσε ότι επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 66).

Πίνακας 66. Βαθμός στον οποίο η προσωπικότητα του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	0,8	0,8	0,8
	Λίγο	15	12,6	12,6	13,4
	Αρκετά	36	30,3	30,3	43,7
	Πολύ	42	35,3	35,3	79,0
	Πάρα πολύ	25	21,0	21,0	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (β) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό επιρροής της εμπειρίας του εκπαιδευτή στην πορεία σπουδών των εκπαιδευόμενων 62,2% του δείγματος από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 67)

Πίνακας 67. Βαθμός στον οποίο η εμπειρία του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	2	1,7	1,7	1,7
	Λίγο	9	7,6	7,6	9,2
	Αρκετά	34	28,6	28,6	37,8
	Πολύ	55	46,2	46,2	84,0

Πάρα πολύ	19	16,0	16,0	100,0
Total	119	100,0	100,0	

Στο (γ) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που το εκπαιδευτικό υλικό επηρεάζει την πορεία σπουδών των εκπαιδευόμενων 78,2% του δείγματος δήλωσε από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 68).

Πίνακας 68. Βαθμός στον οποίο το εκπαιδευτικό υλικό του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	3	2,5	2,5	2,5
	Αρκετά	23	19,3	19,3	21,8
	Πολύ	61	51,3	51,3	73,1
	Πάρα πολύ	32	26,9	26,9	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (δ) υποερώτημα που αναφέρεται στον βαθμό που οι σχέσεις εκπαιδευτή εκπαιδευόμενων επηρεάζει την πορεία σπουδών 74,8% των ερωτηθέντων δήλωσε πως επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 69).

Πίνακας 69. Βαθμός στον οποίο οι σχέσεις εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενων επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	7	5,9	5,9	5,9
	Αρκετά	23	19,3	19,3	25,2

Πολύ	49	41,2	41,2	66,4
Πάρα πολύ	40	33,6	33,6	100,0
Total	119	100,0	100,0	

Στο (ε) υποερώτημα που αναφέρεται στον βαθμό που **οι σχέσεις μεταξύ εκπαιδευόμενων** επηρεάζει την πορεία σπουδών τους μόνο 26,1% απάντησε ότι επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 70).

Πίνακας 70. Βαθμός στον οποίο οι σχέσεις μεταξύ εκπαιδευόμενων επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	8	6,7	6,7	6,7
	Λίγο	37	31,1	31,1	37,8
	Αρκετά	43	36,1	36,1	73,9
	Πολύ	19	16,0	16,0	89,9
	Πάρα πολύ	12	10,1	10,1	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Αυτό που προκύπτει ως συμπέρασμα από την 11^η ερώτηση είναι ότι καθοριστικό παράγοντα στην πορεία σπουδών αποτελεί το εκπαιδευτικό υλικό και ακολούθως η σχέση με τον εκπαιδευτή, η εμπειρία καθώς και η προσωπικότητα του εκπαιδευτή. Το εκπαιδευτικό υλικό συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό, ως παράγον που επηρεάζει την πορεία σπουδών, εύρημα που συμφωνεί με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, σύμφωνα με την οποία το εκπαιδευτικό υλικό διαδραματίζει καίριο ρόλο στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, αφού κατά κάποιον τρόπο αναπληρώνει σε σημαντικό βαθμό το ρόλο του παραδοσιακού δασκάλου (Λιοναράκης & Σπανακά, 2010), γι' αυτό και δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην ποιότητά του (Lionarakis, 2014). Το γεγονός ότι επίσης υψηλό ποσοστό

συγκεντρώνει η σχέση εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου ως παράγων που επηρεάζει την πορεία σπουδών (δεύτερη θέση με μικρή διαφορά) είναι εύρημα που επίσης τεκμηριώνεται βιβλιογραφικά. Η μάθηση είναι μια διεργασία που επιτυγχάνεται μέσω διαλόγου, έκφρασης, ανταλλαγής εμπειριών, δηλαδή μέσω αμφίδρομων και αποτελεσματικών σχέσεων των εκπαιδευόμενων με τον εκπαιδευτή (Κόκκος & Λιοναράκης 1998· Καρανίκα, 2020). Οι επόμενοι δυο σε σειρά παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία σπουδών των εκπαιδευόμενων είναι η εμπειρία και η προσωπικότητα του εκπαιδευτή, ενώ ελάχιστα φαίνεται να επηρεάζει την πορεία σπουδών τους η σχέση τους με τους άλλους εκπαιδευόμενους.

Διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικά σημαντική ανάμεσα στο φύλο των εκπαιδευόμενων και τις απόψεις τους για τον βαθμό στον οποίο το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων επηρεάζει την πορεία σπουδών τους, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p -value $0,033 < 0,05$. Επειδή το ποσοστό των κελιών στον πίνακα συχνοτήτων έχει τιμή μεγαλύτερη του 20% (για τιμές συχνοτήτων < 5), λαμβάνεται υπόψη ο έλεγχος «Likelihood Ratio» με την αντίστοιχη τιμή p -value = $0,041$.

Πίνακας 71. Φύλο * Βαθμός στον οποίο το εκπαιδευτικό υλικό του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων. Crosstabulation

			Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
Α1. Φύλο	Ανδρας	Count	2	6	12	2	22
		Expected Count	,6	4,3	11,3	5,9	22,0
	Γυναίκα	Count	1	17	49	30	97
		Expected Count	2,4	18,7	49,7	26,1	97,0
Total	Count		3	23	61	32	119
	Expected Count		3,0	23,0	61,0	32,0	119,0

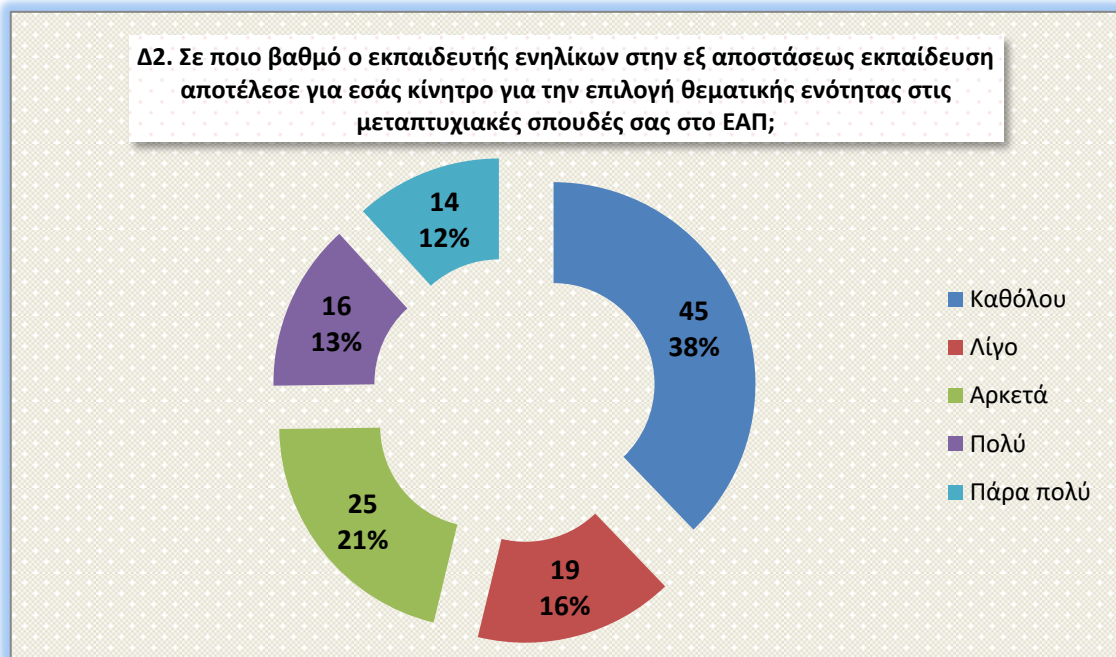
Πίνακας 72. Φύλο * Βαθμός στον οποίο το εκπαιδευτικό υλικό του εκπαιδευτή επηρεάζει την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,739 ^a	3	,033
Likelihood Ratio	8,257	3	,041
Linear-by-Linear Association	7,195	1	,007
N of Valid Cases	119		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,55.

Στη 12^η ερώτηση «Δ2. Σε ποιο βαθμό ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτέλεσε για εσάς κίνητρο για την επιλογή θεματικής ενότητας στις μεταπτυχιακές σπουδές σας στο ΕΑΠ;» παρατηρείται (γράφημα 12, πίνακας 73) ότι 62,2% του δείγματος δήλωσε πως ο εκπαιδευτής αποτέλεσε κίνητρο, ώστε να επιλέξουν συγκεκριμένη θεματική ενότητα από λίγο έως πάρα πολύ. Αυτό το εύρημα δεν εκπλήσσει, αν ληφθούν υπόψη και τα ευρήματα άλλων ερευνών που πιστοποιούν ότι ο εκπαιδευτής λειτούργησε ως κίνητρο για την επιλογή θεματικής ενότητας (Σταυρακάκη, 2016). Και η έρευνα της Βερβερίδου (2020) αποκάλυψε ότι ο εκπαιδευτής αποτελεί σημαντικό παράγοντα ικανοποίησης ή δυσαρέσκειας από μια θεματική ενότητα (Βερβερίδου 2020).

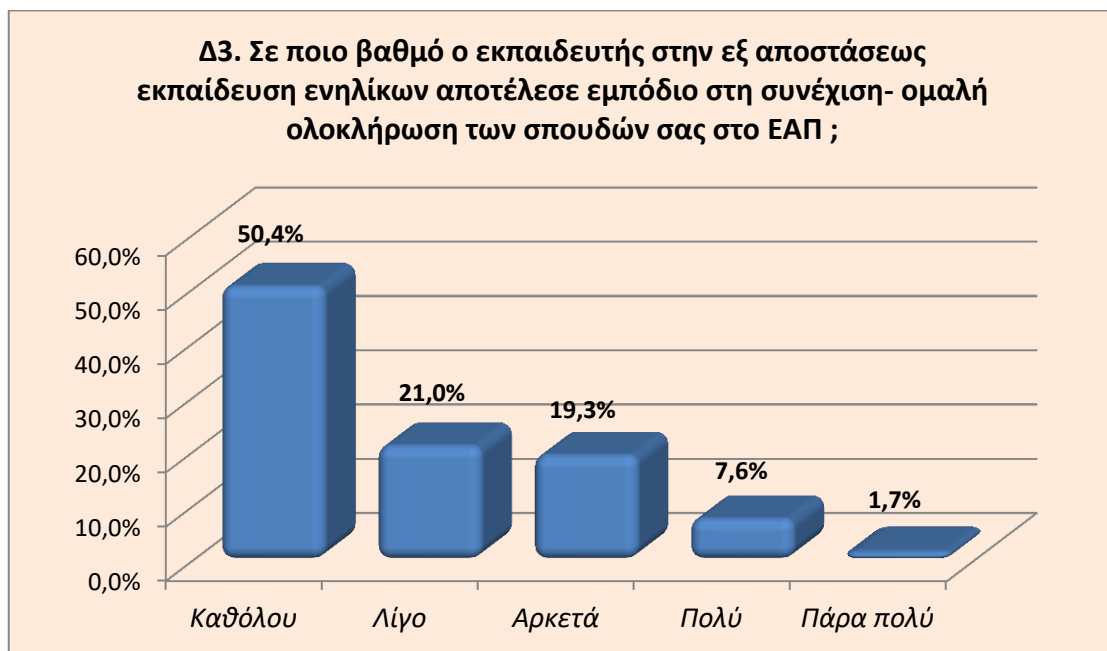

Γράφημα 12. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτέλεσε για εσάς κίνητρο για την επιλογή θεματικής ενότητας στις μεταπτυχιακές σπουδές σας στο ΕΑΠ.

Πίνακας 73. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτέλεσε για εσάς κίνητρο για την επιλογή θεματικής ενότητας στις μεταπτυχιακές σπουδές σας στο ΕΑΠ.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	45	37,8	37,8	37,8
	Λίγο	19	16,0	16,0	53,8
	Αρκετά	25	21,0	21,0	74,8
	Πολύ	16	13,4	13,4	88,2
	Πάρα πολύ	14	11,8	11,8	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στη 13^η ερώτηση «Δ3. Σε ποιο βαθμό ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων αποτέλεσε εμπόδιο στη συνέχιση-ομαλή ολοκλήρωση των σπουδών σας στο ΕΑΠ ;» Το 50,4% του δείγματος δήλωσε ότι ο εκπαιδευτής δεν αποτέλεσε εμπόδιο στην πορεία σπουδών, οι υπόλοιποι όμως 49,6% δήλωσαν ότι ο εκπαιδευτής εμπόδισε την πορεία σπουδών τους από λίγο έως πάρα πολύ, (γράφημα 13, πίνακας 74). Διαπιστώνεται δηλαδή, ότι περίπου οι μισοί από τους ερωτηθέντες θεώρησαν ότι ο εκπαιδευτής μπορεί να καταστεί ανασταλτικός παράγοντας στην πορεία σπουδών τους. Το εύρημα αυτό δεν είναι ασύμφωνο με τη βιβλιογραφία, καθώς αρνητικά χαρακτηριστικά συγκεντρωμένα στο πρόσωπο ενός εκπαιδευτή, θα μπορούσαν να επηρεάσουν αρνητικά την πορεία σπουδών του εκπαιδευόμενου. Με τον ίδιο τρόπο που η προσωπικότητα του εκπαιδευτή μπορεί να επηρεάσει ευνοϊκά τις επιδόσεις του εκπαιδευόμενου, θα μπορούσε να λειτουργήσει και αρνητικά (Ηλιάδου & Αναστασιάδης 2010).

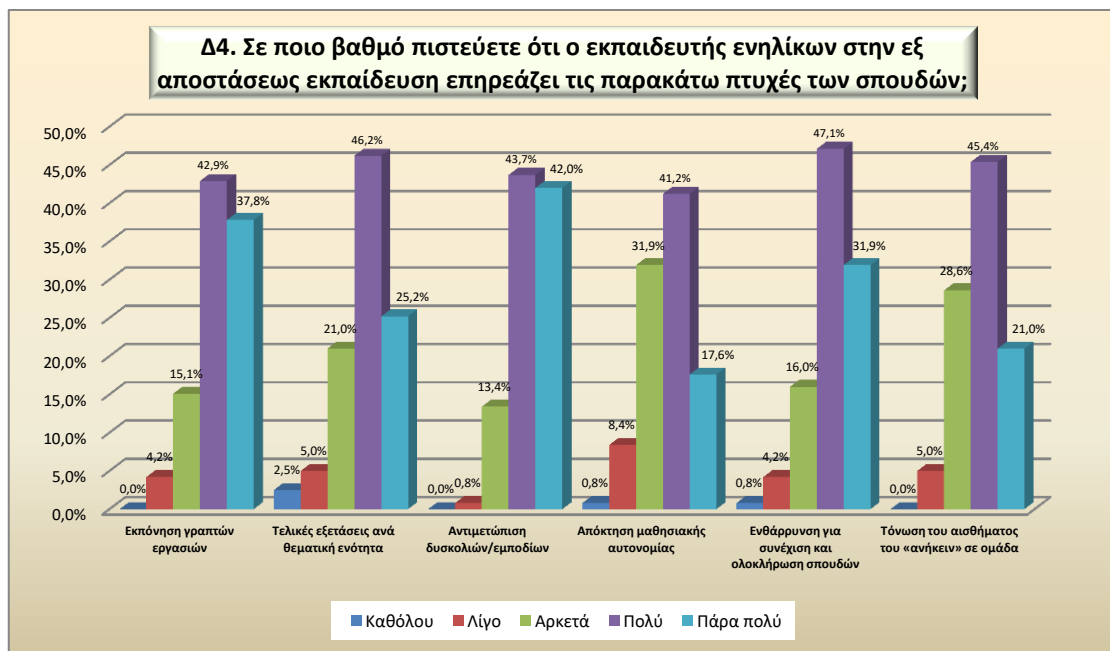
Γράφημα 13. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων αποτέλεσε εμπόδιο στη συνέχιση- ομαλή ολοκλήρωση των σπουδών σας στο ΕΑΠ.

Πίνακας 74. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων αποτέλεσε εμπόδιο στη συνέχιση- ομαλή ολοκλήρωση των σπουδών σας στο ΕΑΠ.

			Cumulative
Frequency	Percent	Valid Percent	Percent
<hr/>			

Valid	Καθόλου	60	50,4	50,4	50,4
	Λίγο	25	21,0	21,0	71,4
	Αρκετά	23	19,3	19,3	90,8
	Πολύ	9	7,6	7,6	98,3
	Πάρα πολύ	2	1,7	1,7	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στη 14^η ερώτηση «Δ4. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει τις παρακάτω πτυχές των σπουδών;» αποκαλύπτεται από τις απαντήσεις ότι ο εκπαιδευτής επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό και τις παρακάτω πέντε πτυχές (γράφημα 14, πίνακας 75).

Γράφημα 14. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει τις παραπάνω πτυχές των σπουδών.

Πίνακας 75. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει τις παρακάτω πτυχές των σπουδών;

	Εκπόνηση	Τελικές	Αντιμετώπι	Απόκτηση	Ενθάρρυν	Τόνωση
--	----------	---------	------------	----------	----------	--------

	γραφτών εργασιών	εξετάσεις ανά θεματική ενότητα	ση δυσκολιών/ εμποδίων	μαθησιακής αυτονομίας	νση για συνέχιση και ολοκλήρ ωση σπουδών	του αισθήματ ος του «ανήκειν » σε ομάδα
Καθόλου	0	3	0	1	1	0
Λίγο	5	6	1	10	5	6
Αρκετά	18	25	16	38	19	34
Πολύ	51	55	52	49	56	54
Πάρα πολύ	45	30	50	21	38	25

Στο (α) υποερώτημα που αναφέρεται στον βαθμό που ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την **εκπόνηση γραπτών εργασιών** το 80,7% του δείγματος, η συντριπτική πλειονότητα δήλωσε ότι επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 76.

Πίνακας 76. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την εκπόνηση γραπτών εργασιών.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	5	4,2	4,2	4,2
	Αρκετά	18	15,1	15,1	19,3
	Πολύ	51	42,9	42,9	62,2
	Πάρα πολύ	45	37,8	37,8	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (β) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που ο εκπαιδευτής ενηλίκων επηρεάζει την πορεία στις τελικές εξετάσεις ανά θεματική ενότητα 71,4% δήλωσε ότι επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 77.

Πίνακας 77. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την πορεία στις τελικές εξετάσεις ανά θεματική ενότητα.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	3	2,5	2,5	2,5
	Λίγο	6	5,0	5,0	7,6
	Αρκετά	25	21,0	21,0	28,6
	Πολύ	55	46,2	46,2	74,8
	Πάρα πολύ	30	25,2	25,2	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (γ) υποερώτημα που αφορά στον βαθμό που ο εκπαιδευτής ενηλίκων επηρεάζει την αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων 85,7% του δείγματος απάντησε ότι επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 78.

Πίνακας 78. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	1	,8	,8	,8
	Αρκετά	16	13,4	13,4	14,3
	Πολύ	52	43,7	43,7	58,0
	Πάρα πολύ	50	42,0	42,0	100,0

Total	119	100,0	100,0	
-------	-----	-------	-------	--

Στο (δ) υποερώτημα που αναφέρεται στον βαθμό που ο εκπαιδευτής ενηλίκων επηρεάζει την **απόκτηση μαθησιακής αυτονομίας** 58,8% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ (Πίνακας 79).

Πίνακας 79. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την απόκτηση μαθησιακής αυτονομίας.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	,8	,8	,8
	Λίγο	10	8,4	8,4	9,2
	Αρκετά	38	31,9	31,9	41,2
	Πολύ	49	41,2	41,2	82,4
	Πάρα πολύ	21	17,6	17,6	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Στο (ε) υποερώτημα που αναφέρεται στον βαθμό που ο εκπαιδευτής ενηλίκων επηρεάζει με την **ενθάρρυνση για συνέχιση και ολοκλήρωση σπουδών** 79% του δείγματος δήλωσε ότι επηρεάζει από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 80.

Πίνακας 80. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει με την ενθάρρυνση για συνέχιση και ολοκλήρωση σπουδών.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	0,8	0,8	0,8
	Λίγο	5	4,2	4,2	5,0

Αρκετά	19	16,0	16,0	21,0
Πολύ	56	47,1	47,1	68,1
Πάρα πολύ	38	31,9	31,9	100,0
Total	119	100,0	100,0	

Στο (στ) υποερώτημα που σχετίζεται με το βαθμό επιρροής που ασκεί ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην **τόνωση του αισθήματος του «ανήκειν» σε ομάδα** 66,4 του δείγματος απάντησε από πολύ έως πάρα πολύ, όπως αποκαλύπτεται στον πίνακα 81.

Πίνακας 81. Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την τόνωση του αισθήματος του «ανήκειν» σε ομάδα.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	6	5,0	5,0	5,0
	Αρκετά	34	28,6	28,6	33,6
	Πολύ	54	45,4	45,4	79,0
	Πάρα πολύ	25	21,0	21,0	100,0
	Total	119	100,0	100,0	

Αυτό που προκύπτει ως συμπέρασμα από την 14^η ερώτηση είναι ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο σε κάποιες πτυχές των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ενώ τις επηρεάζει συλλήβδην. Καταρχάς, επηρεάζει με τη στάση του τον εκπαιδευόμενο στην αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων, έπεται με μικρή διαφορά η επιρροή του στην εκπόνηση Γραπτών Εργασιών και ακολουθεί σε βαθμό επιρροής η επίδραση που ασκεί στον τομέα της ενθάρρυνσης για συνέχιση και ολοκλήρωση σπουδών. Πιο συγκεκριμένα, η συμβολή του εκπαιδευτή στην αντιμετώπιση των δυσκολιών τεκμηριώνεται και από την έρευνα των Βασάλα & Κονταρίδου (2013), σύμφωνα με την οποία οι σπουδάστριες στο ΕΑΠ κατάφεραν να αντιμετωπίσουν αρκετά

εμπόδια χάρη στη στήριξη του Καθηγητή Συμβούλου. Έπειτα, ο μεγάλος βαθμός επιρροής που ο εκπαιδευτής ασκεί στην εκπόνηση Γραπτών Εργασιών συνάδει με τα βιβλιογραφικά δεδομένα, καθώς αυτός υποστηρίζει, καθοδηγεί και αξιολογεί, ενημερώνοντας τον εκπαιδευόμενο για την πρόοδό του και παρέχοντας βοήθεια στην εκπόνηση των Γραπτών Εργασιών είτε γνωστικού είτε ψυχολογικού χαρακτήρα (Ηλιάδου & Αναστασιάδης, 2010· Παππά, 2008). Το γεγονός ότι ο εκπαιδευτής επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την ενθάρρυνση τους για συνέχιση των σπουδών δεν εκπλήσσει, καθώς τα εσωτερικά/ψυχολογικά εμπόδια που οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι αντιμετωπίζουν (Cross, 1981· Rogers, 1999) είναι λογικό να περιστέλλονται με τη συνδρομή του εκπαιδευτή. Καταληκτικά, περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες δήλωσαν ότι μεγάλη επιρροή ασκεί ο εκπαιδευτής και στις υπόλοιπες πτυχές της πορείας σπουδών τους, στοιχεία που συνάδουν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Σε μεγάλο βαθμό επηρεάζει τις τελικές εξετάσεις ανά θεματική ενότητα, έπειτα την καλλιέργεια μαθησιακής αυτονομίας (Κόκκος, 2008) αλλά και την αίσθηση του «ανήκειν» στην ομάδα (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998).

Μετά από αναζήτηση της στατιστικά σημαντικής συνάφειας ανάμεσα σε κάθε μεταβλητή που αποτυπώνει τα προσωπικά στοιχεία των εκπαιδευόμενων και των μεταβλητών της ερώτησης Δ4 με στατιστικό έλεγχο χ^2 (Chi square), απορρέει το εξής συμπέρασμα. Διαπιστώνεται συσχέτιση στατιστικώς σημαντική ανάμεσα στο φύλο των εκπαιδευόμενων και τις απόψεις τους για τον βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων, καθώς προέκυψε Pearson Chi-Square με τιμή p -value $0,021 < 0,05$.

Πίνακας 82. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων. Crosstabulation

		Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
A1. Φύλο	Άνδρας Count	1	6	9	6	22
	Expected Count	,2	3,0	9,6	9,2	22,0

	Γυναίκα Count	0	10	43	44	97
	Expected Count	,8	13,0	42,4	40,8	97,0
Total	Count	1	16	52	50	119
	Expected Count	1,0	16,0	52,0	50,0	119,0

Πίνακας 83. Φύλο * Βαθμός στον οποίο ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει την αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων. Chi-Square Tests

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,691 ^a	3	,021
Likelihood Ratio	8,153	3	,043
Linear-by-Linear Association	6,716	1	,010
N of Valid Cases	119		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,18.

Στο τέταρτο κεφάλαιο έγινε περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων-ευρημάτων της έρευνας ανά ερευνητικό ερώτημα. Στο πέμπτο κεφάλαιο ακολουθεί η ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1. Συμπεράσματα ερευνητικών ερωτημάτων

Στο κεφάλαιο αυτό επιδιώκεται η σύνθεση και παρουσίαση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την έρευνα, προκειμένου να διαμορφωθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για τις αντιλήψεις εκπαιδευόμενων σχετικά με το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων. Τα συμπεράσματα θα παρουσιαστούν συνολικά σε καθένα από τα ερευνητικά ερωτήματα, βάσει των οποίων σχεδιάστηκαν οι θεματικοί άξονες του ερωτηματολογίου. Θα ακολουθήσει σύνδεση των ευρημάτων με το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας και σύγκριση με τα συμπεράσματα άλλων συναφών ερευνών.

Όσον αφορά στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα της έρευνας, το οποίο αναφέρεται στα χαρακτηριστικά και τα προσόντα που ο εκπαιδευτής ενηλίκων οφείλει να διαθέτει, οι συμμετέχοντες δήλωσαν καταρχάς, ότι επιθυμούν ο εκπαιδευτής ενηλίκων να διαθέτει τα εξής χαρακτηριστικά: ενσυναίσθηση, ειλικρίνεια, χιούμορ, συνέπεια, ενθάρρυνση, γνωστική επάρκεια, κατανόηση δυσκολιών, ευχέρεια λόγου και γλώσσας σώματος, συνεργατικότητα. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε με σειρά προτεραιότητας αρχικά στο χαρακτηριστικό της συνεργατικότητας, ακολούθως της ενθάρρυνσης και της συνέπειας (συγκέντρωσαν ίδιο ποσοστό), έπειτα στο χαρακτηριστικό της κατανόησης δυσκολιών, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι το χαρακτηριστικό της γνωστικής επάρκειας εμφανίστηκε τέταρτο σε σειρά προτίμησης- έστω και με μικρή διαφορά- σε σχέση με τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά και ακολούθησαν με σειρά προτεραιότητας τα χαρακτηριστικά της ενσυναίσθησης, της ειλικρίνειας, της ευχέρειας λόγου και γλώσσας σώματος και καταληκτικά του χιούμορ. Όσον αφορά στα επιθυμητά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή ενηλίκων οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτώμενοι κυμάνθηκαν σε υψηλά επίπεδα, τα πρώτα επτά -από τα προαναφερθέντα- χαρακτηριστικά θεωρήθηκαν από πολύ έως πάρα πολύ επιθυμητά σε ποσοστό από 90,8% έως 97%, ενώ τα δύο τελευταία σημείωσαν ποσοστό 80,7% και 60% αντίστοιχα. Αυτό αποκαλύπτει ότι οι εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα έχοντας υψηλές προσδοκίες όσον αφορά στα χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή, κάτι που είναι αναμενόμενο σύμφωνα με τη θεωρία εκπαίδευσης των ενηλίκων (Κόκκος, 2005· Rogers, 1999). Το γεγονός ότι η συνεργατικότητα και η ενθάρρυνση ανήκουν στα επιθυμητά χαρακτηριστικά του

εκπαιδευτή ενηλίκων είναι ήδη γνωστό από τη βιβλιογραφία (Fry & Debats, 2002· Jarvis, 2004· Κόκκος & Λιοναράκης, 1998·). Στην παρούσα έρευνα όμως αποκαλύπτεται ότι αυτά τα δύο είναι τα πιο επιθυμητά χαρακτηριστικά. Επίσης, τα υψηλά ποσοστά που συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά της ενθάρρυνσης και της κατανόησης δυσκολιών συνάδουν απόλυτα με τη βιβλιογραφία, εφόσον αποκαλύπτουν την ανάγκη τους για τη συμπαράσταση του εκπαιδευτή, μιας και διανύουν μια περίοδο με «ανταγωνιστικά ενδιαφέροντα» (Καραλής, 2013· Race, 1999). Οι συμμετέχοντες στην έρευνα δήλωσαν ότι χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων όπως: η ψυχρότητα, η αδικαιολόγητη αυστηρότητα, η έλλειψη μεταδοτικότητας, η διδακτική απειρία, η έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων, η επιβολή απόψεων και η ανταγωνιστική αντιμετώπιση επηρεάζουν αρνητικά σε πολύ μεγάλο βαθμό την πορεία σπουδών τους. Μάλιστα, η αδικαιολόγητη αυστηρότητα, η έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων και η ανταγωνιστική αντιμετώπιση συγκεντρώνουν τα υψηλότερα ποσοστά ως χαρακτηριστικά που επιδρούν αρνητικά στην πορεία σπουδών των ενήλικων εκπαιδευομένων, κάτι που αποκαλύπτει τη σημασία που οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι δίνουν στη σχέση τους με τον εκπαιδευτή. Τα ευρήματα συνάδουν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, αφού σύμφωνα με τον Freire ο εκπαιδευτής ενηλίκων οφείλει να διακρίνεται από ανοικτότητα και σεβασμό στη διαφορετική άποψη (οπ. αναφ. Κόκκος 2008) κάτι που αντιδιαστέλλεται με τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η «διδασκτική απειρία» συγκέντρωσε το μικρότερο ποσοστό ως αρνητικό χαρακτηριστικό που επηρεάζει αρνητικά την πορεία σπουδών των ενηλίκων εκπαιδευομένων, κάτι που αποκαλύπτει ότι οι ενήλικες θεωρούν περισσότερο ανασταλτικούς παράγοντες αρνητικά χαρακτηριστικά που αφορούν στη συμπεριφορά των εκπαιδευτών απέναντί τους. Τα ευρήματα συνάδουν και με αυτά της έρευνας της Σταυρακάκη (2016) όπου επίσης βρέθηκε ότι η αδυναμία μεταδοτικότητας, η ανταγωνιστική αντιμετώπιση των εκπαιδευομένων, η ψυχρότητα, η διάθεση επιβολής στην ομάδα και η αδικαιολόγητη αυστηρότητα είναι χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή που εμποδίζουν τη μαθησιακή διαδικασία. Όσον αφορά στα προσόντα που ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει, οι ερωτηθέντες θεώρησαν απαραίτητα αρκετά προσόντα, κάτι που για ακόμα μια φορά φανερώνει τις υψηλές προσδοκίες τους από τους εκπαιδευτές (Rogers, 1999). Το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσαν οι γνώσεις στη χρήση τεχνολογιών και ακολούθως η επιμόρφωση στην εκπαίδευση ενηλίκων. Τα

ευρήματα συνάδουν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία και συγκεκριμένα με τις αρχές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καθώς η ενσωμάτωση των δυνατοτήτων της τεχνολογίας συνιστά ουσιαστικά μια αρχή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2005) μέσω της οποίας πραγματώνεται άλλη μια αρχή της που είναι η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση εκπαιδευτή- εκπαιδευόμενου (Κόκκος, 1998α· Λιοναράκης, 2001). Το γεγονός ότι δεύτερο -με ελάχιστη διαφορά- σε προτίμηση έρχεται το προσόν της επιμόρφωσης στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι αναμενόμενο, καθώς η εκπαίδευση ενηλίκων συνιστά έναν ξεχωριστό κλάδο με τον οποίο ασχολήθηκαν πολλοί μελετητές όπως: P. Freire, J. Mezirow, P. Jarvis, St. Brookfield, P. Cross, M. Knowles, (όπ. αναφ. Κόκκος, 2008).

Όσον αφορά στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, που αναφέρεται στις εκπαιδευτικές τεχνικές που ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί, ως πιο επιθυμητές διακρίνονται οι ενεργητικές τεχνικές διδασκαλίας και κυρίως αυτή των ερωτήσεων-απαντήσεων. Η συγκεκριμένη τεχνική αναδύθηκε ως η πιο επιθυμητή, ενώ τελευταία σε προτίμηση εμφανίζεται η τεχνική της εισήγησης. Τα ευρήματα συνάδουν απόλυτα α) με τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, οι οποίοι δυσανασχετούν, όταν αντιμετωπίζονται ως «μαθητούδια και αντιδρούν σε μια εκπαιδευτική διαδικασία που τους αντιμετωπίζει ως παθητικούς δέκτες και β) με τις θεωρίες μάθησης (Chomsky, Watson/Skinner, Bandura, Piaget, Vygotsky, Goleman) σύμφωνα με τις οποίες η πορεία της μάθησης καθίσταται πιο αποτελεσματική, όταν οι διδασκόμενοι συμμετέχουν ενεργά σε αυτή (όπ. αναφ. Κόκκος & Λιοναράκης, 1998). Μέσω των ενεργητικών τεχνικών μάθησης, που προτιμούν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι- όπως αποκαλύπτεται και από την παρούσα έρευνα- έναντι των παραδοσιακών τεχνικών διδασκαλίας όπως η εισήγηση, αξιοποιούνται οι προϋπάρχουσες εμπειρίες και γνώσεις (Rogers, 1999). Στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα αναφέρθηκε ότι με εξαίρεση την τεχνική των ερωτήσεων – απαντήσεων όλες οι υπόλοιπες συμμετοχικές τεχνικές χρησιμοποιήθηκαν σε ελάχιστο βαθμό από τους εκπαιδευτές σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, κάτι που αποτελεί σπουδαίο εύρημα και στοιχείο προς περεταίρω διερεύνηση, καθώς αντιτίθεται στις επιθυμίες των εκπαιδευόμενων. Αισθητό παράδειγμα αποτελεί η τεχνική των ομάδων εργασιών που μολονότι ήρθε δεύτερη στις προτιμήσεις των ερωτηθέντων χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό (πολύ έως πάρα πολύ) μόνο σε ποσοστό 37,8%. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεώρησαν ότι η ενθάρρυνση ελευθερίας

έκφρασης και ακολούθως η επικοινωνία με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό είναι οι πιο επιβεβλημένες τεχνικές-στάσεις /συμπεριφορές που πρέπει να υιοθετεί ο εκπαιδευτής. Αυτά τα ευρήματα συνάδουν με προηγούμενων ερευνών όπως αυτή των Βασάλα & Κονταρίδου (2010) όπου διαπιστώθηκε ότι η έλλειψη ενθάρρυνσης και ουσιαστικής επικοινωνίας συνιστούν ανασχετικούς παράγοντες στη φοίτηση των ενηλίκων κάτι για το οποίο κάνουν λόγο και οι Caffarella & Merriam (1999). Επίσης, το μεγάλο ποσοστό που συγκεντρώνει η επιθυμία των εκπαιδευόμενων για διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ τους επιβεβαιώνεται από τη βιβλιογραφία, γι' αυτό και ζητούμενο στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι οι συμμετοχικές τεχνικές και δη των ομάδων εργασιών (Βαϊκούση κ.συν., 2008). Καταληκτικά, εκδήλωσαν σε μεγάλο βαθμό επιθυμία για αναπλήρωση του αισθήματος της μοναξιάς από τον εκπαιδευτή, κάτι που ήταν αναμενόμενο, καθώς η αίσθηση μοναξιάς επιδρά αρνητικά στην αυτοαποτελεσματικότητα των εκπαιδευόμενων (Fry & Debats, 2002). Εξάλλου για να επιτευχθεί μάθηση προϋποτίθενται αμφίδρομες σχέσεις, διάλογος, ελευθερία έκφρασης (Κόκκος & Λιοναράκης, 1998).

Στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα, που αναφέρεται στη συμβολή του εκπαιδευτή στην πορεία σπουδών διαπιστώθηκε ότι ο εκπαιδευτής επηρεάζει την πορεία σπουδών σε μεγάλο βαθμό, με την προσωπικότητά του, την εμπειρία του και τις σχέσεις που διαμορφώνει με τους εκπαιδευόμενους. Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία και αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα του εκπαιδευτή στην πορεία σπουδών των εκπαιδευόμενων. Για τον καθοριστικό ρόλο της προσωπικότητας του εκπαιδευτή και της σχέσης του με τους εκπαιδευόμενους εντοπίστηκαν ευρήματα και στις Χαριτοπούλου (2016) και Τζιουβέλη (2018). Η προσωπικότητα του εκπαιδευτή μάλιστα μπορεί να διευκολύνει ή να δυσχεράνει τη σχέση του με τους εκπαιδευόμενους (Χαριτοπούλου, 2016), ενώ όσον αφορά στη σχέση του εκπαιδευτή με τους εκπαιδευόμενους η έρευνα της Τζιουβέλη (2018) αποκαλύπτει ότι οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι τη χαρακτηρίζουν τυπική, κάτι που δεν τους ευχαριστεί. Η συμβολή του εκπαιδευτή στην πορεία σπουδών αποκαλύπτεται από το γεγονός ότι επηρεάζει -όπως φάνηκε- πολλές πτυχές των σπουδών και κυρίως την αντιμετώπιση δυσκολιών, εκπόνηση γραπτών εργασιών, ενθάρρυνση για συνέχιση και ολοκλήρωση σπουδών. Τα ευρήματα είναι σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με τον πολυδιάστατο ρόλο του εκπαιδευτή ενηλίκων (Βαϊκούση κ.συν., 2008· Κόκκος, 2005· Κόκκος, 2008· Μάγος & Αγγελή, 2005). Άξιο λόγου είναι ότι οι δυο από τις τρεις πρώτες πτυχές σπουδών που επηρεάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό

από τον εκπαιδευτή ενηλίκων συνδέονται με την ψυχολογία των συμμετεχόντων και τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή και όχι με το γνωστικό κομμάτι. Επίσης, τη συμβολή του εκπαιδευτή στην πορεία σπουδών αποκαλύπτει το γεγονός ότι για την πλειονότητα των συμμετεχόντων στην έρευνα ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτέλεσε κίνητρο για την επιλογή θεματικής ενότητας στις μεταπτυχιακές σπουδές τους στο ΕΑΠ. Τα ευρήματα συνάδουν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία (Herzberg, 1972· McGregor (1960) και με ευρήματα άλλων ερευνών όπως της Σταυρακάκη (2016), που αποκαλύπτουν ότι ο εκπαιδευτής αποτελεί ουσιαστικό κίνητρο συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα, κάτι που εξηγεί και την προσπάθεια των εκπαιδευόμενων να αντλήσουν εγκαίρως πληροφορίες για τον εκπαιδευτή. Εξάλλου, οι μισοί από τους συμμετέχοντες δήλωσαν ότι ο εκπαιδευτής (είτε σε μικρότερο είτε σε μεγαλύτερο βαθμό) αποτέλεσε εμπόδιο στην πορεία σπουδών τους, στοιχείο που επιβεβαιώνεται και από την βιβλιογραφική ανασκόπηση (Βασάλα & Κονταρίδου, 2013· Καραλής, 2013· Σταυρακάκη, 2016).

5.2. Περιορισμοί της έρευνας

Για τη διεκπεραίωση της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκε δείγμα χωρίς πιθανότητα, καθώς οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν, επειδή ήταν πρόθυμοι και διαθέσιμοι. Ακολουθήθηκε δηλαδή, βολική δειγματοληψία, η οποία ενδείκνυται, όταν πιέζει ο χρόνος. Για τον λόγο αυτό τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δεν είναι γενικεύσιμα, καθώς αναφέρονται μόνο στη συγκεκριμένη μελέτη και στο συγκεκριμένο δείγμα.

Επίσης, περιορισμό συνιστά και η προέλευση του δείγματος, εφόσον το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε μόνο σε μεταπτυχιακούς φοιτητές και απόφοιτους του ΕΑΠ. Προκειμένου να προσεγγισθεί μια συνολικότερη θεώρηση για το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή στην εκπαίδευση ενηλίκων, καλό θα ήταν να διενεργηθεί έρευνα για τις απόψεις ενηλίκων εκπαιδευόμενων και άλλων εκπαιδευτικών φορέων.

Ένας ακόμα περιορισμός είναι ο τύπος του ερωτηματολογίου που μοιράστηκε. Πρόκειται για δομημένο ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου, που εκμηδενίζει την πιθανότητα ασαφών απαντήσεων, αλλά δεν προσφέρει τη δυνατότητα εμβάθυνσης στις απόψεις των συμμετεχόντων για το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή, καθώς

υποχρεώνονται να επιλέξουν μια από τις προτεινόμενες απαντήσεις. Για να συγκεντρωθούν πληροφορίες που θα συμβάλουν στην εμβάθυνση και κατανόηση αντιλήψεων και στάσεων των εκπαιδευόμενων σχετικά με το θέμα, θα μπορούσε μελλοντικά σε σχετική έρευνα να χρησιμοποιηθεί το ερευνητικό εργαλείο της συνέντευξης.

5.3. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Από την έρευνα που διενεργήθηκε αναφορικά με το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση προέκυψαν κάποια ενδιαφέροντα ευρήματα, τα οποία είναι συνεπή με τα δεδομένα της διεθνούς βιβλιογραφίας. Τα ευρήματα αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν την αφετηρία για περαιτέρω έρευνες σχετικές με αυτό ή με παραπλήσια θέματα.

Καταρχάς, θα μπορούσε να διενεργηθεί περαιτέρω έρευνα σε μεγαλύτερο πληθυσμό ενηλίκων εκπαιδευόμενων και σε άλλους φορείς εκπαίδευσης εκτός του ΕΑΠ. Μια ποιοτική έρευνα, μέσω προσωπικών συνεντεύξεων θα αποκάλυπτε σε μεγαλύτερη έκταση και μεγαλύτερο βάθος τις καθαρά προσωπικές απόψεις των ενηλίκων εκπαιδευόμενων για το προφίλ του εκπαιδευτή που αυτοί θεωρούν ιδανικό, χωρίς τον περιορισμό που θέτουν οι προκαθορισμένες επιλογές ερωτήσεων και απαντήσεων ενός ερωτηματολογίου.

Επειδή από την παρούσα έρευνα αναφάνηκε η σημασία που δίνουν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του εκπαιδευτή ενηλίκων, που σχετίζονται κυρίως με τη συναισθηματική του νοημοσύνη όπως : ενσυναίσθηση, ενθάρρυνση, κατανόηση δυσκολιών, συνεργατικότητα, ειλικρίνεια, σεβασμός και δευτερευόντως σε προσόντα που αφορούν στον γνωστικό τομέα θα μπορούσε να διενεργηθεί έρευνα που να αφορά σε αυτή την πτυχή του προφίλ του εκπαιδευτή ενηλίκων. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά αναδύθηκαν ως τα πιο επιθυμητά, αλλά φάνηκε ότι δεν απαντώνται τόσο συχνά όσο θα επιθυμούσαν οι εκπαιδευόμενοι.

Επίσης ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η εξέταση αυτού του θέματος από την πλευρά των εκπαιδευτών ενηλίκων για να καταστεί αντιληπτό κατά πόσο συμφωνούν με τις απόψεις των εκπαιδευόμενων και πόσο συνειδητοποιούν τη σημασία ύπαρξης αυτών των χαρακτηριστικών στο προφίλ τους.

Η γνώση που θα προκύψει από τις προτεινόμενες έρευνες θα μπορούσε ανυπερθέτως να αξιοποιηθεί από τους διάφορους φορείς οργάνωσης προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων εξ αποστάσεως και πιθανότατα να περιορίσει διαρροή ενηλίκων εκπαιδευόμενων από τέτοια προγράμματα. Καταληκτικά, η γνώση αυτή θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και από τους εκπαιδευτές ενηλίκων ώστε να γίνουν πιο αποτελεσματικοί, καθώς η παρούσα έρευνα αποκάλυψε ότι ο εκπαιδευτής διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο σε πολλές πτυχές των σπουδών των ενηλίκων εκπαιδευόμενων.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσση

Βαϊκούση, Δ., Βαλάκας, Ι., Γιαννακοπούλου, Ε., Γκιάστας, Ι., Κόκκος, Α., & Τσιμπουκλή, Α. (2008). *Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων. Εκπαιδευτικές Μέθοδοι-Ομάδα Εκπαιδευόμενων*, Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βασάλα, Π. & Κονταρίδου, Ε. (2013). Η σπουδάστρια στο Ε.Α.Π. Εμπόδια στη φοίτηση και η αντιμετώπισή τους. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά 7ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση 'Μεθοδολογίες Μάθησης'*, Τόμ. 2, Μέρος Α. Αθήνα 8-10 Νοεμβρίου 2013: Εκδόσεις Ελληνικού Δικτύου Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε 10 Φεβρουαρίου, 2021 <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.573>

Βερβερίδου, Α. (2020). *Κίνητρα και ικανοποίηση των εκπαιδευομένων που συμμετέχουν στα Εξ Αποστάσεως προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων: Η περίπτωση των φοιτητών της θεματικής ενότητας ΕΚΠ64 «Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου* (Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/48235>

Βεργίδης, Δ., & Καραλής, Α. (2008). *Εισαγωγή στην εκπαίδευση ενηλίκων. Σχεδιασμός, οργάνωση και αξιολόγηση προγραμμάτων*. Πάτρα: Ε. Α. Π.

Βογιατζάκη, Ε. (2019). Ρόλοι και δεξιότητες εκπαιδευτικών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. *10ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Διαμορφώνοντας από κοινού το μέλλον της εκπαίδευσης, 22-24 Νοεμβρίου 2019* (σσ. 38-42). Αθήνα: Έκδοση Ε.Α.Π Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.

Γκίτσος, Ι., & Κουτσούμπα, Μ. (2005). Θεωρητικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού στην ΑεξΑΕ. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές* (σελ.39-52). Πάτρα: ΕΑΠ.

- Cohen, L., Manion L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας* (μτφ. Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρα & Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2007).
- Courau, S. (2000). *Τα βασικά «εργαλεία του» εκπαιδευτή ενηλίκων* (μτφ. Ε. Μουτσοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, J. (2016). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*. (μτφ. Ν. Κουβαράκου). Αθήνα: Ίων. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2015).
- Ηλιάδου, Χ., & Αναστασιάδης, Π. (2010). Επικοινωνία καθηγητή –συμβούλου και φοιτητών στις σπουδές από απόσταση: Απόψεις φοιτητών στο πλαίσιο της Θ.Ε. ΕΚΠ65 του Ε.Α.Π. *Open Education-The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 6(1&2), 29-45. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.9751>
- Holmberg, B. (2002). *Εκπαίδευση εξ Αποστάσεως. Θεωρία και Πράξη*. (μτφ.:Π. Ρούντυ) Αθήνα: ΕΛΛΗΝ. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1994)
- Ίσερης, Γ. (2016). Στατιστικές μέθοδοι ελέγχου εγκυρότητας και αξιοπιστίας ερωτηματολογίων. Η περίπτωση του CiGreece. TEI Ηπείρου: *International Journal of Language Translation and Intercultural Communication*, 5, 175-189. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/ijltic.10665>
- Jarvis, P. (2004). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση. Θεωρία και Πράξη*. (μτφ. Α. Μανιάτη). Αθήνα: Μεταίχμιο. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2003)
- Καραγεώργος, Δ. (2002). *Μεθοδολογία έρευνας στις επιστήμες της αγωγής*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Καραλής, Θ. (2013). *Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη δια βίου εκπαίδευση*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ & ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.
- Καρανίκα, Α. (2020). *Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτής ενηλίκων στο ΕΑΠ: Αφηγήσεις ζωής εκπαιδευόμενων* (Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/46607>

- Καψάλης, Α., & Παπασταμάτης, Α. (2002). *Εκπαίδευση Ενηλίκων α'. Γενικά εισαγωγικά θέματα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Κόκκος, Α., & Λιοναράκης, Α. (1998). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Κόκκος, Α. (1998α). Η προετοιμασία των Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων. Στο Α. Κόκκος, & Α. Λιοναράκης, Χ. Ματραλής (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ' αποστάσεως εκπαίδευση. Σχέσεις διδασκόντων-διδασκομένων* (τομ. Β, σελ. 125-154). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κόκκος, Α. (1998β). Στοιχεία Επικοινωνίας. Στο Α. Κόκκος, Α. Λιοναράκης, Χ. Ματραλής (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις διδασκόντων-διδασκομένων* (τομ. Β, σελ. 53-102). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κόκκος, Α. (2001). Ο ρόλος του διδάσκοντος στην εκπαίδευση από απόσταση: Η περίπτωση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά Εισηγήσεων: 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 25-27 Μαΐου 2001* (σσ.19-32). Πάτρα: εκδόσεις Ε.Α.Π.
- Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Κόκκος, Α. (2008). *Ο ρόλος, οι ικανότητες και οι στάσεις των εκπαιδευτών ενηλίκων*. Εισήγηση στο Θεματικό Σεμινάριο Ανάπτυξη δεξιοτήτων, ικανοτήτων και παιδαγωγικών μεθόδων των εκπαιδευτών και των επαγγελματιών της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Αθήνα. Ανακτήθηκε από http://www.adulteduc.gr/images/rolos_ikanotites_staseis_ekp_en.pdf
- Κουτούζης, Μ., (επ) Βεργίδης, Δ., Ζάγκος, Χ., Κοκκινός, Γ., Κυρίδης, Α., Πανδής, Π., & Σωτηρόπουλος, Δ. (2013). *Διαρροή από τις δομές της Δια Βίου Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Έρευνα για ένα αθέατο πρόβλημα*. Αθήνα: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ.
- Λειβαδάρος, Ν. (2017). *Εκπαιδευτικές τεχνικές εκπαίδευσης ενηλίκων που ενισχύουν την ενεργητική συμμετοχή*. (Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/36350>

Λιοναράκης, Α. (2001). Ποιοτικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και στην παραγωγή εξ αποστάσεως πολυμορφικού εκπαιδευτικού υλικού. Στο Β. Μακράκης (Επιμ.), *Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή για τις Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση και στην Εκπαίδευση από Απόσταση*. Αθήνα: Ατραπός.

Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο Α. Λιοναράκης (επιμ.) *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση- Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. (σσ.7-41). Αθήνα: Προπομπός.

Λιοναράκης, Α., & Σπανακά, Α. (2010). Η Βελτιωτική Αξιολόγηση στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. *Open Education-The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 6, (1, 2), 195 - 200. <https://doi.org/10.12681/jode.9760>

Λοϊζίδου – Χατζηθεοδούλου, Π., Βασάλα, Π., Κακούρης, Α., Μαυροειδής, Η., & Τάσιος, Π. Θ. (2001). Μορφές επικοινωνίας στις σπουδές από απόσταση και η συμβολή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η περίπτωση των σπουδαστών της μεταπτυχιακής θεματικής ενότητας «Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Στο Α. Λιοναράκης, (Επιμ.), *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 25-27 Μαΐου 2001* (σσ. 75-88) Πάτρα, εκδόσεις Ε.Α.Π.

Lionarakis, A. (2014). Ένα στοίχημα και επτά μύθοι για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. *Open Education-The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 10 (1), 3-4.

Μάγος, Κ., & Αγγελή, Α. (2005). *Η εκπαίδευση ενηλίκων σε μια κοινωνία ζωντανή, σε μια κοινωνία που αλλάζει συνεχώς: Μια συνέντευξη του καθηγητή Alan Rogers*. *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 4: 33- 36.

Μαραγκάκη, Ε. (2018). *Εφαρμογή αρχών της εκπαίδευσης ενηλίκων και ρόλοι των εκπαιδευτών στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων επιμόρφωσης δασκάλων* (Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/39931>

Μιχαηλίδου, Μ. (2018). *Εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η δέσμευση των εκπαιδευομένων*. (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο από την ΨΗΦΙΔΑ, την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη και Ιδρυματικό Αποθετήριο του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/21674>

Μουτσάτσου, Σ. (2020). *Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στο πλαίσιο της μη τυπικής εκπαίδευσης ενηλίκων*. Διαθέσιμο από το Ιδρυματικό Αποθετήριο HELLANICUS της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Αιγαίου. <http://hdl.handle.net/11610/21550>

Μπρέντα, Κ. (2018). *Η ενσυναίσθηση των εκπαιδευτών ενηλίκων και οι απόψεις τους για το ρόλο της στη μαθησιακή πορεία των εκπαιδευόμενων* (Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/39384>

Παππά, Μ. (2008). *Ο ρόλος του Καθηγητή Συμβούλου στην εκπόνηση των γραπτών εργασιών στο ΕΑΠ* (Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/18930>

Παπαδόπουλος, Δ., Δημητριάδης, Σ., & Λαζαρίδης, Π. (2013). Σύγκριση κινήτρων μάθησης φοιτητών παραδοσιακής και εξ αποστάσεως τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. *Open Education-The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 9, (1), 32-46. <https://doi.org/10.12681/jode.9800>

Παπάζογλου, Α. (2015). Αντιλήψεις των Καθηγητών Συμβούλων για το ρόλο του Κ.Σ. στην Επικοινωνία με τους Φοιτητές στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *8ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Καινοτομία και Έρευνα*, 7-8 Νοεμβρίου 2015 (σσ. 152-165). Αθήνα: Έκδοση Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.69>

Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου : ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές* (μτφ. Β. Νταλάκου, & Κ. Βασιλικού). Αθήνα: Gutenberg. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1993)

Race, P. (1999). *Το εγχειρίδιο της Ανοικτής Εκπαίδευσης*. (μτφ. Ε. Ζέη) Αθήνα: Μεταίχμιο. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1994)

Rogers, A. (1999). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*. (μτφ. Μ. Παπαδοπούλου & Μ. Τόμπρου). Αθήνα: Μεταίχμιο. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1996)

Σαρακατσάνου, Ε., & Βασάλα, Π. (2011). Διαμεσολαβημένη διαπροσωπική επικοινωνία σπουδαστών και καθηγητών-συμβούλων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. *Proceedings of 6th International Conference in Open & Distance Learning*. 4-6 Νοεμβρίου 2011 (σσ. 207-220) Λουτράκι. <http://dx.doi.org/10.12681/icodl.731>

Σταυρακάκη, Ν. (2016). *Εκπαίδευση ενηλίκων: Τα εμπόδια τα οποία αντιμετωπίζουν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι και ο ρόλος του Εκπαιδευτή στην επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών τους*. (Διπλωματική εργασία). ΕΑΠ, Αθήνα. Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/32529>

Τζιουβέλη, Β. (2018). *Σχέσεις διδασκόντων και διδασκομένων στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διερεύνηση των απόψεων ενηλίκων εκπαιδευομένων του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση Ατόμων με Προβλήματα Προφορικού και Γραπτού λόγου»*. (Διπλωματική εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/39949>

Χαλκοπούλου, Α. (2016). *Παράγοντες, ικανοποίηση και κίνητρα μάθησης μιας ομάδας σπουδαστών του ΕΑΠ*. (Διπλωματική εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/32087>

Χαριτοπούλου, Ε. (2016). *Σχέσεις διδασκόντων - διδασκομένων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων: Η περίπτωση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών 'Σπουδές στην Εκπαίδευση' του ΕΑΠ*. (Διπλωματική εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ε.Α.Π. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/32750>

Χουλιάρα, Ξ., Λιοναράκης, Α., & Σπανακά, Α. (2011). Η έννοια της πολυμορφικότητας στο εξΑΕ διδακτικό υλικό: θεώρηση, σχεδιασμός, ζητήματα εφαρμογής. *Proceedings of 6th International Conference in Open & Distance Learning*. Λουτράκι, 11-2011.

Ξενόγλωσση

Caffarella, R. S., & Merriam, S. B. (1999). *Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide* (2nd ed.) San Francisco. Jossey-Bass Publishers .

Cranton, P. (1989). *Planning Instruction for Adult Learners*. Toronto, ON: Wall and Emerson.

Cross, P. K. (1981). *Adults as learners: increasing participation and facilitating learning*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

- Delling, R. M. (1966). « Versuch der Grundlegung zu einer systematischen Theorie des Fernunterrichts», στον L. Sroca (επιμ.) *Fernunterricht 1966, Festschrift zum 50 Geburtstag von Walter Schultz- Rahe*, Hamburg : Hamburger Fernslechrinstitut
- Dohmen, G. (1967). *Das Femstudium“. Ein neues padagogisches Forschungs und Arbeitsfeld*. Tübingen: DIFF
- European Commission. (2010). *Key competences for adult learning professionals Contribution to the development of a reference framework of key competences for adult learning professionals.* Ανακτήθηκε από http://conference.pascalobservatory.org/sites/default/files/keycomp_0.pdf
- Fry, P. S., & Debats, D. L. (2002). Self-efficacy beliefs as predictors of loneliness and psychological distress in older adults. *International Journal of Aging and Human Development*, 55(3), 233-269.
- Hergberg, F. (1972). *The Motivation to Work*. Chichester: Wiley.
- Holmberg, B. (1960). *On the Method of Teaching by Correspondence*. Lund: Gleerup.
- Holmberg, B. (2002). *Εκπαίδευση εξ Αποστάσεως. Θεωρία και Πράξη*. (μτφ.:Π. Ρούντου) Αθήνα: ΕΛΛΗΝ. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1994)
- Houle, C. O. (1961). *The Inquiring Mind: a Study of the Adult who Continues to Learn* Madison: University of Wisconsin Press.
- Illeris, K. (2009). A comprehensive understanding of human learning. In: *Contemporary Theories of Learning*. Ed. By K. Illeris. London and New York: Routledge, pp.7-20
- Keegan, D. (1986). *The foundation of distance education*. London: Croom helm.
- Kellner, D. (2000). *New technologies/new literacies: Reconstructing education for the new millennium*. *Teaching Education*, 11(3), 245-265. <https://doi.org/10.1080/713698975>
- Knowles, M. S. (1990). *The Adult learner: a Neglected Species*. Houston, TX: Gulf.
- Lionarakis, A. (1998). Polymorphic Education A Pedagogical framework for open and distance learning., Στο Szucs A. & Wagner. A., *Universities in a Digital Era Transformation, innovation and Tradition Roles and Perspectives of Open and Distance Learning* European Distance Education Network. University Of Bologna.

- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality*. Harper & Row, New York.
- Maslow, A. H. (1968). *Towards a Psychology of Being*. New York : Van Nostrand.
- McGregor, D. (1960). *The Human Side of Enterprise*. New York McGraw-Hill.
- Mezirow, J. (2003). Transformative learning as discourse. *Journal of Transformative Education*, 1(1), 58–63. <https://doi.org/10.1177/1541344603252172>
- Moore, M. G. (1977). *On a Theory of Independent Study*. Hagen: Zentrales Institut fur Fernstudienforschung. http://deposit.fernuni-hagen.de/1730/ZP_016.pdf
- Moore, M. G. (1990). Background and overview of contemporary American distance education. In M. G. Moore (Ed.), *Contemporary Issues in American Distance Education*, New York: Pergamon.
- Tennant, M. (2006). *Psychology and adult learning*. New York: Taylor & Francis
- Wedemeyer, C. (1973). (Γεώργιος, 1988) «The use of correspondence education for post - secretary education», στους A.Kabwasa και M. Kaunda (επιμ.) *Correspondence education in Africa* , London: Routledge & Kegan Paul.
- Williams, K., Kear, K., & Rosewell, J. (2012). *Quality Assessment for E-learning: a Benchmarking Approach* (2η έκδοση εκδ.). European Association of Distance Teaching Universities (EADTU).
- Wittmer, J., & Myrick, R. D. (1989). *The teacher as facilitator*. Minneapolis: Educational Media Corporation.

Παράρτημα

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία με θέμα το προφίλ του «ιδανικού» εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Απόψεις μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ.

Το παρόν ερωτηματολόγιο διερευνά τις απόψεις των μεταπτυχιακών φοιτητών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου σχετικά με το προφίλ του ιδανικού εκπαιδευτή και θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά στο πλαίσιο εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας, με σκοπό την ολοκλήρωση των σπουδών μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του ΕΑΠ «Επιστήμες της Αγωγής».

Η συνεργασία σας κρίνεται καθοριστικής σημασίας για την πραγματοποίηση της έρευνας. Η συμμετοχή στην έρευνα είναι εμπιστευτική, καθώς το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και θα χρησιμοποιηθεί μόνο για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας. Η διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου υπολογίζεται περίπου 5 λεπτά. Δεν υπάρχει σωστή και λανθασμένη απάντηση. Κάθε απάντηση εκφράζει την προσωπική σας άποψη.

Για περισσότερες πληροφορίες επικοινωνήστε μαζί μου στο εξής e-mail:

xxxxxx@xxxxxxxxx

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συμμετοχή σας.

Με εκτίμηση, Τσαντήλα Αθανασία

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια «Επιστημών της Αγωγής», Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Α. Προσωπικά στοιχεία

Παρακαλείσθε να επιλέξετε τα στοιχεία που σας αντιπροσωπεύουν.

A1. Φύλο

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Άνδρας	
Γυναίκα	

A2. Ηλικία

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

22-30	31-40	41-50	51-60	> 60 ετών
-------	-------	-------	-------	-----------

A3. Σπουδές

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ	Δεύτερο πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ	Μεταπτυχιακό	Δύο εκ των ανωτέρω
----------------	---------------------------	--------------	-----------------------

A4. Ποιο πρόγραμμα σπουδών παρακολουθείτε στο Ε.Α.Π.;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Ανθρωπιστικών επιστημών	Εφαρμοσμένων τεχνών	Θετικών επιστημών και τεχνολογίας	Κοινωνικών επιστημών
----------------------------	------------------------	---	-------------------------

Β. Χαρακτηριστικά και προσόντα του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

B1. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω χαρακτηριστικά;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω χαρακτηριστικά		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
α.	Ενσυναίσθηση					
β.	Ειλικρίνεια					
γ.	Χιούμορ					
δ.	Συνέπεια					
ε.	Ενθάρρυνση					
στ.	Γνωστική επάρκεια					
ζ.	Κατανόηση δυσκολιών					
η.	Ευχέρεια λόγου και γλώσσας σώματος					
θ.	Συνεργατικότητα					

B2. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι επηρεάζουν αρνητικά την πορεία σπουδών τα παρακάτω
αρνητικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτή στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Αρνητικά χαρακτηριστικά		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
α.	Ψυχρότητα					
β.	Αδικαιολόγητη αυστηρότητα					
γ.	Έλλειψη μεταδοτικότητας					

δ.	Διδακτική απειρία					
ε.	Έλλειψη επικοινωνιακών δεξιοτήτων					
στ.	Επιβολή απόψεων					
ζ.	Ανταγωνιστική αντιμετώπιση					

B3. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω προσόντα;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Προσόντα		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
α.	Διδακτική εμπειρία					
β.	Επιμόρφωση στην εκπαίδευση ενηλίκων					
γ.	Σπουδές στην παιδαγωγική					
δ.	Γνώσεις στη χρήση νέων τεχνολογιών					

Γ. Εκπαιδευτικές τεχνικές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Γ1. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να υιοθετεί τις παρακάτω εκπαιδευτικές τεχνικές;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Εκπαιδευτικές τεχνικές	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

α.	Εισήγηση					
β.	Ερωτήσεις- απαντήσεις, Συζήτηση					
γ.	Μελέτη περίπτωσης					
δ.	Ομάδες εργασίας					
ε.	Πρακτική άσκηση					
στ.	Παίξιμο ρόλων					

Γ2. Σε ποιο βαθμό οι εκπαιδευτές ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υιοθέτησαν τις παρακάτω συμμετοχικές τεχνικές κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Συμμετοχικές τεχνικές κατά τη διάρκεια των ΟΣΣ		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
α.	Ερωτήσεις, απαντήσεις, Συζήτηση					
β.	Μελέτη περίπτωσης					
γ.	Ομάδες εργασίας					
δ.	Πρακτική άσκηση					
ε.	Παίξιμο ρόλων					
στ.	Καταιγισμός ιδεών					

Γ3. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να υιοθετεί τις παρακάτω στάσεις και συμπεριφορές;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Στάσεις και συμπεριφορές		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
α.	Να ενθαρρύνει την ελευθερία έκφρασης των εκπαιδευόμενων μέσω διαλόγου					
β.	Να διευκολύνει τη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευόμενων					
γ.	Να αναπληρώνει το αίσθημα τις μοναξιάς που διακρίνει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση					
δ.	Να επικοινωνεί με ανοικτότητα, ειλικρίνεια και σεβασμό με όλους τους εκπαιδευόμενους					

Δ. Η συμβολή του εκπαιδευτή ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην πορεία σπουδών.

Δ1. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι παρακάτω παράγοντες επηρεάζουν την πορεία των σπουδών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων;

(Επιλέξτε με το ✓ το αντίστοιχο κελί)

Παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία των σπουδών		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
α.	Η προσωπικότητα του εκπαιδευτή					
β.	Η εμπειρία του εκπαιδευτή					

γ.	Το εκπαιδευτικό υλικό					
δ.	Οι σχέσεις εκπαιδευτή- εκπαιδευόμενων					
ε.	Οι σχέσεις μεταξύ εκπαιδευόμενων					

Δ2. Σε ποιο βαθμό ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτέλεσε για σας κίνητρο για την επιλογή θεματικής ενότητας στις μεταπτυχιακές σπουδές σας στο ΕΑΠ;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
---------	------	--------	------	-----------

Δ3. Σε ποιο βαθμό ο εκπαιδευτής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων αποτέλεσε εμπόδιο στη συνέχιση- ομαλή ολοκλήρωση των σπουδών σας στο ΕΑΠ ;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
---------	------	--------	------	-----------

Δ4. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτής ενηλίκων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει τις παρακάτω πτυχές των σπουδών ;

(Επιλέξτε με το ✓το αντίστοιχο κελί)

Πτυχές των σπουδών		Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
α.	Εκπόνηση γραπτών εργασιών					
β.	Τελικές εξετάσεις ανά θεματική ενότητα					

γ.	Αντιμετώπιση δυσκολιών/εμποδίων					
δ.	Απόκτηση μαθησιακής αυτονομίας					
ε.	Ενθάρρυνση για συνέχιση και ολοκλήρωση σπουδών					
στ.	Τόνωση του αισθήματος του «ανήκειν» σε ομάδα					

Σας ευχαριστώ πολύ!!

Τσαντήλα Αθανασία

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.